

UJPERZSA

N Y E L V J Á R Á S O K.

Dr. POZDER KÁROLYTÓL.

BUDAPEST, 1880.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémiai épületében.)

Ujperzsa nyelvjárások.

(Olvastatott a m. t. Akadémia 1878. február 4-én tartott ülésében.)

E dolgozatom tárgyát képezik az írani nyelvek legszebbikének, a perzsának nyelvjárásai, melyek az elő nyelv fejlődése menetében váltak ki. Az írani nyelvtudomány mai fejlettségénél nem félősleges elnevezés az ujperzsa; a nyelvhúválat ugyanis azon az időszakon belül, melyben vizsgálhatja a perzsa nyelv fejlődését, három fő alakot különböztet meg: az ó-, közép- és ujperzsa nyelvet. Az óperzsa nyelv tüineményeit körülbelül Cyrusig (558—529. Kr. e.) követhetni; már ez is két dialektusra oszlik, keletire, azaz óbaktriaira, melyben Zoroaster írta szent könyveit, és nyugatira, azaz óperzsára, a mint azt az Achaemenidák idejéből való ékíratokból ismerhetjük meg. Ezek az ékíratok, vagy a mint az angolok s franciaiuk régebben nevezték: nyilhegyű vagy szegalaku iratok (arrow-headed or nail-headed character, Ouseley, Travels in various countries of the East, more particularly Persia, (London 1819—23.) I. köt. 213., 419. l., II. köt. 110. l. Caractères cunéiformes ou à clou, Nouveau journal asiatique, tome 14. (1834.) 133. l. Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient, (2. éd. Paris, 1876.) 573. l. A mostani perzsák nagy multjok e néma tanuit hatt-i kúfi vagy hatt-i ferengi-nek hívják) az úgynevet zett első osztálynak. Az óbaktriai elnevezése a hasonnevű tartománytól ered; Bactria (Herodot III. 92, IV. 204., VII. 64. 86.) az óbkt. Bákhdhi, óp. Bákhris, ujp. Belch, a tulajdonképpeni Pârça-tól (a görögöknel *Hegesic*, Spiegel, Die altpersischen Keilinschriften 208. l.) éjszakkeletre van, a Kaspi tenger és a Paropanisos hegysége közt (v. ü. Maspero, Hist. 456. és 544.

M. TUD. AKAD. ÉRTEK. A NYELV- ÉS SZÓPTELD. KÖRÉBŐL.

1*

l. és a térképeket e műben); helyesen nevezték tehát a zendet óbaktrianak, mivel ez keleten fejlődött, szemben az óperzsával, mely Irán nyugati vidékein, tehát a Párça körül levő tartományokban terjedt el. A középperzsa két fejlődő fokot mutat föl, ugymint a pehlevit, melyben az Avestá commentárját, a Zendet írták s melyben sok sémi elem van, nemesak azért, mivel oly birodalon hivatalos nyelve volt, melyhez több sémi tartomány tartozott, hanem azért is, mert intézményei legtöbbje sémi mintára készült. A pehleviben ismét három dialektust különböztetnek meg, mely mind nagyon közel rokon; t. i. a sassano-pehlevit, a chaldaeo-pehlevit s a kéziratok nyelvét; így Haug, *Essay on the Pahlavi language* (Stuttgart 1870. 86. l.) Mikor már a pehlevi nyelven írt magyarázatot sem értette meg a nép, megírták az ugynevezett Pázend magyarázatot, melynek nyelve ment a sémi befolyástól s e szerint lényegesen különbözik a régibb alaktól, habár az, úgy a mint a pásik olvassák, azonosnak látszik vele. A Pázend nyelvét, a középperzsa e második fejlődő alakját pásinak nevezik; ez képezi az átmenetet az újabb nyelvhez. Az újperzsába, mely az irodalomban először Dağılı és Firdusi Sáhnámeljében mutatkozik (körülbelül 1000-ben Kr. u.), az arab hódítás és az islámra való erőszakos áttérítés következtében ismét sok sémi, különösen arab elem vegyült. Szerencséjére elvesztette a perzsa nyelv flexióban való bőségét, különben ezek az idegen elemek zavarának szerkezetét; így a mint van, az újperzsában az arab és perzsa elemek — hogy chemiai műszával éljek — csupán elegyet, keveréket képeznek, melyben minden a kettő tulajdonsága és hatása pontosan észrevehető; a régi perzsában vegyületté kellett volna lenniük, melyben tönkre ment volna Irán szép, hangzatos nyelve s mindenmellett az arabot vagy általában az idegen elemet sem lehetett volna fülgerni.

Az újperzsát nemesak Iránban, hanem Turkistánban, Hindústánban és Afgánistánban is beszélnek; müvelt muslimek Törökországban, Aegyptusban és Kis-Ázsiában is tanulják, azt tartva a kelet három legszebb nyelvének e gyöngyéről, a mit a perzsa közmondás ép annyi önérzettel, mint igazsággal mond: 'Arabi aşl fârsî şeker hindî nemek turki huner. (L. Sixth annual address of the president to the phi-

logical society delivered 18th May 1877. by H. Sweet
64. lap.)

Ily nagyon elterjedt nyelvnél nem csoda, ha minden régebbi, minden újabb alakjaiban több nyelvjárást mutat; ilyen a pásival párhuzamosan fejlődött húz; melyet a sásánidák alatt Húzistánban (a régi Susianában) beszéltek; az óbaktriahoz közelebb állt a sásánidák udvari nyelve, a deri (der kapu v. fejedelem udvara, v. ö. dergâh; ép így a törökben a bâb, arabul kapu, az udvart jelenti, v. ö. bâb-i humâjûn, a fényes porta; az örményben hazarapet *dran* ariats: chiliarque de la Porte de l'Iran, Journal asiatique VI. série, tome 7. (1866.) 114. l. Hasonló az aegyptusi Pharaó; azaz par-ao: nagy ház, dr. K. Oppel, Das alte Wunderland der Pyramiden (3. kiad. Leipzig 1875. 53. l.); alsó Mesopotamiában ('Irâk arabosítva ebből Irâh, a régiben Arya, Airya, Airyana; máskép Sevâd) syr-perzsa zagyvalék nyelvet használtak, különösen a kereskedelemben. A herevi Herát, a sigzî Kâbulban Kiç és Mekrân (valószínűleg őp Maka, Ptolemaeus VI. 7. *Mizau*, Hekataeus fragm. és Herodot III. 93. VII. 68. *Muzot*, *Muzot*, *Mézot*. Ouseley Travels I. 149. l. szerint Mekrân a régi Gedrosia), a zábuli Kâbul v. Zâbulistán, a sugilt a régi Sogdiana (óperzsa Cug'uda v. Cug'(u)da, Spiegel Keilinschr. 218 l.) nyelve volt. Ezzel az utolsó névvel nevezik most is a perzsák azt a gyönyörű vidéket, mely Samarkand tőján fekszik s szépsége miatt a bihari dunjâ, a világ édene nevét is kapta.

Ezt a rövid ismertetést A. Wahr mund Handbuch der neuopersischen Sprache című művéből vettetem (Giessen 1875. 1. köt. 1—7. l.); bővebben foglalkozik a perzsa nyelv történetével Spiegel következő műveiben: Grammatik der althaktrischen Sprache (Lpz. 1867.) Die altpers. Keilinschr., Gram. der Pârsi-Sprache (Lpz. 1851.) V. ö. továbbá Müller Miksa fólolvasásai a nyelvtudományról, ford. Steiner Zs. (2. kiadás Budapest, 1878.) 193—8. l. Journal asiatique III. série, tome 7. (1839.) 289—346. l. Haug, *Essay on the Pahlavi language* és dr. Fr. Müller öt értekezése az újperzsa hangtanról és dialektusokról (a Sitzungsberichte 39., 43., 45., 46. és 48. kötetből, Wien 1862—5.) Hammer, Geschichte der schönen Redekünste Persiens 3. lapján még több régi tájszólást említ.

az előbbieken kívül: sagi (Segistán, Seistán, óp. Çaka; szittya, Spiegel Keilinschr. 218. I.), a tābari Tabaristánban, a dilemī, h̄árezmī H̄árezmben (Herodot III. 93., 117. VII. 66. Χορδόμοι, óp. Uvārazm'is v. Uvārazm'iya, mit Spiegel Keilinschr. 190. I. ugy magyaráz, hogy rossz, terméketlen föld, Burnouf ugy, hogy: takarmányföld, Vámbéry meg, Közép-ázsiai utazás (1873.) 405. I. harczkedvelőnek; a perzsa rege pedig azt mondja, hogy Cyrus, mikor elfoglalta, felkiáltott: l̄ár rezm, azaz: könnyű győzelem, s innen tűnadt neve. L. Eastwick, The Gulistan, a new ed. Hertsford 1850. 59. lap.); az asteribādi, gurgistāni (talán inkább gārgistāni, mert Gurğistān Georgiát jelenti) és kazvīni, Hāgi Ḥalīṣ a huzistāni s assyriai perzsa dialektust is említ. Egy csomó dialektust emlit Rask is, Über das Alter und die Echtheit der Zend-Sprache und des Zend-Avesta, übersetzt von Fr. H. von der Hagen (Berlin, 1826.) a 12. lapon.

Az újperzsa nyelvjárások közül azokat mind fölvettem értekezésem keretébe, melyekről bármily csekély adataim is voltak; összesen hét ez, ugymint: a tāti, tāli, gilāni, māzenderāni, gebr, kurmāngi és zazah. Ez utóbbi kettő az iráni nyelvek *kurd* ágához tartozik ugyan, de mind szókincse, mind nyelvtani alkata után bátran perzsa dialektusnak nevezhető; így ide sorozta már Berésine is és Müller is. Átalában oly kurd nyelv, mely tiszán képviselné törzsét s többé-kevesbē ne hajolna a szomszéd s a kurd törzsek folytonos barangolása mellett vele folytonosan érintkező néptörzsek nyelvhez, már nincs; átalános szabálynak vehető az, hogy a Šehrzūrtól keletre lakó kurrok inkább megtartották a közönséges életben nyelvöket, mely az ép kifejtett oknál fogva az újperzsa nyelvjárása; ellenben a nyugoti kurrok a vidékenkint divatozó török s arab nyelvjárásokat fogadták el. Természetesen csak a családi életben beszélk e perzsa dialektusokat; semmi irat nem készül ezeken. A ki annyira művelt, hogy mással levelez, minden esetre vagy a perzsa, vagy a török irodalmi nyelvet bírja s azon ír. Irodalmi terméket még kevesbē mutathattanak föl a perzsa nyelvjárások; Dorn csak ugy gyűjtött össze két vaskos kötetre való verset a māzenderāni nyelvjárásban, hogy perzsa és európai műveltségű gyűjtők összeszedtek mindenféle

ott hallható dalt s Emīr-i Pāzevāri neve alatt összefoglalták; legalább ezt engedi gyanítanunk Dorn munkatársa, Mīrzā Muḥammed Šāfi' nyilatkozata. Mics munkák is, minőkröl pl. Berésine is megendékezik, rendesen vallási tartalmuak, a nép használatára fordítva más nyelvből, vagy európai, néha keleti nyelvészük által is gyűjtött mesék, mondák, népdalok stb.

Ha a nyelvjárásokat az irodalmi perzsával összehasonlitjuk, átalában véve azt találjuk, hogy nagyobb bomlást mutatnak, tekintve a régi nyelvet, mint az újperzsa irodalom nyelvét. E mellett azonban némely régi elemet megtartottak, melyet az irodalmi nyelv elvetett. Az újperzsa leginkább a szó végét csonkitja meg, a mennyiben a végső magánhangzókat, ritkábban a mássalhangzókat is, legyenek azok végzetek vagy ragok, elveti. A dialektusokban azonban a szó mássalhangzós része is fölbomlik; pl. a *tāti*: as, ló, p. esp, esb, óbaktriai ačpa; guspen, juh, p. suspend, gusfend, óbkt. gāočpenta pārsi gōčpent, pehlevi: gōšpand; a *māzenderāni*: gusen; éū, bot, p. éub, óindiai kshupa; áftā, nap, p. áftāb; *tālis* és *gīlāni*: des, kéz, p. dest, óbkt. začta, óp. dačta; češ, szem, p. češim, óbkt. čashman; *māzenderāni*: mes, részeg, p. mest, v. ö. óind. matta; *gebrī*; čem, szem; écn, nehány, p. čend.

Az újperzsa a régi kemény hangokat (*tenues*) lágy hangokká (*mediae*) változtatta; a nyelvjárások tovább mennek s részint lágy hechezető változtatják, részint elvetik. Pl. *tati*: birūār, fitestvér, p. birāder, burāder, óbkt. brātare, szanskrit, bhrātar; pier atya, p. peder, pider, óbakt. patare, szkr. pitar; čev ej, p. čeb, óbkt. khshapan; khshapan, khshapare, khshapañh, szkr. khsapas, khsapā; áv viz, p. áb, óbkt. ap. āp, szkr. ap; *gebrī*: lev, ajak, p. leb; zevin, föld, p. zemin; *tālis*: kām, kicsoda, p. kudām, pārsi: kadām, pehlevi: katām, szkr. katama; mā, nőstény, p. mādch, pehlevi: mātak, örmény: matak; hō, nőtestvér, p. h̄áher, óbkt. qāñha, szkr. svasar; peh, atya, p. peder; bū, fitestvér, p. burāder; zuvā, szülött, született, p. zādeh, óbkt. zāta, szkr. gata, *māzenderāni*: sāreh, csillag, p. sitāreh óbkt. čtāre, čtāra; pehlevi: stārak; mār, anya, p. māder, óbkt. mātare, szkr. mātar; birār, fitestvér; nārmeh, nincs nekem, p. nedārem; éū, ej; nāšeneh, nem volt nekik p. nedāstend; parsién, kérdezni, p. pursiden, óbkt. perec, szkr. pračch; *gīlāni*,

hâv, álom, p. hâb, pehlevi: chuâb, óbkt. qafna, szkr. svapna; bâgvân, kertész, p. bâgbân (v. bâgvân is); buyen, lenni, p. bûden; nâni, nem tudod, p. nemidâni; bidâm, adtam, p. bidâdem (a p. dâdenhez való óbkt. dâ, óp. dâ, szkr. dâ, dhâ, pehlevi dâ-tann; p. dihem adok, óbkt. dadhâmi, pársi dadhem, szkr. dadâmi); bûm, voltam, p. bûdem.

Ellenben több sajátságot tartottak meg a nyelvjárások a régi nyelvből, melynek már az irodalmi perzsában semmi nyoma sincs, pl. a *tâti*, *tâlis*, *gîlânî* és *mâzenderânî* dialektusban van: emâ, mi, p. mâ; v. ö. pársi emâ, óbkt. alhmâkem; a *tâlis*-ban: ez, én, p. men, a mi a régi genitivus után van képezve: mana; ellenben a tâlisnak megfelel az óbkt. azem; ugyanebben a dialektusban van bardéh, mardéh, parsiden, megfelelőleg a régi alaknak: barta, marta, parstanaiy, ellenben az újperzsában a kezdő ajakhang miatt *u* van: burdeh, murdeh, pursiden. A *gîlânî*-ban: purd, hid, p. pul, pársi puhal, óbkt. perethu, v. ö. szkr. párayâmi, vasâden, kinyitani, p. gušâden; *mâzenderânî*-ban: varah, bárány, p. berch, pehlevi varak; viruk, farkas, p. gurg, óbkt. vehrkô; a *gebrî* izvân nyelv, p-zebân, pársi hizvân, óbkt. hizva, szkr. gihvâ; vabr, hó, p. berf, óbt-vafra; hârden, enni, p. hûrden, óbkt. qaraiti: hûrd. L. Müller, Beiträge zur Lautlehre der neopersischen Sprache II, 13—15.1.

Nem akarom itt elmondani azt a viszonyt, melyben minden egyes dialektus a perzsa irodalmi nyelvhez áll; minden nyelvjárásnál betürl betüre követem a hangtant, beszédrészről beszédrészre az alaktant, folytonos vonatkozással az újperzsára, ott tehát ez a viszony minden izében kiderül. A hol lehetett, szöveget is közöltem mutatványul; fordításom minden lehetséges hű s e miatt gyakran nehézkes; olvasóm nem fognak ezen megütközni, tudva azt, hogy nyelvészeti dolgozatban nem kell költői fordításokat keresni. A tâti dialektushoz nem közölhettem ily mutatványt, mivel összes forrásaimban egyetlen erre vonatkozó sor sincsen; a gebrre nézve van Dornnál, II. 171. versében egy sor szöveg, de ezt kis szógyűjteményemmel is nem fordíthattam. Érdekes volna azt a soknyelvű szöveget, mely Sa'dî egy költeményében van s melyre dr. Bacher Vilmos, Ztschr. d. DMG. XXX. 88—9. I. 6. jegyz. figyelmeztet, bővebben fejtegetni.

Az újperzsa nyelvjárások tanulmányozásához szükséges munkák gyanánt említi Wahr mund Hdb. I. 7. 1. a következőket: Berésine, Recherches sur les dialectes persans, Casan 1853; A. Chodzko, Specimens of the popular poetry of Persia, London 1842; B. Dorn és Mirzâ Muhammad Šâfi, Beiträge zur Kenntniß der iranischen Sprachen, 3 rész 2 kötetben, St. Petersburg 1860. és 1866.; Melgounof, Essai sur les dialectes de Mazanderan et de Ghilan, Ztschr. d. DMG. XXII. 195—224. I., s Dr. Fr. Müller fennemlített füzetei. Chodzko fordítását kivéve, mely mint olyan nem sokat használt volna, a többi munkát mind használtam s ezenfölül még e kettöt: P. Lerch, Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer, 2 rész, St. Petersburg 1857 és 1858; és A. Jaba, Recueil de notices et récits Kourdes, St. Pétersburg, 1860.

Hammer, e bámulatos tudományu orientalista, szintén szolgáltatott adatokat a perzsa dialektusokhoz, leginkább keleti írók, utazók s történetírók műveiből, kik műkedvelő felületeséggel írván ilyen nyelvészeti tárgyakról, nem sokat használtak a nyelvészettel. Igy a Fundgruben des Orients III. 46. I. között Hammer egy cikket Tabaristân nyelvéről; Zâhireddin Ben Sejjid Nasr-eddin, merâsi férfiu, Mâzenderân s Tabaristân történetében közöl néhány sort egy tavaszi dalból, melyet valami rujâni Kujb költö írt a hiğreh 7. századában, mikor az assassinek egy várát, Kirdkuht (talán Girdkûh) osztromolták, azonban ebből a négyisoros csekélységből nem lehetne Tabaristân nyelvére semminemű következtetést vonni.¹⁾ A Fundgrubenben még több ilyen rövid jegyzet van a perzsa nyelvjárásokról, pl. III. 88. 89. I. a kurdról; IV. 106—108. I. Hammertől adat a dijárbekri népnyelvhez, Evlijâ utleírása 4. kötetéből; IV. 246—7. I. ugyanattól a kurd nyelvről s tájszólásairól, Evlijâ 3. kötetéből; IV. 312—321. I. J. v. Klaprothtól kurd szógyűjtemény; IV. 380—2. I. Hammertől egy rusigiani (talán rûzegâni) kurd dialektusban írt satiricus tartalmú ötsoros strophából álló költemény fordítása, ugyancsak Evlijâ utleírásából.

¹⁾ Tabaristânról I. Ztschr. d. DMG. IV. 62—71. I.

Az átírásban ama rendszer szerint jártam el, melyet a Zeitschrift d. deutsch. morgenländ. Gesellschaft használ s mely valamennyi másnál jobb, mivel következetes s azon elvénél fogva, hogy csak *egy* betűvel adja vissza az arab betűt, világos, egyszerű. Vajha a magyar tudományos akadémia is elfogadná kiadványaiban; kétségtükönél jobb volna azon határozatlanosságnál, mely most uralkodik, s mely a magyar betürend előttelensége miatt kényszeríti az írót, hogy zavart okozó betűösszetételeket használjon. Félreértesek elkerülése végett hadd álljon itt az általam használt betürend a perzsa abc rendje szerint: á (a, e, i, u), b, p, t, t̄, ḡ, ē, h̄, h̄, d̄, d̄, r, z̄, z̄, s̄, š̄, š̄, d̄, t̄, z̄, *̄, ġ̄, f̄, k̄, k̄, ḡ, l̄, m̄, n̄, v̄ (ñ̄), h̄, j̄ (ī): az 'ain spiritus asper, a hamzâ spiritus lenis.

Berésine, Melgounof, Jaba átírása oly hiányos, hogy nem érdemli meg a rendszer nevét; Dorn csak arab betűt használ, Müller az 1. füzetben csak pár szót ír latin betűvel, úgy látszik, helyes rendszerben; már a 2. és 3. füzetben elfogadja R. Lepsius Standard-Alphabetjét, melyet Lerch művében egész terjedelemben használ. E mély tudományú s a hangok minden leghalványabb árnyalatát visszatükörözött átíró rendszert nem használtam; részint mivel Lerchen kívül többi forrásom nem él vele s így nekem lehetetlen volna a soha sem hallott hangokat e rendszerbe átírní, részint mivel könyvnynomiátor viszonyaink nem engedik meg.

Szorosan meg levén határozva a tér, melylyel rendelkezhetem, itt a hét dialektus közül csak kettőt mutatok be. A többire nézve utalok »A magyar tud. akadémia értesítője« XII. évf. (1878.) 2. sz. 37.—38. lapjára.

Végül nem mulasztatom el legforróbb köszönetemet ki-fejezni Vámány Ármin és dr. Goldziher Ignácz uraknak, kik részint szives utbaigazításukkal s nagybecsű tanácsukkal, részint rám nézve hozzáférhetetlen könyvek megszerzésével gyámoltották gyönge tehetségemet értekezésem kidolgozá-sában.

Nem térhetek át találóbb szavakkal művem derekára, mint Gáni ama soraival, melyeket J. A. Vullers első perzsa tárgyu és Fr. Spiegel a pársik szent iratairól szóló mély tudományú műve jeligéjévé választott;

Bedürädür eger bimed hajá i
nejáred ber ser-i men má gata? i
bekadr-i vas det iſlüh kúscé
ve ger iſlüh netuyáned bipusé

I. A tâti nyelvjárással

E tájnyelvet, melyet perzsául tátinak, tátnek hívnak, Bákú tartományában, Ábáschrú vagy Ábáschrán fél-szigeten, Tabasseránban és éjszaki Perzsia néhány falvában beszélik. E szó tát talán az óperzsából származik, ahol *thah* (óbaktr. čangh; ujp. sehun, suhun, Spiegel Keilinschr. 200. l.) annyi, mint beszólni, a mint Darius minden rendelete elején ott találhatjuk. L. Spiegel, Die altpersischen Keilinschriften, és kivonatokat Wollheim, Die Nationalliteratur sämmtlicher Völker d. Orients, II. 48—53. l. Az áderbeigáni törökök a perzsákat tatoknak híják, innen van e név tátgil, mivel a kandahári, turkistáni perzsákat nevezik. Vámbéry, Török-tatár nyelvek etym. szótára 176. l. így szól: Taćik, tatćikból, tažik az a név, melyivel a törökök és mongolok a békés, letelepedett népeket neveztek. Igy nevezték el a betörő arabok Közép-Ázsia iráni lakosait is és így nevezik még ma is. Tažiknak tehát a tází szóval, mint azelőtt hibásan véltek, semmi köze. Tází óperzsa kifejezés volt az arabok és mohammedániusok számára, söt az örmény még ma is tažik névvel jelöl minden moszlimet, akármily nemzetbeli is. E szó pedig a tat, dat több származik, melynek jelentése: szilárd, nyugodt, csöndes, békés, készséges, kellemes, édes, izletes. Látjuk tehát, hogy Berézime ama magyarázata, mely szerint a régi *thah* szóból származnék e név, nem bir valószínűséggel. V. ü. Vámbéry Etymol. Wörterbuch, német kiad. 171. l. 183. §. Dulaurier szerint az örményben dagik, tagik szóval nevezték hajdan a nomád törzseket; a mai örmény a muslimeket átalában nevezi így. L. Journal asiatique (1858.) V. série, tome 9. 197. lap és É. Dulaurier, Récit de la première croisade, chap. 1. note 9. A népies perzsában tát falusi, vidéki embert, gyáva férfit jelent. Ugy látszik, hogy a tátí azon perzsák nyelve, kik Tágis-

tánba s más arra fekvő tartományba vonultak. Herodot III. 91. VII. 66. *Ἄαδίζαι* Cooley szerint a »Tadék, a people of ancient Persian race, now widely scattered through the countries east of Persia«; Hammer az ő szokott etymologizálásával egyenlővé teszi a Tadschik-okat a Tedesci-vel, azaz a németek őscivé teszi, I. J. W. Blakesley, Herodotus with a commentary (London 1854. 2 kötet). Journal asiatique VI. série, tome 15. (1870.) 220. l. perzsa a. m. tāzik; ép igy Vám-béry, Középázsai utazás (Pest 1873.) 75. l. tadsik a perzsa őslakosság. Már Journal as. VII. série tome 1. (1873.) 397. l. csak annyit mond, hogy e szó jelöli Perzsia északkeleti védének benszülötteit; ellenben u. o. tome 8. (1876.) 526. l. így van a név fordítva: de la couronne (p. tāg) s az van mondva, hogy állítólag idegen pórök. A Zeitschr. d. DMG. XXVIII. 577. l. szerint, a mariupoli görögök egy törzse szintén *tat*-nak nevezetik; Blau szerint e név a régi Θατεῖς, mely néven már a 3. században Kr. u. is laktak ama tájon görögök. A tāt, tād vagy tāzik névről Emíri-Pázevári, māzenderáni költő is megemlékezik, I. Dorn, Beiträge II. 212. l. 323. v. 506. l. 1. v.

A leggyakoribb betűcserék, viszonyítva a perzsa nyelvhez, a következők: A hosszú á l. e-vé lesz p. a dativus vagy accusativus ragja rá lesz re: birūarre dirum, a fitestvéremet láttam; birūár ture dirum, fitestvéredet láttam; esire best bē'arabah, fogd be a lovakat a kocsiba. Néha főnevekben is megrövidül pl. ġe kie mū ništem, a hely, a hol tiltém, különben ez gyakran a perzsában is előfordul, kitüntő iróknál is pl. Sa'di Gul. 23. l. (Eastwick kiadásában, Hertford, 1850.); Kes nedidem kili gum śud ez reh-i rāst, nem láttam senkit, aki eltévedt az egyenes úton; Firdusi, Vullers Sāhnāmeh-kiad. I. 14. l. 13. v.

Hemī tāft ez teht-i šāhen sehi
Čū māh-i dū hefteh ze serv-i sehi;
Ragyogott a fejedelemség trónjáról,
Mint a kíthezes hold a sugár cíprustárról.

vagy Gāminál Jūsuf u Zalihā, kiadta V. v. Rosenzweig, Wien 1824. a 62. lapon:

čih lūš guť an nikū gūj nikū kār
kili ser lālī selāmet sīr nīgeh dār.
Mit mondott ami jótevő ékesszóló?
Hogy: ha fejedet biztoságból akarod birni, vigyázz a titokra.

Itt a vers mértéke miatt van nīgeh e. h. nīgāh. Gyakran van az á kihagyva a mai perzsában is e szókból: seh e. h. sāh, reh e. h. rāh, dehen e. h. dehān, sipeh e. h. sipāh, sijeh e. h. sijāh, guneh e. h. gunāh stb. valamint viszont gyakran van oly helyen, ahol nem kellene állnia; sebuksár e. h. sebuksar, könnyü fejü, sitemgār e. h. sitemger, zsarnok; lār e. h. lūr, chetō stb.

Az ige óhajtó módjában is fölösleges és egész helyesen elmaradhat: lūdā turā rūzi dihād, adjon isten élelmet! hāneh-i dušmenānimān hērāb ševād, pusztuljon el ellenségeink háza! szintén helyesen: dihed és ševed.¹⁾ — 2. Az á még ū-vá lesz pl. imū mhūim bigirizim, mi el akarunk futni; ebben nevezetes még az imū (p. amā) elején levő a, mely néha az ujperzsában is előfordul (megfejtését I. Wahrund Hdb. I. 74. l. *) alatt); itt a, e, i, u hangot képviselhet ez az elif: abā e. h. bā-val vel; esfid e. h. sefid, sehér: istāreh e. h. sitāreh, csillag; ustur e. h. šutur, teve. Igen természetes, hogy a tātfi a mely 'á hangot teljesen ū-nak ejti, pl. ebben mhūim p. miḥ'āhim; e hang mindenetre lehet mély és hosszu ū, mint a perzsa á. Ú es ez i záteh mereh, az a lő gyorsabban megy emmel; ūnje cirā refsteni? miért mentél arra? Itt egyúttal látható az előbb említett hangcsere egy példája: a p. angā szóban az első á ū-vá lesz, a másik e-vé. Šumā lesz šumū és ūšān vagy išān lesz ušūn, a miben a visszafelé ható széphangzati törvény észlelhető, mint a törökben: i és ū hang ugyanazon szóban nem állhat; a székelű ember az á előtt levő a hangot is valamennyire az á-hoz hasonítja; Kriza, Vadrózsák VIII. l. jegyzetében visszaható hangattractionak nevezi e tünményt. Különben az á gyakran Perzsia egyéb yídékein is ejtik ū-nak, különösen ha utána n következik és ezzel együtt mintegy ū orrhangot képez: bārūn, esō; nūn, kenyér; pūnzdeh, tizenöt stb. azonban a klasszikus nyelvben is van e hangváltozásra példa: I. Egyet.

¹⁾ Fleischer, Grammatik der lebenden persischen Sprache (2. kiad. Leipzig 1875.) 62. l. Wahrund Hdb. I. 109. 1.

Philol. Közl. III. (1879. évf.) 72. és 510. l. Söt Gáminál (J. u Z.) van eset, hogy *n* sem következik az *á* után s mégis *á-vá* tompul, uly, hogy fermát és mű rímet képez.

Azonban rendesen a tátiban is megmarad á-nak e szótag. A rövid *en* szótag gyakran rövid un-ná lesz; p. áhen, áhun, vas; 3. az á még ová is lehet, pl. zú boś, gyors légy! gyorsan! mű behéneh ámárum, haza jöttem; (épen uly mondja a perzsa: ferdá hāneh hāhem bûd, holnap otthon leszek, a házban, mint a német: Ich werde morgen zu Hause sein, szintén a házat szerepelte e kifejezésben.)

A *b* hang az igen közel rokon *v* hangra változik: ov, viz p. áb; tavustán, nyár p. tábistán; várás, eső p. bárán¹⁾; uly v. sô, ej p. séb; vár, szél p. bâd; a mai irodalmi perzsában is megvan e tünemény: nuvišten v. nubišten irni. A szó végén a *b* elmarad pl. čú, bot p. éub; oftâ, nap p. áftâb.

A *p* a szók végén néha elmarad: es, ló p. esp. A *d* néha kimarad: birûâr, fitestvér p. buráder, pier, atya, p. pedér; zû, gyors, p. zûd; guspen, bárány, juh p. guspend; moî, anya, p. máder; továbbá a *d* gyakran *r*-ré válik: vár, szél p. bâd; díren látni p. dîden; ámeren, jöni p. ámeden; kešren, huzni p. kešden; dâren, adni p. dâden.

Az *r* a szók végén néha szintén elmarad, pl. teh, te p. ter, a középfok képzője: zûte, gyorsabban p. zûdter. A *z* szintén pl. e, ból, ból p. ez.

Az *s* a szó közepén el-elhagyatik: ništen ülni p. ništen; az *s* pedig gyakran *s*-szé leszen: nevisten, irni p. nuvišten; nemáz gudâsten, a szabályszerü imát elvégezni p. nemáz gudâsten.

Az *f* néha p-vé változik, pl. guspen, juh, p. gûsfend, v. gûspend, ez a tünemény az újperzsában s valamennyi frâni

¹⁾ Bárán ép így jelen részesülök alaku, mint a magyarban e fónév: eső; szabályosan van e szó várás is képezve, mert itt vagy itt képzővel szokás főneveket alkotni a perzsában, l. Wahrmund Hdb. I. 189, l. 289. §. pl. behéis, adomány ebből: behéiden; sitájiš, dieséret ebből: sitáden; ermájiš, parancs ebből: fermáden; kušájiš, kinyitás, megadás, alávetés, ebből: kušáden, gušáden, kusáden (kinyitni; pl. kisver kusá, országhódító, mint az arabban fth törzs; kinyitni és fath: győzelem, megködités.)

nyelvben előfordul: pûlâd v. fûlâd, aczél; pîrûz v. firûz, győzelmes, szerencsés.

A *k* a szóban, az *n* a végén szokott elmaradni, pl. jete, egy darab p. jektâ; zemî, föld p. zemin. A vâv szintén el-elmarad pl. gâ, marha p. gâv, gâû; a szó közepén néha rövid e-vé lesz a hosszú ú hang: hešt, maga p. hûdeš; majd hosszú i-vé változik: gišt, hûs p. gûst; a rövid u pedig rövid i-vé lesz: bilend, magas p. bulend.

A *h* a szó közepén néha elmarad: súr, férj p. súher; a többes számú rag *h* betűje i-vé változik, pl. birûâriâ, fitestvérrek; kitâbiâ, könyvek. A végso *h* rövid e betűje gyakran i-vé lesz, pl. bidih, adj p. bideh; különben Indiában, hol a perzsa szót túlnyomóan sok i-vel szokták beszélni, ezt szintén így mondják: bidih, s Fleischer nyelvtanában, melyet Mirzâ Muhammed Ibrâhim angol mûfve után kidolgozott, szintén így tanítja. Ez a mirzâ különben perzsa ember volt, (l. Fleischer Gram. bevez. XIII. 1.) de úgy látszik, az indiai kiejtést követte. Ugyancsak Kelet-Indiában mondják a hosszú i hangot nemely esetben é-nek, és a hosszú ú-t ô-nak, s megkülönböztetésül já-i meghûl és vâv-i meghûl, vagy já és vâv-i fûrsi vagy 'ágami olyankor e betük neve, azaz nem világos, nem ismert vagy perzsa i és ú, ellentétben a já és vâv-i má'rûf, azaz ismert i és ú betűvel, mivel ez utóbbi az arabban is megvan. Ez az é és ó a régibb perzsából származott Indiába.¹⁾

Az i néha rövid e-nek hangzik: hecé, semmi, p. hîc; máskor rövid u-vá lesz: guruz, te menekülsz, p. gurizî, girizî. A rövid i hang néha szintén u-vá leszen: durôz, rövid, p. dirâz.

A fönévről. A nem megjelölésére az állatok neveinél e szót használják: mâreh, nôstény, p. mâdeh, pl. mâreh gâ, tehén. A fönév így ragoztatik:

¹⁾ V. ö. Fleischer Gram. 72. l. és 7. l. jegyz. Wahrmund Hdb. I. 27. és 28. §. Bleek: A concise gram. of the Pers. lang. 8. l. szerint csupán ez egy szóban: ljûs, jó, kellemes, szép, kell ô-nak ejteni a vâvot. Igy Chodzko is, Grammaire persane (Paris 1852.) 7. l. E betük a rímeléshben külön szabály alá esnek, l. Journal asiatique IV. série tome 10. (1847.) 384—5. l.

Egyes szám:

- Nomin. birúár, fitestvér, p. buráder,
 Dativ. bebirúár, p. beburáder,
 Accus. birúárre, p. buráderrá.

Többes szám:

- Nomin. birúáriá, p. buráderán v. buráderhá,
 Dativ. bebirúáriá, p. beburáderán,
 Accus. birúáriáre, p. buráderánrás.

Ime itt minden különbég nélkül rendesen *há* vagyis *já* szótaggal képezik a többes számot; a mai irodalmi perzsában s a társalgás nyelvében szintén ez történik; pl. Ouseley Travels I. 271. l. azt írja, hogy a nép egy helyen ily kiáltással fogadta őket: bijá bijá bini ǵún zenhá-i ilci ümedend, jer jer, nézd lelkem, a követ nejei megérkeztek. Csak a classicus művekben s a költészetben tartják meg az án végzetet, esetleg jáν vagy gān ragot, pl. merdán, férfiak; gedáján, koldúsok; bećegān, gyermekek. L. Wahr mund Hdb. I. 77—85. §. Fleischer Gram. 28. l. Azonban nevezetesebb ennél az, hogy néha élettelen tárgyakra is kiterjeszti a perzsa nyelv az án ragot, ha azok szerves voltuk, mozgás, növés vagy változás által az élő lényekhez némileg hasonlítanak, pl. Sa'di e versében:

Berg-i direhtán-i sébz der nezer-i húsjár
 Her verek-i defterist má'r ifet-i kirdigár,

vagy Hammer, Redekünste 206. l.

Auf grünen Bäumen sitzt der Weisen Schekraft,
 In jedem Laub ein Buch von Gottes Wissenschaft.

Az e vershez kötött szép adomát I. ugyanott és némi változtatással Journal asiatique (1858.) V. série, tome XII. pag. 602. V. ö. Fleischer Gram. 25. l. Bleek: A concise gram. of the Pers. lang. 14. l. hibásan állítja, hogy e többes: direhtán csak egyszer fordul elő; megvan az a Gul. bevez. 4. 13. és 14. l. és a szöveg 124. l.

Költöien földolgozva, de a mellett kissé szétmosva Hammer, Duftkörner aus pers. Dichtern (Stuttgart 1836,) 91. l.

Betrachte jeden Baum und merke,
 Auf jedem Baum ist jedes Blatt
 Ein Buch, worauf der Herr der Stärke
 Die Schöpfung aufzeichnet hat.

Magyarra fordította dr. Erödi Béla, »Koszorú« I. (1879. évf.) 250. l.

Más példák: Gámi J. u. Z. 47. l.

Bebezmeš ḥif at-i ferḥundeh bejtán
 Būd vāfirter ez berg-i ḫirḥūfán,
 Ūnnepélyé a szerencsék diszöltönyc
 Tömöttebb volt a fák lombjánál;

vagy Gámi divánjából, I. Z. f. d. Kunde d. M. V. k. (1844.) Piá-i ruhet butánrás nebud megál-i ǵílyeh, arczod előtt a bál-ványok fényének sem volt hatalma; itt szabályosan buthá kel-lene; Sa'di Gul. 2. l. ǵumleh-i vuǵud-i ń riḥteh būd u ḥák ūdeh meger ćeşmán, egész teste szétomlott és porrá lett, ki-véve szemei; e szóban nyilván a széphangzat döntött, mert ez alakban: ćeşmhá kellemetlen hangtorlódást okoz a három mássalhangzó egymás mellett. Mindamellett épen a finom érzékű Firdusi ugyancsak e szót használja: Sikesteh dil u ćeşmhá geştēh kür, Tört szívvvel s szemök fényét vesztve, Mohl Fragmens 26. l. és Vullers Fragmente 82. l. így fordítja: Mit trauringem Herzen und geträumtem Blicke. Sa'di Gul. 85. l. Hié ez in suhunân-i dilâviz-i mutekellimân der men aṭr nemî kuned, a szónokok eme szívvonzó beszédeinek egyike sem gya-korol hatást rám; itt és Gul. 87. l. Beder ámedend u suhunân-i ná sezâ guftend, bejöttek s haszontalan beszédeket mondottak, elvont fogalmat jelentő szó, suhun, beszéd, kapja e többes ra-got. (Omar hejjám (J. B. Nicolas, Les quatrains de Khéyam, Paris 1867.) 138. négyesében van alíterán, csillagok, a 397-ik-ben ǵemán, búbánatok. Sajútságos többes ez: sitâregân ebböl sitâreh, csillag, e h. sitârehâ. Auḥad-eddin Enveri egy kólte-ménye címében: Nikūhi-i sitâregân, a csillagok gyalázása; I. Hammer, Redekünste 98. l. Ilyen van a Қаṣidch-i burdeh 53. versében (C. A. Ralfs kiad. Wien, 1860.) ń buved ḥurṣid-i faḍl-i išān ve rānd istâregân, a mi az eredeti e versének felel meg: fa'innahu ǵamsu faḍlin hum kavâkibuhâ. Ugyancsak a Burdeh 142. versében van: Hié ḥâṣil zân nedârem ǵuz gunâ-hân u nedem, (e h. gunâhâ, a bûnök); semmi egyebet nem nyertem abból, mint bûnöket és bánatot; megfelel az eredeti Va mā ḥaṣaltu illâ 'ala 'lāṭâmi va 'nnadami. Ugyanez az eset van a perzsa bibliafordításban, melyet az angol bibliaterjesztő

társulat adott ki, s mely ha nem is classicus, de szabatos fordítás, s így idézhetem. A 130. zsoltár 3. verse így szól: Ej hudávend eger gunâhânrâ menzür dâri, kist kih bijisted, ej hudávend? Si iniuitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit? Nevezetes az is, hogy ha sál, év, helyett a vele egyértékű sálî használtatik, annak többese rendesen sálâan, az előbbi pedig sálhâ; pl. Mohl Fragmens 20. I. én éndin berâmed ber in sálâan, midön ennyi év múlt el e fölött. Még számtalan példát tudnék a többes ilyen rendkívüli képzésére fôlhozni; azonban legyen elég csupán nehány helyre utalnom, mely a kezem közt levő mûvekben előfordul: Gâmî J. u. Z. 11. 16. 74. 106. 171. I. (a versek ugyanott nem levén megszámozva, csak a lap számát idézhetem). Mohl, Fragmens 17. I. (v. ö. Vullers Fragmente 40. I. 67. jegyz.) 23. 29. 30. 31. 5. 9. I. Hammer Redekünste 91. I. 2. jegyz. Értekezésem folyamában ki fog tûnni, hogy a gebriben legszabályosabban van megtartva a régi perzsa nyelv szabálya: túrgynál ho, hû, személynél ûn a többes ragja: hâdehû, házak; hosrevôn, királyok. V. ö. Spiegel, Gram. d. Pârsisprache 49. I.

Az *ân* képző helyneveket képez az irodalmi perzsában, pl. bijâbûn sivatag (azaz: bi-âb-ân viz nélkül való hely), germâbûn meleg forrásos hely; így kell tehát ezt a helynevet is érteni: čihil duhterân (negyven leány, egy bucsújáró hely Herât mellett) és nem többes számnak, Journal asiatique V. séric tome 16. (1860.) 500. I. Nevezetes azonban, hogy a másik többes rag, *hâ* is használtatik helynevek képzésére: hânehbâ egy širvâni kolostor, mely 684-ben (Kr. u. 1285.) épült a szent Pir Husein Revânâni sirja mellett; I. Dugat, Histoire des orientalistes I. 83. I.

Térünk át ismét dialektusunkra.

A melléknévekrôl. Ezek az irodalmi perzsa nyelv szabályai szerint követik fôneveiket, melyeknek jelzõi, akár ijláfettel, akár a nélkül. A középfok *ter* vagy *te*, a felsô *terûn* képzővel képeztetik, pl. behter, jobb; zûleh, gyorsabb; durôzterin, leghosszabb. Összehasonlításnál az *ez* v. *e* elüljárót használják: ez v. e hemeh behter, mindenkel jobb. A nevek képzésénél is a mai perzsa szabályait követi: elvont fôneveket *i*-vel képez pl. dušmânî, ellenségeskedés; helyneveket istûn-nal képez: gulis-

tûn, rózsás kert; târustûn, nyár (V. ö. elhez Wahr mund Hdb. I. 192. I. Fleischer Gram. 79. I.)

A sarkszámnevek olyanok, mint a perzsában, csakhogy az elsô tízhez *te* (p. tâ), darab, járul; az osztószámok a sarkszámok ismétlése által származnak, pl. ite ite, egyenkint. Az irodalmi nyelvben is gyakran fordul elő ez az ismétlés, közbeoltott â hanggal: jekâjek, egyenkint, egy-egy, Wahr mund Hdb. I. 175. I. Fleischer Gram. 80. I.

A személyes névmás így hajlittatik:

Egyes szám:

Nomin.	mô, mia, én	tû te	û, ô,
Dativ.	bemû, bemia,	betû,	bedû,
Accus.	mûre,	tûre,	ûre.

Többes szám:

Nomin.	imû, mâyâ, mi,	szumû, szumâjâ, ti,
Dativ.	bemû,	be szumû,
Accus.	imûre, imhâre,	szumûre,
		Nomin. usûn, ôk,
		Dativ. beusûn,
		Accus. usûnre.

A visszatérô névmás hešt, maga, hestre, magát, p. hûd, hûdrâ s így változik az egyesben:

mû hestum, magam,
tû hesten, magad,
û hesteni, maga;
a többesben: imû hesten, magunk,
szumû hesteni, magatok,
usûn hesten, magok.

Birtokos névmás helyett áll a személyes, az elsô személyben meneh, minuh, pl. moi meneh, anyám; vagy a szóhoz járulnak a szótágok em, et, eš, mint az irodalmi perzsában is. A mutató névmások ezek: i, ez, p. in, többese iniâ, p. inâu és û, az, többese ûniâ, p. ân és ânâu. A visszahozó névmás így ejtetik ki: geh. Határozatlan névmás her, minden, heč, semmi.

Az ige tagadó s tiltó alakja úgy képeztetik, mint a diavatos perzsában. A lenni segédíge így hajlittatik:

Egyes:	Többes:
1. személy: um, ium, em,	im,
2. személy: i,	ind, id,
3. személy: hangzó nélkül, û, i,	ind, end, iund. ¹⁾

E szócskák azonban csak az elvont létet fejezik ki, azaz kapcsolókként szolgálnak; az összerű lét, a létezés, levés kifejezésére, valamint az irodalmi perzsában, úgy itt is hest, az est erősödött alakja, egy igenévi alak: *létező* értelemmel szolgál:

Egyes:	Többes:
1. személy: istem,	istim,
2. személy: isti,	istid,
3. személy: ist,	istind.

Összevontan û, u, eh, ô van. Tagadója rendesen nistem, nisti stb. A harmadik személy összevonva nih, nincs. A űden segédige nem használtatik; a bûden így hajlítatik: Infinitivus: biren; parancsoló: boš.

Egyszerű mult (mâđi mahdûd).

mû burum, brum,	imû burim, brûn,
tû burî, bri,	sumû burind, brînd,
û burî, brû;	usûn burind, brînd.

H'ásten, akarni, igének hajlítása a jelentő mód jelen idejében (zemân-i lâl).

mû mhûum,	imû mhûim,
tû mhûi	sumû mhûid,
û mhûn, mhû	usûn mhûind.

¹⁾ Az istem, isti, ist stb. alaknál a fûti a pársi dialektussal teljesen megegyez; v. ő. Spiegel Gram. der Pârsi-Sprache nebst Sprachproben, (Leipzig, 1851.) 83. l. — Egy Flügel, Die arab. pers. u. türk. Handschriften I. 544. l. idézett vers mutatja a *hest* ige többséfe alkalmazását:

benâm-i lûdâvend-i bâlâ u pest
kih ez hesties best šud heréh hest.

A felső és alsó (ég és föld) Istenének nevében,
Kinek lêsyeböl nyert létet minden, a mi létezik.

E verset Muhammad Bin 'Alî almu'sîdî alkarmâni, melléknéven Nahibend-i ū'arâ' (der Guirlandenwinder der Dichter), írta; közönségesen hogâ v. hogâ Kermâniak hiják; l. Hammer, Redekunste 248. l. Erdmann, Ztschr. d. D. M. G. II. (1848.) 205—215. l. Chudsches Germani név alatt ismerteti, s e nevet a germ. meleg szóval hozza összekötöttébe.

Az ige hajlításának mintája. Az ige határozatlana den helyett ren szótgalag végződik, mint fönnebb láttuk a d betű változatainál. Példa girihten, meneküni, futni. Mult részesülo girihteh; parancsoló guruz, beguruz; 3. személyben: boš û guruzi; többs: gurizim, gurizid, boš usûn guruzund.

Jelentômód általános jelene (sûret-i müsterikeh-i lâl ve istikbâl.)

mû guruzum	imû guruzim,
tû guruzi	sumû guruzind,
û guruzu	usûn guruzund.

Határozott jelen (zemân-i lâl).

mû	mia	guruzum
tû	ma	guruži
û	vagy mi	guruzu
imû	mia	guruzim
sumû	ma	guruzind
usûn	vagy mi	guruzund.

Egyszerű mult (mâđi mahdûd).

mû girihtum	imû girihtim
tû girihti	sumû girihtid
û giriht	usûn girihtund.

Félmult (hikájet ellâl fi 'Imâđi).

mû	ma	girihtum
tû	vagy	girihti
û	mia	giriht
imû	ma	girihtim
sumû	vagy	girihtid
usûn	mia	girihtund.

Az egyes számú 3. személy így is lehet girihtu.

Bevégzett mult, a mely egyúttal jelentômódú jelen idő gyanánt is használtatik:

mû bugurihtenum
tû bugurihteni
û bugurihtea
imû bugurihtenim
sumû bugurihtenid
usûn bugurihtenund.

Összetett mult (mádi góir-i majdúd).

mû girihte-em	imû girihte-im
tû girihte-i	sumû girihte-id
û girihte-est	usûn girihte-end.

Régmult (hikájet elmaði fi 'lmáði.)

mû girihte brim
tû > bri
û > bru
imû > brîm
sumû > brînd
usûn > brînd.

Egyszerű jövő vagy conjunctivus (sûret-i in-sâjeh-i hál.)

mû biguruzem
tû biguruzi
û biguruzu
imû biguruzim
sumû biguruzind
usûn biguruzund.

Néha ez idő pleonastico el van látva még mia, perzsa mi szócskával : mû mia buguruzem.

Az elüljárók majd egészen ugyanazok, mint az irodalmi perzsában ; csak néhány tér el : boš, -val -vel, p. bû ; cz, e, -tól -tól -ból -ból. Nehány határozó : begesû, hol? digineh, digûn tegnap (valószínûleg ebbôl van összetéve : perzsa di tegnap és török gün nap); imrûz, ma, imşû, az éjjel, sabâh holnap; inge, itt; unge, ott; kalâbeh, sok; dûr, messze; nih, ne.

A kötôszôk ugyanazok, mint a perzsában. A kérdést ugy fejezi ki a tûti, hogy a szó végére û vagy sô szótagot tesz, pl. bekîh dáresû, kinek ad ő?

II. A mázenderâni nyelvjárás.

Ezt a hasonló nevü tartományban beszélik, s inkább különbözik a perzsa irodalom nyelvétől, mint a gileki ; különös sajátsága nyelvtanilag a sok névutó, a mely azonban minden eredeti, s így bizonyos, hogy e tûneményt nem szabad a török nyelv befolyásának betudni ; nemelyiket más perzsa nyelvjárás-

ban is föltalálhatni. Berésine, ki Perzsia éjszaki részében való időzése alkalmával foglalkozott e dialektussal, a nyelvtani taglaláson kívül még párbeszédeket, 16 népdalt s a Tûfân ulbukâ (a könyek özöne) címû mûból egy részletet közöl. Ez utóbbi szerzôje Algauhari, nyomatott Teherânban 1266-ban (1849 Kr. u.). Tartalmát a Muharrem havi mysteriumok számára való dolgok, a sîâ imâm-ök halála stb. képezik. Magánál az Emîr-i Pâzevârinál így fordul elő: mâzerûn, pl. Dorn Beiträge II. 51. l. 68. v. 215. l. 328. v. 240. l. 368. v., de így is: Mâzenderûn II. 92. l. 134. v. és 573. l. 18. v. Az án szótagot gyakran únnak ejtik Perzsiában egyebütt is, Ztschr. d. D. M. G. I. (1846.) 89. l. szerint Teherûn.

A mázenderâni vocalismusa általában megegyez az uj perzsával, természetesen Irán nyugati részén divó kiejtés szerint. Vâv vagy jâ-i meghûlról, a melyet a kurd még ismer, itt már nincs szó.¹⁾ Jellemző az a tûnemény, hogy itt is, mint az uj felnémetben és örményben régibb teljesebb hangzók helyébe hangtalan e lép, pl. persien p. pursiden, kérdezni; gévûn p. gûvân, ifju; kedûm, p. kudâm, kicsoda; échârem p. échârum, negyedik;²⁾ merg p. murg, madár; pehleh p. pulteh, megfözőit; zendûn p. zindân, fogáság; bezerg p. buzurg, nagy. Azok a szók, a melyek elején régi e-nek megfelel g, az ujperzsában rendesen u-val állanak elsô szótagnakban, eltérôleg a mázenderânitól, a melyben e-vel ejtetnek ki, pl. genâh p. gunâh, örmény vnas, pârsi vanâh, bün; gel és gelestan p. gul és gulistan, örmény vard, rózsa; gemûn, p. gumân, óbaktriai vimanô, gyanú, hit; gestâhi p. gustâhi, pârsi vastâkh, nyerseség. Ebbôl azt lehetne következtetni, hogy a mázenderâni az eredetibb kiejtés, mert az e vagy rövid a közelebb van a régi nyelv a-jához, mint az ujperzsa u ; azonban találni más eseteket, melyekben régibb i u hang helyébe hangtalan e lépett s így látni, hogy az előbbiek is az ujperzsa közegén át mentek a mázenderâniiba: emrûz, p. imrûz, ma ; emşû p. imşeb, az éjjel ; deşnûm p. duşnâm, gyalázás, gáncsolás, peser, p. puser, óbaktr. puthra,

¹⁾ L. errõl Fleischer Gram. 7. l. jegyz. Wahrund Hdb. I. 17. l.

²⁾ Fleischer Gram. 9. l. van échâr, Wahrund Hdb. I. 65. l. échâr, éár; csupán Nicolas Dialogues 92. l. van tchâhâr, s ő az é-t i-nek olvassa. Beiträge I. 14. l. Müller is megengedi a échâr olynsást.

ó ind putra, fin; dešmen p. dušmen, óbaktr. dusmanaih, görög δυσμενής, ellenség stb. E tüinemény nemesak itt és az örményben van meg, hanem már az óbaktrinában; már ott is hangsúlytalan hangzók átmennek ily néma e-be, pl. venden cbból: vind; čkeñd, p. šikesten, törni, hasítani, ó ind čhid, görög σχιδ-, latin scid. Még inkább bizonyít a mellett, hogy itt a mázenderániban nem régi sajáság, hanem romlás van, az arab szók szintolyan megrontása: meneğgim p. muneggim, csillagúsz; meselmün p. muslimân, igazhivő; te'emmel p. te'eminul, szemlélet; hâder p. hâdir, kész; *ásek p. *āsiik, szerelmes stb. Az á leginkább m, n előtt a szó végén lesz ú-vá; mint zárabetű e két szóban lesz ú-vá: derjú p. derjá, tenger, ásiú p. ásiú, malom. Szótág közepén néha csak megrövidül ez az á: géneh p. gámch, ruha; hench p. hânh, ház. Az á—ú változására pl. gûn p. gân, lélék; fermün p. fermân, paranes; bedünisséh p. bidânist, tudott; arab szókban: seltün p. sultân; šeitün p. šeitân, sátán; erkün p. erkân, oszlopok stb.

A mázenderáni mássalhangzói is nagyobbára megegyeznek a perzsákkal; azonban régi dialektusakra emlékezhet az a sajáság, hogy a hangzó palatalis még megvan a perzsában átváltozott lágy palatalis spirans helyett pl. pineh dûg p. pînh dûz, foltozó; dûgénéh p. dûzed, varr; ebból dûhiten, varrai vagy fejni, az előbbi esetben dûz, az utóbbiban dûs a praesens töve; óbaktr. töve dug, szanskrit dub, (Wahr mund Hdb. I. 143. l. 10. jegyz.) Tiğ p. tiz, éles, gyors, v. ö. óbaktr. tiži, pársi těž. Továbbá megtartotta a mázenderáni a kezdő r-t, a melyet az ujperzsa g-re vagy b-re változtatott: vurg p. gurg, óbktr. vehrka, óind. vrka, farkas; vereh p. berch, pehlevi varak, bárány. Egyebekben a mázenderáni az ujperzsánál jóval alantibb fokon áll; így a régi néma foghang, mely a perzsában hangzók közt zengővé lett, itt különösen a hangok közt egészen elütönik vagy gyöngé hehezetté lesz: nášteneh, náštineh, p. nedâstend, nem birtak; mär p. máder, óbktr. mâtare, anya; befermâe p. bifermûd, fermûdch óbkt, framâta, parancsolt. Erősebb az ajakhang, mely hangzó spiransnak megmarad: duvâg p. dibâg, örmény dipak, óind dip, ágy, vánkos; áv, p. áb, óbkt, áp, viz. De gyakran hangzójába megy át a hehezes pl. sù, p. seb, óbkt. khshapan, óind

kshapâ, ej; kúš p. kefš (örmény kôšik, kafšík) cipő. Ezenki-vül még el is tünök a mássalhangzók a szó végén, minden szabály nélkül: dez p. duzd, tolvaj; engüs p. engušt, ujj; esbih p. sefid, fehér; mis, p. mušt, marok. Lehet, hogy ez esetek némelyikét assimilatióból lehetne megmagyarázni, a melyek nincsnek kifejezve; mert van szerepe a hasonulásnak, jóllehet az inkább visszamenő mint előrehaladó, pl. beh'âssench, p. beh'âstend, akartak; hâlleh p. hâlrâ, az állapotot; pir u mârreb, p. peder u mâderrâ, apát s anyát.

Más sajátságai e dialektusnak még a következők: Széphangzat vagy összekapcsolás kedvéért eli szótágot tesz a szó végére, pl. hûreh menzil, jó lakás; néha két mássalhangzóval kezdődik a szó: sra p. serâ, palota. Azonban e dialektus sem szereti a mássalhangzók torlódását s a sziszegővel kezdődő szó elé elifet tesz: askem p. šikem, has. A szótágok gyakran egészben vagy részben fölöslegűek: sûr p. serv, ciprusfa; behel kiádvuh e h. behel kih dâvuh, hadd legyen. Néha betüket vagy szótágot hozzá told: mers p. mes, réz; mavineh p. mîvh, gyümölcs; néha megrövidülnek a szók pl. gel p. gelû, torok. A szók összekötésében a kezdő mássalhangzó gyakran megkettözötték: ti sser, fejed. Az egyes hangok változása ez:

á gyakran ô-nak hangzik: ôzur p. ûzur, szenedés; hâdir p. hâdir, kész; kelô p. kulâh, süveg; hangzik még ônak, é-nek, i-nek; sûl, év; zûr, nyögés; ingé, itt; jettû p. jektâ, egy; gîn, lélék; az ân és âm szótág, mint fentebb láttuk, ôn-nak s ôm-nak hangzik; zâhûn, királyok, arzûn, olcsó; kudâm, kedûm, kicsoda; a rövid e néha o-nak, u-nak hangzik: bohist, paradicsom; murâ, engem. El is marad néha az á pl. nem, név; éér, miért.

A b néha r-vé vagy r ré változik: vereh, bárány; sevâ, regg; siv, alma; hûr, jó. El is marad néha pl. kaû, kék, p. kebûd; êû, bot. Ép így a t is: sâreh, csillag; mes, ittas. A h is: sevâ, regg; a h pl. sütén, égni; tel, keserû; a d pl. mâr, anya; dez, duz, tolvaj.

Az r és l kölcsönösen váltakozik: zengil, lánc; hâir, tüinemény. A z el-elmarad: rû, nap. Az s s-szé lesz pl. seh, király. A és g néha elmarad pl. sim, gyertya, durû, derû, hazugság. F p-vé vagy v-vé lesz: jôspî, fehér; ūsûr, hám; kûš, cipő; el is marad néha: gusenn, juh. A g v-vé vagy t-vé lesz: vurg

farkas; til, sár, agyag; a *g* és *k* el is marad: sál, sakál; beir, fogd. Szintugy az *m* és *n* is, pl. risán, kötél; éeš, szem; zém̄i, föld.

Az ú néha i-vé lesz; a rövid u e vagy o-vá: mi, haj; hin, vér; demál, fark; pol, híd. A h helyébe f léphet: deimeh, adok; el is maradhat: kú, hegyi lakó; végere a rövid i helyett u állhat: tulá, arany.

A névről. A többes szám ūn és hâ raggal képeztetik, pl. dervisün, dervísek; merdemün, emberek; ferüsün, árulók, kereskedők. Itt is a hâ rag gyakrabban használtatik, ép ugy, mint az irodalmi perzsában pl. ketehhâ, p. beélegán; si adem-háreh p. merdumün-i hûdrâ, magokat az embereket. A dativust -eh hozzájárulásával képzi e dialektus, az accusativust reh, rá raggal pl. dezreh p. duzdrâ, tolvajt; dezhâreh p. duzdânrâ, tolvajokat; si serreh, p. ser-i hûdrâ, önfejét. A dativus azonban épen nincs az -eh által élesen megkülönböztetve az accusativustól, annál kevesebb, mert ez -eh a reh elkopásából lett. El is maradhat a rag ép ugy, mint az irodalmi perzsában: mesáferünreh ta'ám deneh, p. musáfirânrâ ta'ám dihed, az utasoknak ételt ad. A sajátítót az idáset jelöli, pl. şüret-i aṣl-i beht-i tú, szerencséd alapjának föltétele. Nevezetes azonban a birtokviszony oly alakja és rendje, mint a magyarban van, hogy a birtokos a birtok előtt van; mindamellett az idáset a birtokoshoz járul: pâdişâh-i nef-i selâmet-i vässer p. berâi selâmet-i nef-i pâdişâh, némelykor ez idáset hangtalan e-vé lesz: liénéhe bûm veneh ser deketeh p. bâm-i hâneh ber û ustâd, a ház teteje rászakadt; söt néha ez a néma e is elmarad, s akkor csak egymás mellett állnak a birtokviszonyban levő fônevek: mih veéreh, p. beéreh-i merâ, az én gyermekemet.

A melléknév, ép ugy mint az irodalmi nyelvben, változatlan marad, és a fönvéhez idáfettel kapcsoltatik, pl. ser-i kecik ve riš-i derâz, rövid fej és hosszú szakáll. A fokozás egészben a perzsa nyelv szabályai szerint történik, pl. hârter, jobb; komterin, legkevesebb. Azonban a felső fok gyakran körülírással fejeztetik ki, mint a hindüstâniban is: jih sab-sé acchâhai, ez mindenél jobb, s más nyelvekben is: ez hemeh sîrinter, mindenél édesebb. A neveket ugy képzi a mázenderáni, mint a perzsa: duşmeni, ellenségeskedés; hûbi, szépség; dôni,

tudomány; derdmend, fájdalmas stb. Néha a török szóképzés segélyét veszi igénybe, pl. dârdâ, egy fáról való, v. ö. a törökben kárdâ, testvér. L. Egyet. Philol. Közl. III. 511. I. Igéből pedig egészen eredeti módon képez fônevet a mázenderáni, t. i. a töhöz seh vagy sú képzöt tesz: venien, óhajtani, vesû, óhaj.

A számnevek ugyanazok, mint a perzsában, csak kiejtésük eltérő: dû v. deh 2; seh 3; deh v. dih 10. A sorszámok képzõje -em -um: devvem, dejem, duvum, dûjum 2. sijjem, sejjem, sejüm, 3. Ide sorozandó a jâ-i váhdat, a mely leginkább jâ-i meghûl, mint az uj perzsában, mivel a pársiban é, éu, óbktban aéva, szkr. ēka, óperzsa aiva, egy, mint számnév járult a fönvéhez;¹⁾ pl. šehî, šehrî, gelûmi stb. Az egységet még e számnév ettâ is kifejezheti, mely fönvét megelözi, pl. ettâ dûnâ, egy tudós: ettî šehr, egy város stb. Ez nyilván jek tâ-ból lett; van aztán ilyen eset is: deh tâ zenâ, két nô; v. ö. elhez Fleischer Gram. 108. I. 3. jegyz. Az egység e megjelölését a kurdban is meg lehet találni, csakhogy ott a jek szó a név végéhez járul: hânek, egy ház; espek, egy lô; v. ö. Berésine 128. cs 144. I. Müller Beiträge I. 15. II. 24. 1.

A személyes névmás. Men, mih, mun, menî, menu, én; amâh, emih, mi. Mih és emih azonban gyakrabban a név előtt, mint genitivusok állandak, pl. emih ver iltefât hâ kenih, részünkre kegyet osztogat; a genitivust a névmásnak a fönv után való helyezése teszi, idáfettel vagy a nélkül: keniz-i men hessh, az én lányom; gelûm men, rabszolgám. A casus obliquus meni, mena, murâ, mereh, engem; emâreh, emârâ, minket. Tû-teh, tih, ti, te; turâ, teneh, tenî, téged; semâ, sumâ, semih, simih, semâhâ, ti; ezekhez járul a râ, reh rag. Ve, vi, ö; verch, verâ, vurâ, venih, ôt; isûn, vesûn, ôk; vesûnreh, vesûnurâ, ôket. Elöfordulnak még ilyen alakok: meneh, manuh, nekem; teneh, tineh, neked; veneh, neki: menei vâr, mi vâr, tenei vâr, ti vâr, nekem, neked; miğâ, tôlem; tiğâ, töled; bâv, vele stb.

Birtokos névmások. Mé, mi, enyém; ti, tú, tied; vé, sé, si, övé; emé, emej, mienk; sumé, tietek; vesûni, övék. E névmások nem kapnak ragot és legtöbbnyire a név előtt állandak.

¹⁾ L. Müller Beiträge I. 15. I. Wahrmund Hdb. I. 37. I. 88. §. és jegyz. Spiegel Keilinschr. 179. I.

Maga: hűd és sī hűd; néha a sī maga is helyettesíti e névmást. Birtokos névmásokként szerepelnek e személyes névmások: menh, meni, turā, teneh, verā, a melyek hol a név előtt, hol utána állnak, pl. meni vesū, kivánatom; leb-i menh, ajkam.

A perzsa -em -et -eş ragokat is használja a mázenderáni. Mutató névmás: ûn, az, ûn, ez; s határozottabb alakban: ünettâ, inettâ ebböl ûn tâ, ûn tâ. Az obliquus -reh raggal képezik; névutók előtt elváltoznak ûnih, ûnih alakokká. Van még: ej e h, in, pl. ej zâhid hessch, ez szerzes. A mutató többese: inhâ, inneh, ûnhâ. A visszatérő névmás ily alakja is ismeretes: men ér vagy érem, tâ, vé ér; amâ ér vagy érem, émâ, vesûn ér; én magam stb. A kérdő s visszahozó névmás: kî, ét; többese: kihâ; obliquusa: kireh, cireh; névutók előtt: kenih, énenh. Más névmások: her, mindenki; hič, senki, semmi; úti, eti, más; fulân, ez és ez; kes, kesi, valaki; énûn perzsa alaknak megfelel: teri, enteri, helyesenben énteri, mert ebböl származik: ân tûr, éndin, éndân, ennyi, annyi kifejezésnek megfelel: enni.

Az ige. Valamint minden nyelvben és nyelvjárásban, ugy itt is e beszédrész mutat föl legtöbb nehézséget. A tő képzésénél különösen kiválnak azok az igék, melyek a multban s a hozzá tartozó időkben alakjaikat a tő s *hesten* segédige összetétele által képezik, pl. bešnûsseh p. bišenid, hallotta; befermessch p. bifermûd, parancsolt; nemûnessch p. nemând, nem maradt. Más sajátszerűség az, hogy némely ige a jelenben s rokon időben a tő és személyrag közé n-t told, pl. deni p. dehi, adsz; išnâsinî p. šinâsi, ismersz; geneneh p. gûjend, mondanak. A létige alakjai ezek: men hessim, hesm, hessimeh, hessomeh, vagyok; tû hessi; vé hesseh, hessuh; emâ hesmi, hessmi; šumâ hessûnch, hessenî; vešûn hessûnih, heseneh. A kapocs így ragoztatik: — emeh, -em, -meh; -i; -uh -ch, s többes 3. személyben ûni, eneh. Az infinitivust a perzsa mintájára mássalhangzók után, kivéve ha azok folyó vagy orrhangok, -ten, az utóbbiak után pedig -den szótaggal képzi, pl. berilten, önteni, beküsten, megölni, hâ kerden, temni, bemerden, meghalni. Hangzó után többnyire eltünik az új perzsában mutatkozó d, pl. hedâen, adni; bezûen, ütni; beherien, vásárolni. A parancsoló ép ugy, mint a perzsában a praesenstöré vezet vissza, mik

a határozatlan a mult idejű tőre vonatkozik. A többes parancsoló ragja -in, a mely megfelel a perzsa -idnek: hâ kenin, tegyek, bemûni, maradjatok; egyesben; hâ ken, tégy, henis, ülj. tek, bemûni, maradjatok;

Az egyes idők és módok úgy képződnek, mint a perzsában, ugyanazon tövekből, mint azt alább a ragozás példájánál láthatni; a mult részesülőt, a melynek itt is ép úgy, mint a perzsában cselekvő és szervelő érielme van, -t -deh -teh raggal képezi e dialektus: henist, ült; beikest, eltört; bijárdeh, hozott; denjâ bedi, p. gîhân dideh, világlatott stb. A jelen részesülő ugy, mint az új perzsában, -ân, -ûn, -endeh ragokkal képeztetik: oftân, esô; kenûn, tevô; revendeh, menô. Az egyszerű és összetett mult, a mely ugyis egy töböl képeztetvén, csak az által különbözik egymástól, hogy az egyikben lazábban függ össze a tő a létige alakjaival, mint a másikban: dânisteh em és dânistem, a mázenderániban nincs élesen megkülönböztetve, legalább alakilag; mindkettő elé be vagy hâ szótag járul, mely azonban nem az időt határozza meg közelebbről, mivel ugyanez a határozatlan, parancsoló és mult részesülő előtt is állhat. Pl. dûnessemeh p. dânistem, tudtam; bedimeh, p. dideh em, láttam; bezû p. bizedi, ütöttel; nehištî p. nedâstî, nem birtál; befermâe p. fermûd, parancsolt; ſijeh p. šud, ment értelmében; bedim p. didim, láttunk; bejárden p. ávurdid¹⁾ vittetek; beúteneh p. guftid, szoltatok; beúteneh, p. gufteh end, mondta; ſijeneh p. šudend, mentek. Az említett szócskák mellett de szótag is járul, leginkább a 3. személyhez: devimeh p. bûdem, voltam; dekerdeh, tett; dekerdeneh, tettek. Azonban e szótag sem jelent bizonyos időt, mert jelenidejű igéhez is járulhat: denijeh vagy nijeh, p. nist, nincs. A régmult szintén a perzsához hasonlóan a bûden segédigével képeztetik, azonban itt a multidejű töhöz járul, nem mint a perzsában a mult részesülöhöz: hâ kerd bimeh p. kerdeh bûdem; nist bi p. ništbeh bûdi; beverd bijeh, p. burdeh bûd; deves bineh p. besteh bûdend; beñûs bineh, p. šenideh bûdend; beút bineh p. gufteh bûdend stb. A mult és régmult

¹⁾ Igy és nem áverid-nak ejtendő ez ige, mivel innen származik: burden és a, a hatály kifejezésére; -szerint a jelen töve áver, ber, burden-ból. Van ár töve is. V. 3. Wahrmund Hdb. I. 141. 1. áwaérdien vgl. áwárdaen s jegyz.

conjunetivusa (hikájet élmustékbel fi'lmâđi pl. pursideh bâsem) nem mint az irodalmi perzsában a bâs töböl, hanem a bû-ból képeztetik; hâ kerd búam p. kerdeh bâsem; tâ merd hêrf neûteh bûe p. tâ merd suhun negufch bâsed.

Sajátságos módon képezi a mázenderáni a kötő módot, eltérőleg a perzsától, a melyben a jelentő s kötő mód jelene között gyakran nincs különbség; mondhatni ugyanis: bâsem (vagy bibâsem), legyek; és bûsem, vagyok; a mázenderáni a kötő módban rövidebb személyragokat mutat föl, mint a jelentő módban: kemmeh p. kunem, teszek; neûmmeh p. negûjem, nem mondok; kötő módban: hâ kenem p. kunem (bikunem) tegyek; nedim p. nedihem, ne adjak; deni p. dihi, adsz és hiiri p. bijâri, hozz; ineh p. âjed, megy és befe p. bigûjed mondjon; netûmmi p. netuvânîm, nem tudunk és bemûnnim p. bimânm, maradjunk; kenenî p. gûjid, szóltok és beh'âhin p. eger bih'âhid, ha akartok; verneneh p. berend, visznek és pl. 'ûdreh teši deleh bihlen meškreh bemâlen, p. 'ûd ber-ateş nihend u musk bisâjend, Sa'di Gul. 116. l. az aloét a tûzre tegyék és a pézsmát dörzsöljék. A mázenderáni ép oly gyakran használja a kötő-módot oly helyen, ahol más nyelv határozatlant használ, mint a mai perzsa, pl. ilyen esetekben: nem tud menni, azt mondja: nem tud, hogy menjen. Ép így van ez a kurdban, I. Lerch, Forschungen über die Kurden, I. 22. l. és Fleischer Gram. 108. és 109. l. jegyz.

Az ige szenvédőjét a mázenderáni nem šuden ige segélyével képezi, mint az irodalmi perzsa, hanem bûden, azaz bevin segédigével. Šuden itt is, valamint a régi perzsában csak azt jelenti: menni.

Šuden vagy hosszan šûden s ebből šud v. šûd; ez ige töve szkr. éyu, óbkt. shu, óp. siyu, *menni*; a pársiban minden ez az értelme, Firdûsinál még gyakran, sôt egyebütt az újperzsában is. Egy pársi hittanfélénben, mely Véambéry tanár ur birtokában van s melyet már egyebütt ismertettem, az 5. l. ez olvasható: éùn rûz-i échârum nezd-i elterîmâs šud, midõn negyednap a csillagjóshoz ment; állandó kifejezésekben, pl. šûned u šud, járás-kelés; v. ö. Wahrund Hdb. I. 119. és 174. l. Fleischer Gram. 45. l. Spiegel, Keilinschr. 220. l. Ztschr. d. DMG. VII. 523. l. Egyet. Philol. Közl. II. 223—4. l. Bleeck,

A concise grammar of the Pers. lang. 2. része 54. l. van a Hâtim Ta'i történetéből ez a mondat: šurdeh end kih Hâtim ta'i ez sehr-i sâhabâd birûn šud, azt mondják, hogy H. T. Sâhabâd városából kiment; a 62. l. ba'd ez sâ'ati énd nâzenin her jek éz bedest girifteh birûn šwlenid u der mijan-i inhâ nâzenin-i perirû ez gümleh šubter birûn šud, egy idő mulva néhány szép lány, mindenik valamit tartva kezében, ki-jött s közöttök a többinél szébb, tündérarcú lány lépett ki. Látjuk, hogy leginkább ez állandó kifejezésben: *kimenni*, birûn šuden, használják ezt az igét memni értelmében. A német werden a gótból vairthan, annyi mint fordulni (v. ö. e perzsa tövet: gerd, gard, tán régen: vard) és valahova *menni*, tehát ugyanabban a viszonyban van, melyben az óp. siyu és az újperzsa šuden. L. Müller Miksa fôlolyásai a nyelvtudományról, ford. Steiner Zs. (2. kiad. Budapest 1878.) 219. l. A fenn idézett, Hâtim Ta'i-féle mese le van fordítva Wollheim, Die National-Literatur sämtlicher Völker des Orients II. 164. s köv. l.

A mázenderáni több cselekvő és szenvédő alak teljesen ugyanaz, a különbség csak abban van, vajon cselekvő vagy szenvédő értelemben kell-e a részesülöt venni, s ebben a szöveg értelme dönt. Különben a mult részesülő az újperzsában is kétértelmű. Példák: besüt bijeh p. suhteh šud, megégették; beut bimeh p. gutteh šved, mondattik; hâ kerd bimeh p. kerdeh ševed, tétekit. A miellettő igék a perzsa szabályok szerint képződnek: bepûšânjeh p. pûšânid, öltözöttet; bepûšenijeh ugyanaz; begéhenijeh p. gihânid, ugratott.

Lássuk a mázenderáni igeragozását részletesen. Segédigék. Devin, davien, lenni; parancsoló: dâveh, dâvâ, hâ, légy; ama dâvum, legyünk; šumâ dâvum, legyetek; vé dâveh, legyen; vešûn dâvum, legyenek.

Jelentő mód jelene:

men bûm, yum;	amâ bûm, vuim;
tâ bûi, vuî;	šumâ bûm, vuim;
vé bûeh, bûjeh, vujeh;	vešûn bûm, vuim;
Mult: men dâvumuh, bimeh;	amâ dâvimeh, bimî;
tâ dâyi, bî;	šumâ dâvini, bînî;
vé dâveh, bich;	vešûn dâvimeh, bineh.

Néha a dâ előrag nélkül is használják ez időt.

Jövő:

men dâvum;	amâ dâvum;
tû dâvi;	sumâ dâvum;
vé dâveh;	vesûn dâvum.

Jövömult:¹⁾

men bei bûm;	amâ bei bûm;
tû bei bûi;	sumâ bei bûm;
vé bei bûch;	vesûn bei bûm.

Más segédigé: havin, bavien, lenni; parancsoló bava-, légy; bayuh, legyen; bavuim, legyünk; bavuin, legyetek; bavun, legyenek.

Jelentőmód jelene:

men vumeh;	amâ vumih;
tû vuni;	sumâ vunini;
vé vuneh, vun;	vesûn vuninéh.

Mult:

men bavimeh;	amâ bavimeh;
tû bavi;	sumâ bavini;
vé baveh;	vesûn bavinh.

Jövő: men bavujem;
 tû bavui;
 vé bavuh, bavujeh

a többes egészen olyan, mint a parancsoló.

Ez a két ige azonban a nyelv használatában nincs olyan résen elválasztva, mint a neki megfelelő perzsa segédigé: bûden és súden; sőt ez alakok inkább csupán egy igétől, havintól származnak, és a súden-nek megfelelő ige a mázenderáni-ban ép ugy, mint a többi dialektusban, csupán azt jelenti hogy: menni. Segédigének vehető még venien, akarni. Jelentő mód jelene:

¹⁾ Berésine futur imparfait-nak fordítja, hanem ez érthatetlen; nyilván ugy kellett volna írnia: futur antérieur (hikâjet elmûstakjbal fî 'lmâdj, pl. bûdeh bûsem); a rosszul is adja vissza értelmét: j'aurais été, mert ez a franciában a conditionnel passé (megfelel neki a perzsa şüret-i şerîjeh-i mûdj, pl. ez igétől: bûdeh bûdem; azonban ez, valamint a vele egyalakú régmult, hikâjet elmâdj fî 'lmâdj, nincs használatban, L. Fleischer Gram. 49. l. jegyz.), hanem így fordítandó franciaira: j'aurai été-

men venemeh h'âmeh;	amâ venih h'âmi;
tû veinî h'âni;	sumâ veni h'ânenî;
vé veineh h'âneh;	veşûn veneh h'âneneh.

Mult: men h'âstimeh, h'âssemeh; amâ h'âstim, h'âssimi;
tû h'âsti, h'âssi; sumâ h'âstini, h'âssini;
vé h'âsteh, h'âsseh; vesûn h'âstineh, h'âssineh.

A rendes igeragozás egy példája: határozatlana parsin, parsien, kérdezni. Jelen részesföld (mef'ül-i hâjâl) parseh, parsen, mult részesföld (mef'ül-i mâdj) parsesdeh. Parancsoló (şüret-i emrijeh) bepers, vé baperséh; amâ bapersim, sumâ bapersin, vesûn bapersen.

Átalános jelen (şüret-i müsterikeh-i mâ bein hâjâl ve istikbâl):

men pursmeh,	amâ pursmi;
tû pursni,	sumâ pursnenî;
vé pursneh, pursn;	vesûn pursneneh.

Félmult (hikâjet elhâj fî 'lmâdj):

men bapursimeh,	amâ bapursim, bepersim;
bepursdmeh;	bepursdmî;
tû bapursi, bepursdi;	sumâ bapursini, bepersdnî;
vé bapurseh, bapursjeh,	vesûn bapurseneh,
bapurs, bapursdeh;	bepursdneh.

Összetett mult (mâdj geir-i mahdjûd):

men hâparsedeh ameh,	amâ beparsedeh im;
men beparsedeh ameh;	
tû beparsedehi;	sumâ beparsedeh in;
vé beparsedeh eh;	vesûn beparsedeh in. ¹⁾

Régmult (hikâjet elmâdj fî 'lmâdj):

men pursid bimeh;	amâ pursid bimî;
tû pursid bi;	sumâ pursid bî;
vé pursid bijeh;	vesûn pursid bineh.

Egyszerű jövő és conjunctiv (şüret-i inşâjeh-i hâjâl):

men baparsem, dâparsem;	amâ baparsim, dâparsim;
tû baparsi, dâparsi;	sumâ baparsin, dâparsin;
vé baparseh, dâparseh;	vesûn baparsen, dâparsen.

¹⁾ Ezt az időt Berésine szintén rosszul fordítja: j'avais demandé, mert ez régmult, s csakugyan utóbb össze is zavarja ezzel; más dialektronál helyesen fordítja ezt az időt: j'ai demandé.

Föltételes (süret-i šertjeh-i zemán-i hál):

agir parsem vagy	
agir men pursvam ;	agir amâ pursveim ;
» tû pursvi ;	» sümâ pursvein ;
» vé pursveh ;	» vesün pursvein.

Kötömôd (süret-i insájeh-i hál): tâ vagy kih men be-pursimuh, pursimuh, bepursemeh; óhajtó (süret-i temennâ); kâ-kih men pursmeh.

A leggyakoribb rendhagyó igék a következők: Biman, jöni; paraucsoló: bijâ; jelen: imeh; mult: bimûmeh, bimû, bimûjeh, bimû, bimûmeh; jövö: biem, bejem, bie stb.

Süen, menni; par. bur; jelen: sümeh, süm, sünim, sün; mult: sümeh, súji, súah, súch; sümeh, sünini, sünueh. A mult néha a jelen helyett áll. Félmult: burdemeh, burdi; jövö: burum, burûn, fogok menni, fognak menni.

Âvuren, bijárden, hozni; par. bevir, bijár; jelen: ármeh, ajármeh; jövö: bijárem.

Beiren, begiten, fogni, venni; mult részesülő: begitech; par. beir; jelen: girmeh, girni, girneh, girmeh, girnini, girnih; mult: beitum, háitum; jövö: beirem, háirem.

Bedien, látni; par. bevin; vinnem, vinni stb. Mult: bei-meh, (badmeh, dimeh,) bai (badi), bedeh, bedich; jövö: bavinem, bavinu, bavineh stb. Tagadó: nimch, nem látok.

Baûten, beûten, bûten, beszélni; mult részesülő: gûtch, baût; par. bû, bûjeh; jelen: gûmeh; mult: baûtumeh, bûtu-meh; jövö: buum, bui stb.

Be-nüsssen, hallani; par. be-nû; jelen: u-nemeh, u-snûni; mult: be-nûsmeh, be-nûsi, be-nûseh stb. jövö: be-nûjem.

Danussen, tudni; par. dûn; jelen: dûmmeh, dûnni, dûnueh; mult: dânussemeh, dânussi, dânusseh; jövö: badûnem.

Fahmussen, érteni; par. fabm; jelen: fahmmuh, fahmni, fahmeh; mult: befahmusmeh, befahmussi, befahmusseh stb.

Hâdien, hôdin, adni; par. hôdeh, hâdeh, hadâ; jelen: deimeh, deini, deineh, deneh; mult: hôdâmeh, hôdâji; jövö: hôdem, hôdei, hôdeh stb.

Hâ kirden, kerden, tenni, csinálni; par. hâkun; mult részesülő: kirdeh; jelen: kummeh, kommeh, konni, ki, kuneh, mult: hâ kirdemeh, hâ kudemeh, kudemeh, hâ kerdi, hâ kerd jövö: hâ kunem, hâ kuni, hâ kuned stb.

Bazûn, bazûten, ütni; par. bazan, bezen; jelen: zammeh, zanni, zanneh; mult: bazûmeh, bazûm, bazûji, bazûjeh; jövö: bazûnem, bazûni, bazûned.

Dâren, birni vlmít; par. dör, dâr; jelen: dôrmeh, dârmeh, dörni, dâreni dörneh, dâreneh; mult: dûstam; jövö: bedârem.

Hâmeten, menni; jelen: men megemeh, tû megeni, û, vé megeneh; mult: men metemeh, tû meti, vé meteh.

Beverden, vinni; par. bûr; jelen: vermeh; mult: bûrdemeh.

Behûnesssen, olvasni, hini; par. buhûn;¹⁾ jelen: hûm-meh; mult: behûnessemeh.

Besepursen, átadni; par. besepur; jelen: ispermeh; mult: besepurse-meh.

Bepenussen, üzni (p. ränden teljesen elütö) par. bepanu; jelen: panûmeh; mult: bapanussemeh.

Bešumârsen, számlálni; par. bešumâr; jelen: išmârmeh; mult: besumârsemeh.

Behesten, hagyni, engedni; par. behl; jelen: ihlimeh mult: behistemeh.

Bemünessen, maradni; par. bemûn; jelen: mûmmeh; mult: bemünessemeh.

Besüslen, dörzsölni; (ettől eltérőleg a p. máliden) par. besû; jelen: sümeh; mult: besümmeh.

Befermäen, parancsolni; par. befermâ; jelen: fermemeh; mult: befermâmeh.

Beškenien, eltörni, törni; par. beškin; jelen: iškemmeh; mult: beškenimeh.

Bepeten, fözni; par. bepeć; jelen: peémeh; mult: be-petmeh.

Beviriten, futni, menekülni; par. bevirg; jelen: vurg-meh; mult: beviritmeh.

Ha az infinitivus ragját sziszegő előzi meg, e ragnak t betűje maga is hasonul ehhez a sziszegöhöz, pl. dânußen,

¹⁾ Ugy látsszik, a mázenderáni is megtartja azt a szabályt, a melyet Wahrmund Hdb. I. 104. l. 183. §. mint némely grammaticæ véleményét elmond: a bi szótag bu-nak ejtendő u-val bíró szótag vagy b, f, v, m bo-tüvel kezdődő ige előtt, pl. buguft, bubund; azonban itt sincs következetesség, mint azt bešumârsen példája mutatja. V. ö. Wahrmund Hdb. I. 101. l. 179. §. Fleischer Gram. 46. l.

tudni; tuvánnissen, birni stb. A szenvédő alakról röviden emlékeznek meg forrásaim: pl. megölétni, jelen: men kuſteh vuſeh; jövő: men vemeſt kuſteh bavimeſt; a tagadó alakról szintén nincs sok adat Berésineben vagy Müllerben; pl. nem látni, tiltó: neviſt, ne láss, nevimeſt, ne láſſon; jelen:

men nevimmeh,	amā nevimmeh,
tū nevinni,	šumā nevinnāni,
vé nevinneſt;	veſün nevinnāneſt.
Mult; men neimeſt,	amā neimeſt,
tū nei,	šumā neinī
vé nejeh;	veſün neineſt.

Jövő: men nevinem, dā nevinem, tū nevinī, vé nevineſt.

A mázenderániban gyakrabban használ a beszélő névutót, mint elüljárót; az utóbbiakhoz tartoznak a következők: beh, ez, der, bì, zír, bâ, mijān, tâ, birâi, az birâi, bâlâ, piš, pâjîn, nazdik, geir és begeir ez, ba'd az, begahat, a melyek egészben ugyanazon módon és ugyanabban az értelemben használtatnak, mint a perzsában; dilâ és rûbeh eltér a perzsától, az előbbi der, ender, enderûn-nak, az utóbbi pišnek felel meg, jóllehet alakja inkább a rû-ra engedne következtetni, v. ö. Fleischer Gram. 82. I. Ez eltiljárókat főnövökhez az idâfet kapcsolja: bîrûn-i ſehr, a városon kívül, vagy el is maradhat: ba'd éend rûz, nehány nap mulva. Azonban gyakoribb a névutó használata, a mely a fönével birtokviszonyt képez: deh seh rûz-i ba'd, két három nappal később; pádiſâh-i peli, a király elé; zer-i väſſir, pénzért, aranyért; ily névutók ezek: vâr, ver, nála; veser, väſſir, érte; veseh, érte; piš, peli, előtt; ba'd, után; deleh, -ban -ben; derim, -ba -be; ben, alatt; gâ, -val -vel, által, -tól -töl. Ez utolsónál gyakran el is marad az idâfet: si ées gâ, saját szemével; zer u ziver gâ, aranyjal s drágakövekkel. A perzsa ez-nek, beh-nek felel meg, eredete az óbkt. hača óp. hacâ, huzvâreš aḡ, pârsi azh, alakban (Spiegel Keilinschr. 221. 1.) keréſendő. A mázenderáni követve a népies perzsát, gyakran elhagyja az elüljárókat.

A kötöſzök nagyobbára ugyanazok, mint az irodalmi perzsában, csupán kiejtésök tér el: ve, és; já, vagy; agir, ha;

ammâ, de; cûn, é ū, midõn; aj, még; kih, keh, hogy; tâ, hogy (ut); ba' dazûn, azután; hemín kih, alig.

A vágy fogalmát kifejezi a hâmeh ige-alak a jelenben pl. men hâmeh hâ kunem, tû hâni hâ kunî, vé hâneh hâ kuneh; amâ hâmî hâ kunim, šumâ hânenî hâ kunîn; veſün hâneneh hâ kunen; és a multban ez alak: hâſsemeh pl. men hâſsemeh hâ kunem, tû hâſſi hâ kunî, vé hâſſeh hâ kuneh stb. Néha megcsoknál a ragozott ige pl. men hâmeh bavaam, akarok beszélni, s így tovább: bavai, bavejeh, baviim, baviin, bavein, e hosszabb alak helyett: baſtumeh, bútumeh stb. Igy is képződik a vágyat kifejező ige-alak: men veneh bavinem akarok látni; tû veneh bavini, vé veneh bavineh stb. men hâſtemeh bejam, akartam jöni.

A lehetőség kifejezésére az ige határozatlana vagy jövöje mellé a tânnissen p. tuvánnisten ige alakjai járulnak: men tûmeh bejám, jöhettek; tû tûni begiten, foghatsz; tânnissemeh bejám, jöhettek.

Mázenderáni népdalok.¹⁾

I.

Hûgir kiğâ merz sey helâleh,
Menî bukuſteh hûn deketeh piâleh,
Ser beſurdeh u ýum deketeh bâl;
Çentâ hâs hôdem mes ćē kenâr.

Szép leány, határ (láthatár) fölött az ujhold,
Eugen megölt, véremet töltötte kupába,
Fejét megmosta és fürtjeit hátra vetette;
Nehány csókot fogok adni részegítő szemedre.

E szót merz, mely az irodalmi perzsában is megvan, Hamer Redekünste 60. I. a német Mark, határ, szóval hozza

¹⁾ Csak annyiban népdalok ezek, a mennyiben most már a nép ajkáról szedték őszre a gyűjtők, azonban utóbb látni fogjuk, hogy sokat Emir-i Pázevári írt.

összeköttetésbe; Ouseley, Travels III. 570 l. meg ebben az alakban idézi: merz, merg, és összeveti az angol march-csal; szerinte már a Talmudban fordul elő e szó: marzeni; v. ö. Vullers Lex. II. 1160—1. l. Ztschr. für d. Kunde d. Morgenl. I. 242. l. Az örmény marzpan a: m. Markgraf, marquis, Journal asiatique VI. série tome 7. (1866.) 114. l. Tulajdonnévvé is lett: Gergely a Marzban fia van Journal as. V. série tome 11. (1858.) 250. lapon emlitve; Behmenjár Bin Elmerzubán (merzbán) névvel pedig egy perzsa aristotelikus a Ztschr. d. DMG. VI. 435. l.

A részegítő, ittás szem annyit tesz, mint tüzes, ragyogó ; I. Hâfiz, elif 3. és Erödi, Hafiz dalai I. 49. l. és ehhez a 8. jegyzetet. A csók p. bûs v. bûséh ; az előbbi leginkább összetételekben, pl. zemîn bûs, a föld megcsökolása fejedelmek trónja előtt ; I. Hammer Redekünste 300. l. Ez ugyanaz, a mi a görögben a *προσύνησις*. Od. XIII. 354. v. is van szó a föld megcsökolásáról, de ott Odysseus örömében csókolja meg : *ζαίγων ή γειγήν ζίβως δὲ ζειδογορ ζηνηράς*. A föld csókolása van Vullers Sâlmâmeh I. 160. l. 566. v. s gyakran. A lábesök : pâ bûs, erről I. Reinaud, Monumens musulmans II. 114. l. Csókolni perzsául : bûsiden, bûséh dâden, *խոտեն* (a mi különben aludni) és tréfásan funduk *շիկեստեն* ; mogyorót ropogtatni. E szó bûséh nyilván egy töböl eredt a latin basiummal. Tán a német dialektikus Busserl is ide vonandó ; I. Hammer Duftkörner 161. l. Ellenben Z. f. d. K. d. M. III. 33. l. szerint az angol buss (a kiss mellett), a francia baiser, a latin basiare, a litván buczioti a latinból ered s nem függ össze a perzsával ! Az irodalmi nyelvben is néha használt *հոս* v. *հոս* pûzi emlékeztet a görög *χιλημα*, a latin suavum s a székely *édesel*, *megédessel* (megesôkol, pl. édes meg lelkem apókát, csókold meg lelkem atyuskát, I. Kriza, Vadrózsák I. 496. l.) elnevezésre, mind a négyben meglevén a kedves, édes, kellemes értelme. Szilády Áron, Régi magyar költök târa I. 348. l. szerint a N.-Szomb. cod. 136. l. tégedet *csókolgat* vala és tevéled *édesködik* vala ; v. ö. a 170. 173. l. A 262. lapon *apol* a. m. csókol. Ugyancsak Szilády, Firdûsi-fordításában, Uj magyar múzeum X. évfolyam 1. köt. 366—384. l. többször használja az *apolni* igét e helyett ápolni ; l. 375. l. 6. vers. 377. l. 9. v.

379. l. 12. v. stb. Érdekesen osztályozza egy kis latin vers a csók elnevezései:

*Conjugis interea basium, oscula dantur amicis
Suavia lascivis miscentur grata labellis.*

vagy egy régi synonymika szerint:

*Basia coniugibus, verum oscula dantur amicis
Suavis fasciis miscentur grata puellis.*

III

Hersek besünüm turā seir bavinem;
Şüen garibî tersem turā der neyinem
Şüen garibî ! gün suht selâmet!
Men biet jür tâ rûzi kijâmet!

Bárhol megyek, téged láták járni;
Külföldre menni félök, (mert) téged nem láttak.
Külföldre menni! Lelked egészen békében legyen
Én vagyok a te szeretőd a feltámadás napjáig!

I., a XX. számú népdalt.

III

Ünnah dárðað hóðeh meh sah kílæreh
Dár gíl u éu burðemeh kelóreh;
Úsuhi kih ísu sér bezenem poláreh,
Heili behár yun, vorg bureð kílæreh.

Ama tárkörön adja nekem királyi cseresznyét;
A fiú ága boga elragadta fővegemet;
Innen-omnan útöm az oroszlán talpát.
Sok virág lesz, a levél hozza meg a cseresznyét.

Némileg hasonló költemény Dorn Beiträge I. 131. l. 6.
verse és II. 521. l. 6. v. A. 3. sor épe nem illik a szövegbe.
Berésine mindenfélét ajánl e helyen: asá kih visí, vagy: usuh
kih isuh, vagy: usí kih isí; én azt hiszem, itt csak a két utóbbit
fogadható el, mely ebből van összevonva: p. án sú kih in sú;
sú ejtható i-vel is, mert ez gyakran helyettesíti a mázenderá-
niban az ú-t. Azt hiszem, Berésine téved, midőn a 4. sorban
vun helyett den t ir; az általa fejtégetett alakok között legalább
nincs ilyen. Helyesebb vun v. vuneh, ó lesz valamivé, az áta-
lámos jelen egyes számú 3. szem. ebből: bavin v. bayien. To-

vábbá fölösleges Berésine ajánlata, midőn verg helyébe varák-ot akar tenni; a p. berg, fa levele, lombja, miből verg úgy, mint berch-ból vereh, sabáh-ból şavâj, sib-ból siv; ellenben varák arab szó, melyet így elkerülhetünk.

IV.

Namâstîr ser vurg deket şâlrâreh,
Burdemeneh dilber gûkzâreh ;¹⁾
Bermeh nekun, tú mest écs belâreh :
Tú ser kih selâmet, kûkzû besjâreh.

Este felé farkas ment a mezőre,
Elragadta szeretőm borját;
Ne sirj, részegítő szemed számára van vigasz :
Fejeden béké lesz, sok borjad lesz.

V.

Seh tâ éankâ dñstam, hegir u hârek,
Jettâreh sâl burd u jettâreh kecék;
Jettâreh behêstem u denk hôdeh behârek :
Ún ketpâ benfâast u zen ketârek.²⁾

Három darab csibém volt, szép és kövér,
Egyet sakál vitt el, s egyet mormotér ;
Egyet meghagytam, hogy szaporodjék tavasszal :
Az a rizstárházban ill s közel van az elveszéshez.

VI.

Peng usûl-i dñn vägib, ej burâder :
Tauhid u 'adl- dât-i ludâi dâver ;
Nebavvat u imâmat hô kun tî jáver ;
Mi'âd u murden haşk tú hô kun bâver.

Öt alapszabálya a vallásnak szükséges, oly testvér :
Az egy Istenben való hit és az Úr isten lényének igazságában való ;
A prófétaságot és imámságot tudd segéddeddé ;
A feltámadás- és meghalásban higy mint igazságban.

¹⁾ L. Dorn Beiträge I. 136. l. 39. v. és II. 527. l. 39. v. csekély különbséggel. Borju a. m. kûkzû v. gûkzâ, a mi ebből van összevonva: gâuek zâdeh; az irodalmi perzsában gûsâleh borju, l. Fleischer Gram. 17. lapon.

²⁾ L. Dorn Beiträge I. 160. l. 167. v. és II. 554. l. 167. v. némi változattal.

E vers két utolsó sora Berésine olvasása szerint érthehetetlen; ö így írja:

Nebavvat u imâmet hô km sâl jáver
Mi'âd murden u haşk tú hô kun bâver,

és fordítja:

Fais que les prophètes et les imams te secourent.
Crois, comme en vérité, à la résurrection et à la mort.

Ez nem jó, mert tehát v. sí a 3. szem. birtokos névmás, tehát: övé, s a verset e szerint így kellene fordítani: a prófétaságot és imámságot tudd *az ö segélyévé*. A minek nincs itt értelme; azért használtam a 2. szem. ti birtokos névmást. A 2. sor szintén rossz; értelme nincs, ha a kötő szó *u* a murden után következik: a feltámadást, meghalást és igazságot hidd!

VII.

Demâven kûh ser hâr-i hegireh,
Mûrtejâ 'Ali baû dû 'lifikâr-i hegireh ;
Âvâz-i bulend bûum : hâr-i hegireh,
Kanbar begelû baû destûr-i hegireh.

Demâvend hegje tetején szép tûnemény van.
A kedves 'Ali, vele szép kardja dû 'lifikûr ;
Fenhangon fogom mondani : Szép tûnemény,
A kanbar (kezében) a kaniárral, vele szép turban.

E szó kanbar ebből van rövidítve: peigember vagy peigâmber, próféta.

VIII.

Demâven kûh ser jekî gulî ;
Ônjah gujergâh-i mûrtejâ 'Ali.
Mûrtejâ 'Ali nîzeh belâ kuneh,
Temâm-i hûsk iğârâ sebzeh kuneh.

Demavend hegje tetején van egy rózsa ;
Ott van utja a kedvet 'Alinak.
A kedves 'Ali kiirtja a bajt,
Mindenn száraz helyet virulóvá tesz.

IX.

Derjûi mijûne dôren jekî setâreh ;
Kanbar begelû sâh-i merdûn sevareh ; —
Jâ sâh-i merdûn, hûdih mih meddîé áreh ;
Men bebûsem kabr-i imâm Redâreh.

A tenger közepén van egy esillag ;
A kanbar sâh Merdûn kantárja mellett nyargal ; —
Oh sâh Merdûn, add meg nekem kívánságomat ;
Hogy megcsökolhassam Imám Rizâ sirját.

E vers kétszer is megvan Emir-i Pâzevâri költeményei közt: Dorn Beiträge I. 130. l. 4. v. és I. 159. l. 159. v.; a különbség csak az, hogy az előbbiben derjûi kenár, az utóbbiban derjûi mijân van. A 4. sor különbözik csupán a Berésine által közölt szövegtől: Keşeh bezenem kabr-i imâm Redâreh, (Hogy) megöleljem imâm Rizâ sirját. V. ö. Dorn Beiträge II. 520. l. 4. v. és II. 553. l. 159. v. E verset teljesen hibásan közölte Berésine s azért nem is fordithatta le. Az 1. sor nála így van: Der jûfumin dôren jeki sitâreh; az első szóról megvallja, hogy nem ismeri, az egész pedig így fordítja: Dans le Jououmin il y a un astre.

Azonban ugyan e költemény kevés eltéréssel megvan G. Melgounof Essaijében, a mázenderâni népdalok 5. száma alatt, melyet ő így fordít:

Au milieu de la mer j'ai vu une étoile ;
Le kanbar (prophète) avec un cavalier Schah Merdan
en avant,
O Schah Merdan ! accomplis mon désir,
Que je puise embrasser le tombeau d'Imam Riza.

Az eltérés a következőkben áll: bedimch, láttam e h. dôren, ô bir, neki van (t. i. a tenger közepének), jek e h. jeki; bâ gulû e h. begelû; kâşeh bezânem e h. men bebûsem. A többi eltérés csupán helyesírási, és mondhatni, hogy Berésine példánya jobban van irva, mint Melgounofé; mert derjû, mijûn, merdûn ugy van irva, a hogy a nép kiejti; imâm, e h. imâm, kâşeh bezânem e h. keşeh bezenem pedig batározottan rosszul van irva.

X.

Kigârâ selâm kommeh men meili áreh ;
Kigâr-i merd-i pür gûneh, tû mî birârî ; —
Birâr veneh kih šir behûreh jek mârî ;
Bejeteh birâr mûsleh éesi kanari.

Üdvözlöm a lányt (mert) engem szeret ;
Az öreg ember lánya azt mondja: Te vagy az én testvérem ;
A testvér akarja egy anya téjét színni ;
Elfogadva a testvérét, tekintsd jó szemmel.

XI.

Kudûm rûz kih áftâb jek nîzehreh ijen ?
Zemin mers veden, éci kellegeh der ijen ?
Rûz-i kiâmet áftâb jek nîzeh ijen ;
Zemin mers veden, éci kellegeh der ijen.

Mely napon érkezik a nap egy dárdahajításnyira ?
Mikor olvad a föld rézben, a szem a fej tetejére mikor fordul ?
A feltámadás napján a nap egy dárdahajításnyira jön.
A föld rézben olvad, a szem a fej tetejére fordul.

XII.

Kudûm šâjeh-i kih der-i behišt vâ kerd ?
Kudûm šâjeh-i kih âmed-i mubârek bâ kerd ?

Micsoda személy az, ki a paradiseom ajtaját kinyitotta ?
Micsoda személy az, ki szólt: Legyen áldott érkezésed ?

Berésine megjegyzi, hogy e dal nincsen befejezve. Dorn Beiträge I. 135. l. 34. v. és II. 526. l. 34. v. egészen megvan és pedig érthetőbben mint Berésinenél. A nyolczsoros költemény így hangzik:

Evvel kî bijeh der-i bihiître vâ kerd ?
Devvijem kî bijeh bimû mebârik bâ kerd ?
Sejjem kî bijeh vi hidmet-i hedâ kerd ?
Cehârrem kî bijeh netlebre mih revâ kerd ?
Evvel Muhammad der-i bihiître vâ kerd ;
Devvijem Ïlîrî il âmed, mebârik bâ kerd ;
Sejjem Hasauein kih hidmet-i hedâ kerd ;
Cehârrem murtedâ Alî hâgetre mih revâ kerd ;

azaz : Az első ki volt, ki az éden ajtaját kinyitotta ?
A második ki volt, ki jött, azt mondta: Legyen áldott ?
A harmadik ki volt, ki istennek szolgált ?
A negyedik ki volt, ki vágyainkat kielégítette ?

Az első Muhammed volt, ki az éden ajtaját kinyitotta;
A második Gabriel volt, jött s mondta : Legyen áldott ;
A harmadik Hasan és Husein, ki istennek szolgált ;
A negyedik a kedves 'Ali, ki'a mi szükségleteinket kielégítette,

A legnevezetesebb az egészben az a sajátságos kettős szám : Hasanein e h. Hasan és Husein ; ez különben szokásos az arabban e két egymástól elválaszthatatlan testvér nevénél ; hasonló török név a latinban : templum *Castorum*, e h. Castoris et Pollucis templum, csak hogy itt kettős nem levén, többszám áll. E templom a régi Róma 8. kerületében, a forum Romanum magnumban volt.

XIII.

Ti échreh behübi gul-i átesineh,
Men sümeh beüteş agir átes ineh ;
Demnän gulf u leb-i teneh angubineh ;
Čerh-i telek ti hírmén húseh-čineh.

Arczod szépsége által lángszínű rózsa,
Én tüzbe mennék, ha ez láng volna ;
Fogad gyöngy és ajkak mez ;
Az ég boltozatja a te aratásod kalászsdedje.

V. ö. Dorn Beiträge I. 153. l. 126. v. és II. 546. l. 126. v. csckély eltéréssel ; különben megvan I. 128. l. a Mirzâ Muhammed Šafi' irta életrajzban. L. utóbb.

Kinek ne jutna eszébe a harmadik sor hallatára Bényey István e szép dala :

Bogár hajad, gyöngysor fogad,
Bíbor ajkak édméze,
Mind oly kedves én előttem,
Mert meg vagyok igézve.

(L. Wajdits J. Rajta fiúk vigadjunk 5. kiad. 320. l.) Az utolsó sor úgy értendő, hogy a leány szépsége bőven arat, úgy hogy még az égneket is kalászszedéssel kell beérnie.

XIV.

Kuntu kanzan — girihri men búsameh ;
Vágib ulvugud 'ilm ulislameh.
Hamr kirdeh-i áb /ihil sabameh ;
Arzuna nefurûs, durr-i girün behameh.

Én vagyok a kines — z esomót én megfejtettém ;
Az isten az islám tudománya.
Kovász vagyok, negyven reggel vizsel csinálva ;
Olcson ne árulj, nagy értékű gyöngy vagyok.

Az első két szó arab, úgy szintén az egész második sor ; a vágib ulvugud az Isten jelenti, mint olyant, a kinek létezése szüksékgépi, ellentében a többi lénynyel, a kinek létezése csak föltételes. V. ö. Flügel, Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften I. 42. l. sipás u sitájiš an ḥudātih vágib ulvugud est. Az egész költemény mystikus, nyilván 'Ali-ról kell érteni. V. ö. helyesebben Dorn Beiträge I. 160. l. 164. v. és II. 553. l. 164. v.

XV.

Emir gúneh deşt-i Pázevár hegireh,
Deşt-i Pázevár rû der behâr hegireh ;
Cít bütéhdár kalamkár hegireh ;
Mijûn-i zenân gejû salvár hegireh.

Az emir mondja : Pázevár pusztája szép,
Pázevár pusztájának formája tavaszszal szép ;
Mousseline, virágos gyapotcsövet szép ;
A nák között a kék salváros szép.

E vers két első sorát I. Dorn Beiträge I. 130. l. 1. v. és II. 520. l. 1. v. Az emir alatt Emir-i Pázevárit kell érteni ; l. erről többet költeményeinél.

XVI.

Rûrâ beh šustî, konah gîneh gîneh ;
Surhe gul bevârásteh mûm-i sineh ;
Ti meneh sûr dár, men teneh mavîneh ;
Bejâ, depicim kih mudd'â hemineh.

Arczodat megmosadt, tündököl, ragyog ;
Piros rózsa esik kebled közepére.
Te vagy az én ciprusfám, én vagyok a te gyümölesöld ;
Jer ölelkezzünk, mert ez egyetlen vágyam.

Némi változtatással I. Dorn Beiträge I. 152. l. 124. v. és II. 545. l. 124. v.

XVII.¹⁾

Kigâ guteh : duter nimeh ſch mâreh ;
 Dû bâlch ser nedemmeh rîſch dâreh ;
 Birîſh rikâreh veneh mûr bedârî,
 Kiſch bezânum sô tâ ſevâi dâri.

A lány szólt : Anyám lánya nem vagyok ;
 Két karomba nem zárom a szakállas fejöt ;
 Szakálltalan legényt adjon nekem anyám,
 Ki estétől reggelig tartson karjaiban.

XVIII.

Dilâ, dil dâreh-i men Mázenderân,
 Meger Mázenderûn kâğıd girûn ?
 Agir kâğıd nebâsed belkîh nârenç,
 Nemidânum éirâ járem nâdûn !

Szivem, ki szivemet bîrod Mázenderûban,
 Vajjon Mázenderûban drága a papír ?
 Ha papír nincs, van narancs,
 Nem tudom, miért nem tudja kedvesem ezt !

Magyaráztatul csak annyit, hogy papír helyett narancshéjat is használ a perzsa köznép, hogy a távollevőkkel magát megértesse.

XIX.

Sitâreh-i ásimûn rûgâ denimich,
 Miján-i ráht h'âb kigâ denimich ;
 Miján-i ráht h'âb kigâ gul âbi,
 Tureh kiſch bezânum imisû tâ ſeyâi !

Az ég csillaga nem fényses,
 Az ígyban leány nincs ;
 Az ágyban a leány (olyan mint) rózsavíz,
 Hogy ölelnélek ma' ejjel reggelig !

Az eredeti utolsó sorában ugyanazt a hibát követi el Melgounof, mint az általa közölt 5. számu versben; . a IX. sz. költeményt: kiſch bezânum-et fr e h. keſeh bezenem.

¹⁾ A következő kilenc költeményt a 17—25. Melgounof ismert művekéjéből vettettem.

XX.

Heressû, neſû, tureh sirûſir bebiñem,
 Šâni garibî, tersumâ dîreh bebiñem ;
 Šâni garibî, suhâd u ſchîmet !
 Men biet jári tâ rûz-i kijümet !

Megálj, ne menj, hogy végesvégig megnézzelek,
 Külföldre mégyrz, félek, soká látlak meg ;
 Külföldre mégyesz, jó egészséget és ūdvölt !
 Én a te hived vagyok a feltámadás napjáig !

Egészség arabul ſihjhâ s ugyanezt a szót a perzsák is használják; a mázenderáni nyelvjárásban azonban suhâdnak hangzik; Melgounof így is irja betűről betűre. L. a II. sz. mutatót.

XXI.

Kigâ gân serch dû puſteh tegân,
 Dû tâ ſeg deineh ſemileh tûgân ;
 Mench mûſiet hûdch éemeſkeh, bevûgem,
 Sermest kigârâ beirem bevirûgem.

Lelkem lánykám házában két csomó káka,
 Két kutya nem engedi elvinni ;
 Nekem ótalmat adjatok, hogy ezipömet levessem,
 A részegítő lányt elviszem s elutok vele.

E költeményben annyi az ismeretlen szó, melyet sem Berésine, sem Melgounof szótára nem említi, hogy nem fordíthattam le hiven, hanem a francia fordításhoz kellett ragaszkodnom. — Nevezetes e vers kezdete: Lelkem lánykám, — itt e szó *lelkem* szakaszott olyan módon van használva, mint a hogy a magyarban mondják: lelkem édes apám, lelkem fiam stb. A középkori latinban is használják az ilyent:

Lectum stravi ſibi ſoli,
 Dormi, nate bellule !
 Stravi lectum ſeno molli,
 Dormi, mi animule !

L. Journal des savants 1844. évf. 24. l. Ilyen és ehhez hasonló kifejezés az irodalmi perzsában is sok van, pl. Sa'di Gul. 58. l. ſâni-peder, lelkem apám; 'Omar Hejjâmnál van: ej dil, 72.

négyes; szintugy a 199., 383., 386. és 403. négyesben; gána, lelkem, 208. n. és díla, szivem, 255. n. Ilyen a magyarban pl. Kriza Vadrózsák I. 8. l. Bizon nem tagadom, lelköm júmhor uram; és a 12. l.

Áj meg lelköm, hadd kérgyem meg,
Ha elvisznek, hol kapnak meg?

vagy a 161. l.

Édes lelkem, tám nehesztélz,
Hogy rám kedvetlen tekéntessz!
Mondd meg kérlek, kedves alak,
Vajon mivel bántottalak?

Épen ugy, mint a magyar ebben az alak szót szép, nemcsak arcban, de egész lényében szép és előtte kedves személyre mondja, a perzsa a peiker szót, mely szintén voltaképen alakot jelent, ez értelemben is használja, pl. Gémál-eddin Abú Muhammed Gengévi, azaz ſeili Nizámi egy költeménye czime: Heft peiker, a hét alak, szépség (Hammer Redekünste 114. l. heft peiger, die sieben Gestalten oder Schönheiten¹). Vadrózsák 100. l.

Indulni kell gyenge alak
Tisztí poroncsolat alatt.

Az arabban is mondják: já կuleibi, oh sziveeském. Héjám 433. s 445. n. mondja: ej շանամ, oh bálvány, a mit tiszta perzsasággal is mondanak: butá. A magyarban is tudvalevőleg vannak ilyen megszólítások:

Hidd el kenesöm, hidd el neköm,
Akkor löszön veszedelmem.

Kriza, Vadrózsák 6. l.

Feleségöm, kenesöm, eresz be ingömöt,
u. o. a 15. l.

Adj egy csókot, szüvem, úti kötségömre,
Mikor visszajövök, százat adok érte:

¹) Majd k-val, majd g-val írják e szót: Ouseley Tavels III. 364. paigár, 114. peiker; Journal asiatique III. série tome 4. (1837.) 283. l. heft peiger, les sept minois; Hammer, Geschichte der osman. Dichtkunst (Pesth, 1836.) 1. 29. peiker.

Czifra megszólítás a következő:

Haj csillagom, gyécs ingősöm,
Pilants reám szerelmesöm,

Vadrózsák 59. l. — Kedvelt gyermeket így is szólitanak meg a perzsában: lejt-i gíger, szivem (tul. májam) darabja, nür-i čésm, szemem fénye; a szemfény nevének különben megfelel merdum-i čésm. Hammer Redekünste 338. l. érdekesen hasonlitja össze e kifejezést más népek esze járása szerint: a perzsa férfit lát a szemben, az arab leányt (habár az arab is azt mondja: insân ul'ain l. ugyancsak Hammer a Zeitschr. d. D. M. G. VI. 516. l.; és viszont bint ul'ain annyit is tesz, mint köny 1. megint Hammer Ztschr. d. D. M. G. VI. 66. l.), az angol golyót (ball), a német almát (Augapfel) és a francia kökényt, szilvát (prunelle).¹ A görög is leányt lát a szemben, pl. εἰ δὲ τὸν ὄφθαλμον ζέψαι λιθός ἐστι διάχροος, Philostrat. Vita Apollonii III. 7. 99. ed. Olearius, idézve Bachertöl, Nizami's Leben u. Werke. A perzsában ezt még így is fejezik ki: dū տիլ-i hindű, a két hindu gyermek; dū տիլ-i pesendideh, a két kedves gyermek. Más ilyen költői megszólítása kedvelt egyénnék ez: ej ցուլ-i bihár ve ej յար-i գար, oh te tövis nélküli rózsa és oh te barlangtársam; ez utóbbi Muhammed futására vonatkozik. L. Fleischer Gram. 169. l. Համի J. u. Z. 95. l.

Zuleihâ gust kej čésm u čirágem!

Zuleihâ azt mondta, hogy: Oh te szemem, világom! (szó szerint: lámpám.) E kifejezés: merdum-i čésm gyakran fordul elő Համանál, pl.

Բնօն ցիհն երն-i տն, բն-i տն ցոյն,
Չեսմ-i men est u merdumek-i čésm լիլ-i տն,

a mit Rückert² a Z. f. d. K. d. M. V. kötetében (1844) így fordít:

Die Welt mit deiner Sche, mit deiner seh' ich sic,
Mein ist dies Aug, im Auge bist du der Stern allhie,

a mi nagyon szabadon van fordítva; hivábban ez az értelme: Látom a világot arcodban, arcodnak mondanád; a szem az enyém és a szemem fénye a te szépségjegyed. Vagy: merdum-i dideh-i gémdideh-i սահիբ nezerán, a derült tekintetük bülátott szeme fénye; vagy:

Ârzü-i dili-i hünin ǵigerânet h'âinem,
Merdum-i dideh-i sâhib nezerânet h'âinem.

A vérző keblék szíve kivánságának nevezlek,
A derülttekintetük szeme fényének nevezlek.

V. ö. Hafiz Nûn 2. dala eleje: Ej nûr-i ćeim-i men; 13. rubáji:
gânâ; 1. Erödi B. Hafiz dalai II. 46. és 153. l. Hammer,
Duftkörner (1. kiad. 1836.) 56. l. Dorn Beiträge II. 2. 1. 1.
v. 58. l. 79. v. 265. l. 407. v. — Szilády Áron, Régi magyar
költök tárca I. 339. l. azt jegyzi meg, hogy a Weszprémi codex-
ben egy papirszeletre ez van irva: Szüvem, lôlköm, virágom,
czinigém; Aranyom, gombom, ágam, lelkem, — minden esetre
az író sajászerű képzelő tehetségére mutató fölkiáltás. V. ö.
u. o. 161. l. Flügel, Die arab. pers. u. türk. Handschriften
I. 513. l. Farid addin 'Attâr e szavai:

benüm-i ânkîh nûr-i ćeim u gânest
hûdâ-i âskârâ u nihiânest,

Annak nevében, ki a szem és lélek fénye,
Ki a nyilvánvaló és rejtett dolgok Istene,

Flügel u. a. műve I. 556. l.

bijâ zi âbi-i anab gânâ
ber efrûz âteş-i dîhâ,

Jer elô a szóló levéböl, lelkem,
Gyujtsd fól a szívek tűzét,

Fundgruben d. Orients II. 312. l. egy mevlevi-dervis-
dalban ez fordul elő: anta 'ainf anta rûhî fi 'ibadan, te vagy
szemem, te vagy lelkem testemben. V. ö. Hammer Redekünste
292. és 364. l. Duftkörner 144. l. Chodzko, Grammaire per-
sane 149. s köv. l. Hammer, Geschichte d. osman. Dicht-
kunst I. 139. l. A perzsa bibliafordításban merdumek-i ćeim
Psalm. 17, 8. E kifejezés: szerette, mint a szeme világát, tel-
jesen így van Gâminál, J. u. Z. 62. l. Kih piš-i û én ćeim
bûd mahbûb. Igy Catullusnál is (ed. Lucian. Mueller, Lips.
1874.) 104, 2. Ambobus mihi quae carior est oculis? 3, 5.
Quem plus illa oculus suis amabat; 14, 1. Ni te plus oculus
meis amarem. Különben a rónai is leányt látott a szemben;

pupilla tulajdonkép a pupa, leányka, báb szónak a kicsinyít-
tője V. ö. Egyet. Philol. Közl. II. 366. l. Hammer, Gesch.
d. osman. Reichs II. 559. l. Wahrund Hdb. III. 86. l. Cur-
tius, Grundzüge der griech. Etymologie (4. kiad.) 177. és 288. l.

XXII.

Pelû (vagy belû) destek heirum bureng,
Pîr seg mâttrâ biârem hulenç;
Biem, hóniširem kał asieh genç.

Az ásó sárgarézből való nyelêt fogom fogni,
Az öreg nőstény kutyát meg fogom ütni;
Elmegyek (aztán), azon helyen ülök le, ahol kincsem van.

Itt, fájdalom, ismét a francia fordítás után kellett indul-
nom a szótárak elégtelensége miatt. Különösen kał asieh rej-
tett szó marad előttem; kał'a a. m. vár, si, p. sù: oldal, rész
és eh a dat. ragja, tehát lenne: kincsem vára felé. Azt hiszem,
bátran tehetem ez érthetetlen szó helyébe ezt: üngelh sijeh,
arra felé, t. i. kincsem felé; az irodalmi perzsában: besû-i ân
gâ. Vagy talán a török nyelv szabályai szerint lehet magya-
rázni e szót: kał asiah, az ő várába, vára felé; habár itt e szó
vár épen nincs helyén.

XXIII.

Kigâ gân serch, bulend agûz,
Veneh beništ Sirvûn 'arûs;
Lâlû besékench ser, hâlech-i agûz,
Nasîbet mençyed Sirbûni 'arûs.

Lelkem lánykám házában magas diófa van,
Ott ül a sirváni menyasszony;
Ha isten akarja (bárcsak) szétszáná fejét a diófa ága,
(Akkor) szerencsém lenne a sirváni menyasszonyuál.

L. a XXI. sz. mutatóhoz való jegyzetet.

XXIV.

Emît gutch, men pîr bimeh nâ gumûni,
Âsâjeh 'aķl vesetâ pliterch ġuvûni.
Az emîr mondta: Éu aggastyán lettem, gyanútalan.
Oly eszem (nár) nincs, mint előbbi fiatalkoromban

Az emir alatt ismét Emir-i Pâzevârit kell érteni. A 2. sor teljesen el van rontva; a helyett, a mint Berésinenél van: ahl, minden esetre 'ahl kell ide; hogy azonban vesse a micsoda, nem tudom; ige egy. sz. 1. v. 3. szem. alig lehet, pedig ennek kell lenni a mondat igéjének, és a szerint, a mint *nem birok ezzel* vagy *nekem nincs ez* az értelme, csak e két személyben lehet,

XXV.

Emîr gûtch, hâlâ mereh zen hôdch,
Puser zâid, duter mereh güm hôdch.

Az emir szólt: Most nekem nőt adjatok,
Fiam sok van, leányom elveszett.

Ismét Emir-i Pâzevârit kell érteni. A 2. sorban a hôdch ebbôl van rövidítve: hô kirdeh; a perzsában gum kerden szintén a. m. elveszteni, így a Gulistânban: jekí pursid ez ân gum kerdeh ferzend, valaki kérdezte attól a fiavesztettôl, t. i. Jákob-tól (I. Eastwick kiad. 60. l.).

Mázenderâni próza.

A következô két, kötetlen beszédben írt adománát B. Dorn, Beiträge zur Kenntniss der iranischen Sprachen címû művénak elsô részébôl vettetem, ahol a 14. és 29. lapon foglaltatik, a 11. és 19. szám alatt. E kötetben a 122. lapig prózai mutatóványok vannak, többnyire adomaszerû történetkék, azonban minden szerzô megnevezése nélkül, csupán 1—49 ig folyó számok alá sorozva. A 124—129. való lapokon Mirzâ Muham-mad Šâfi, Dorn munkatársa, ír valamit Emir-i Pâzevâri életrôl, a mibôl azonban életrajzi adatokat nem lehet megtudni. A 130—160. való lapokon az Emir-i Pâzevâri vagy Mázenderâni divânjából foglaltatik 168 versszak, különbözô nagyságú és alaku. Azután három lapon Hezelijjât-i sâ'ir-i șurâ, más költök tréfái ezimmel 22 rövid költemény van. A legelû elmlített történetek közül több Sa'di Gulistânjából van véve, több-kevesebb eltéréssel, nevezetesen: A 61. lapon való 33. darab a Gulistân (Eastwick kiad. Hertford 1850) 33. lapján mint 22. hikâjet található; a 63. l. 34. db. megfelel Gul. 29. l.

18. h. csupán a két utolsó verssor hiányzik Eastwickben, 66. l. 36. db. a Gul. 79. l. 23. h., csakhogy a Gulistânban levô arab beitek amott el vannak hagyva; a 70. l. 37. db. a Gul. 3. l. 3. h.; a 73. l. 38. db. a Gul. 160. l. 2. h. és a 34. darab két utolsó verssora itt is megyan; 74. l. 39. db. a Gul. 6. l. 4. h. itt a Gulistân arab részei is mázenderâni vanak visszatadva; 80. l. 40. db. a Gul. 35. l. 24. h. ez is, valamint a többi történet némi eltéréssel; 84. l. 41. db. a Gul. 17. l. 13. h. a 87. l. 42. db. megfelel Gul. 22. l. 16. h.; a 94. l. 43. db. megvan Gul. 43. l. 31. h. a 95. l. 44. db. a Gul. 95. l. 2. h. a 64. l. 35. db. Gul. 161. l. 3. h. a 96. l. 45. dbjának megfelel Gul. 164. l. 5. h. a 99. l. 46. db. Gul. 105. l. 16. h. a 101. l. 47. db. a Gul. 107. l. 17. h. a 102. l. 48. db. Gul. 39. l. 27. h. és végre a Gul. 104. l. 49. db. fordítása Gul. 116. l. 28. h. — Dorn 2. kötetérôl alább fogok szólni, midön az Emir divânjából több költeményt mutatok be; lássuk most az elmlített két darabot.

I.

Ettô rûzi Iskender bâ hâdjirâne befteh kih gâhi kesireh melrûm nekirdimeh; her kes hercîh miğâ beh'âsseh bebehîmeh. Úuvejt ettô sehs 'erđ hâkirdeh kih ludâvend mereh jek dinâr derür hesselb, bebehî. Iskender befermâe kih pâdiâhân gâ éiz kem beh'âssen bi edebi hesseh. Ún sehs befteh kih eger pâdiâhreh jek direm hedâen serin eneh, melki bebehî Iskender befermâe: evvel sú'âl kem hâ kirdi mih mertebeh gâ ve diger sú'âl hâ kirdi si mertebeh gâ zijâdter; her dû sú'âl bigâ hâ kirdi. Ún sehs lá gevâb ve éermendeh bijeh.

Egy napon Sándor kisérőinek mondta: Soha senkit szerenesetlenné nem tettem; bárki bármit követelt tőlem, megadtam neki. Ekkor könyörgött valaki, hogy: Uram, nekem egy dinâr károm van, add meg! Sándor szólt, hogy: Fejedelmektöl hitvány dolgot kérni illetlenség. Az az ember válaszolta, hogy: Ha a fejedelem szégyel egy diremet adni, adja nekem országát! Sándor szólt: Elöször az én méltóságomon aluli dolgot kértél s azután a te rangodnál magasabbat kértél; mind a két kérelem helytelen volt. Az az ember elhallgatott és megszégyenült.

Iskender alatt természetesen Nagy Sándor értendő. A

keleti költészetben és mondában egészen más képet kapjuk Sándornak, mint a minót a mi történetirőinknél látni megszoktunk. Már a korában van szó bizonyos Sándorról; a 18. sűrű 85. versében, de ott csak dū 'lkarnein-nak van nevezve, s így a magyarázók nem merik határozottan kimondani, hogy azonos a mi N. Sándorunkkal. Dr. W. Bacher, *Nizami's Leben u. Werke* 73. l. szerint e név félreérteből támadt, mivel az arabok a görög képeken levő két angyalalakot, mely Sándor feje mellett két oldalt volt, szarvak tartották. Vullers, *Lexicon Persico-Latinum* 1. 964. l. Nagy Sándornál előbb élt az a dū 'lkarnein; v. ö. Spiegel, *Die Alexandersage*, 51. s köv. l. Dr. Ullmann կօրանֆորդիտա 7. kind. 248. l. jegyz. A szarv az erőt, hatalmat jelenti keleten, v. ö. Daniel VIII. 5., 6., 8., 21. stb. Kleuker *Zend Avesta* II. 273. l. Mozes szintén két szarval ábrázoltatik, Goldziher szerint azért, mert sok vonás van benne a napmythoshóból, s mivel a héberben szarv és sugár ugyanazon szóval fejeztetik ki, t. i. keret, v. ö. az arab karn; l. erre nézve Dr. Goldziher J. Mythology among the Hebrews, translated from the German by Russell Martineau (London, 1877) 179. l. s függeléke 391. l. — Más versio szerint N. Sándornak nagy füle volt s borbélya, ki el nem tudta már hallgatni ezt a titkokat, úgy könnyített lelkén, hogy egy pusztai kútba kiáltotta s abból sás nőtt, a mely világig susogta. Ez Midas esetére emlékeztet, Ovid, *Metamorph.* XI. 62—193. v. N. Sándornak prófétai jellege is volt s mint ilyen minden nyelvet értett, a nélkül, hogy tanulta volna, mint tyanai Apollonius, ki Philostratus, *Vita Apollonii* I. 19. szerint ezt mondja: ἡγώ δὲ ὡς ἐταῖρος πασῶν (gorôr) ἔννημα μαθὼν οὐδεποτε. Ez az Apollonius a keletiek szerint Balinás, Ablunás, Abluniás, vagy leghelyesebben Bulunjás; mellékneven șâlib ultilsamât, a talizmánok ura, és ferzâneh, bölcse, tanult. Van egy kis város, Bulunjás, Homs mellett a tenger partján, a mely talán ez Apolloniustól kapta nevét. Dr. C. P. Caspari *Arabische Gram.* 4. kiadásában a 21. lapon hibásan van Balinás Pliniusnak fordítva; l. 442. l. Apolloniusról l. továbbá: levelei Aldusnál, Velence 1499. és Olearius és Kayser Philostratus-kiadásiban; Westermann, *De Apoll. Tyan. epistolis annak Commentt. de epist. script. Gr.* II. része (1851) 22. száma alatt;

Wellauer, *Apoll. v. Tyana*, e folyóiratban: Jahn's Jahrb. Suppl. 10. köt. (1844) 418. s köv. l. Pauly Realencyclopediája I. 2. 1316. *Journal asiatique* VI. série tome 14. (1869.) 111—131. l. De l'identité de Belinas et d'Apoll. de Tyaue, par M. L. Leclerc. — N. Sándor megvervén Dârâ-t, az körönjával együtt éltét is veszti s utolsó perczeiben Sándorra hagyja országát s lányát, Rûzeneket (Roxane a görögöknel). Sándor nejét s gyermekét, Iskenderust Görögországba küldi s maga megy prófétai utjára. Aegyptus ellen hadat visel:

Ze Maqedonijeh rûti der râh kerd;
Beh Iskenderijeh godergâh kerd;

ott Alexandriát alapítja; azután Afrikába és Spanyolországba indul:

Beh Afriéch ávurd ez ângâ sipâh,
Vez Afriéch ber Andalus kerd râh.

Hadat visel Armeniában az oroszok ellen, kik szövetségesít, Berda' királynőjét, Nûsâbeh-t megtámadták (Berda' örményül Bardav, egy tartomány fővárosa, *Nouveau journal asiatique* 12. (1833.) 198. l.), harcol Indiában, Sinában. Végre a sötétség országába is nyomul, hogy ott az örökkifju Hidrítől az élet vizét kérje, azonban e terve nem sikerült, nem ihatott az életet adó forrásból, mint Sa'di is mondja *Gul.* 215. l.

Şenideh-i kih Sekender bireft tâ zulmât
Bérend miñnet ve ângeh nehûrd âb-i hejât?

A dobolást, a mely most is divatos Perzsiában, ő parancsolta meg először; de ő csak három időpontot határozott meg dobolásra, s csak később Sangar ötöt, mint ezt Nizámi előadja:

Çû bunjad-i naubet Sekender nihâd,
Sih ez vej şud a peng Senéger nihâd.

Manap már csak egyszer napjában, este, szól a dob a táborban s a fejedelmek lakásai előtt. A 3, 4 vagy 5 izben való naubetről l. Ouseley Travels II. 369. l. Szépen alkalmazta e szót II. Muhammed, midön az elpusztult byzantci császári palotába lépett:

Perdeh dârî mikuned ber kaşr-i keiser' enkebüt
Bûm naubet mizened ber gunbed-i Efrâsfâb,

Hammer költői fordításában:

Es zieht in Kaiserburgen an dem Thor,
Die Spinn' als Kümmerer den Vorhang vor,
Und in Efraslabens Königshallen
Hört man die Heermusik der Eole schallen.

L. Redekünste 94. s köv. I. — N. Sándor megbalt Šehrzúrban; ez Malcolm, Gesch. Persiens (fordítás) I. 66. l. szerint a kurdistáni Siazurus. Ha van is olyan keleti ember, a ki nem tartja Sándort prófétának, a ki csak azért kelt hódító utjára, hogy a mindenható parancsainak mindenütt tiszteletet szerezzen, minden esetre Isten kedveltjének s az igaz Isten imádójának fogja tartani. Nem is érik be azzal a keletiek, hogy hibáit elhallgatják, hanem még hóstetteit tetemesen nagyítják. Arabiában meglátogatta Mekkát. Tiszteli is egész kelet, kivéve a gebreket, kiknek vallását üldözte, s kik ennél fogva zsarnoknak nevezik s azt hiszik, hogy a pokolban bűnhödik. L. Anquetil Duperron, Zend-Avesta II. 338. l. Több jellemző adomát tudnak róla a keletiek, L. Reinaud, Monumens musulmans I. 173. s köv. I. V. ö. még: Bacher kitűnő művét, Nizami's Leben und Werke und der zweite Theil des Nizamischen Alexanderbuches, a 67., 73., 92., 94., 96., 112. s 117. l. J. B. Fraser, Darstellung v. Persien, deutsch v. J. Sporschill I. 96. s köv. I. Hammer, Redekünste, 117. s köv. I. és Gáminál, a 335. s köv. I. Wollheim, Nationalliteratur sämtlicher Völker des Orients, II. 126. s köv. I. és II. 154. l. Dorn, Beiträge I. 139. I. II. 95., 103., 132., 489. és 531. l. Rü'nekekről I. Monumens musulmans I. 47. l. jegyz. Hidrről I. Reinaud Monumens musulmans I. 169. s köv. I. és Dorn II. 47. l. 61. v. 156. l. 245. v. 178. l. 272. v. 185. l. 281. v. 246. l. 378. v. 502. l. 23. v. I. 150. l. 112. v. Hidr, a zöld, csak fordítása a Σαράζης mithras nevének, Sebznek, Hammer, Redekünste, 20. l. és jegyz. szerint. A dinár nagyon csekély perzsa pénz még ma nap is; értéke csak ¹/20 krajczáron számítás után, a melyet Nicolas, Dialogues 260. s köv. I. a perzsa pénzről ad. A szó Palmer szótára szerint: The name of a coin; a ducat, dinar; Eastwick Gul. szerint: A silver coin weighing seven or ten drachms. A szó a latin denariusból származik s nyilván a görög δράχμαν közvetítésével ment át a keleti nyelvekbe. Épugy direm is idegen; direm

vagy dirhem, több, darâhim, a görög δραχμή szóból ered. — Fermûden itt annyit tesz, hogy: mondani, mint ez udvarias kifejezést szereti alkalmazni a perzsa elôkelôkról; épen így a törökben telîf bujurmak, parancsolni, teshîh bujurmak, kijavítani stb. Hasonló elhez az Erdély némely részeiben divó szótásmód: parancsoljon bejönni, parancsoljon helyet foglalni stb. V. ö. Fleischer Gram. 109. l. 2. jegyz. Egyet. Philol. Közl. II. 228. l. — dñ ՚lkarneinról l. még Ouseley Travels I. 297., III. 8. l. Történetét maláji nyelven l. említve Nouveau journal asiatique t. 9. (1832.) 107. l. Másutt meg Herculesnek mondják, Journal as. IV. série tone 9. (1847.) 554—5. l.

II.

Şehî: behîli gâ dûsti dâ'îch. Ettâ rûz behîlreh behûtch kih csâ sefer ՚âmmehi; si engesterreh merch hâdi, si hemrâh ՚âmmehi dârem, her vejt vereh bevinem terch jâd hâ kunem. ՚Gevâb hedâe kih eger merch hâai jâd hâ ken, si enkûsreh kih hâli vinni, merch jâd hâ ken kih engesteri felûn kesi gâ behâssemech, merch nedâe.

Valaki fôsvénynyel barátságot kötött. Egy napon azt mondta a fôsvénynek, hogy: Most elutazom; add nekem gyûrûdet, azt magammal viszem, bármikor rá fogok nézni, terad fogok gondolni. Az felelte, hogy: Ha rám akarsz gondolni, valahányszor ujjadat üresnek látod, emlékezzél meg rólam, hogy gyûrüt kértem attól az embertől, s nem adott.¹⁾

A következő költeményeket Emîr-Pázevâri mázenderâni költö divânjából vettem. Magáról a szerzôról nem sokat tudunk; Mirzâ Muhammed ՚Saft' czikke minden egyéb életrajznál. A dagályos leírásból a következôket veszem ki: A ՚seih uſágam-i mázenderâni, azaz Emîr-i Pázevâri (a kinek különben ezekbôl igazi nevét sem tudjuk meg) egyszerû falusi ember volt. Ouseley Travels III. 290. l. Pázevârt pleasant hamletnek nevezi. Mint kertész szolgált azon reményben, hogy így imádottjához jobban férhet. De minden fáradozása sikertelen lett volna, ha a lány is meg nem szereti vala, mert azt mondják: Tâ mešû-

¹⁾ E fordítás nem magyaros, mert lehetôleg igyekeztem szó szerint visszaadni a mázenderâni szöveget. Azért fordul elő benne ez is: üres ujj, holott gyûrûtent kellett volna mondaniom.

keh-i teref-i gā kecsé nevvie,¹⁾ ásik-i bićáreh-i kúses higgā nere-seneh, addig, míg a szerető lány részéről vonzalom nincs, a gyámoltalan imádó erőkődése nem jut cézhöz.²⁾ A lány tehát minden nap meglátogatta kedvesét. Egykor az emir a kerten kívül állva látott egy lovast, kinek arcza le volt fátyolozva; paripáját egy ember vezette kantáránál fogva. Az emir gyanítva, hogy ez valami magasrangú úr, hódolatteljesen üdvözölte; a lovas pedig megkérte, hogy hozzon számára kertjéből egy dinnyét, a mire az emir azt felelte, hogy még nem is nyílt a dinnye virága. Az idegen ismételt kérésére belépett kertjébe s bámulva láttá, hogy az virulóbb Irem kertjénél és sok dinnye van ott egy rakáson. Csdálkozva fogott egyet s vitte a lovasnak. Az a dinnyét földarabolta s két szeletet a kertművelő emirnek, egyet kisérőjének s egyet a nyáját ott legeltető juhásznak adott, egyet pedig magának megtartva, eltávozott. Az emir egy szeletet megegett, a másikat elítéte kedvese számára. A mint kertjébe visszatért, ámulva láttá, hogy abból minden virágpompa eltünt s csak olyan, mint volt a titokteljes lovas megjelenése előtt. A mint kedvese hozta számára az ételt, meg akarta kinálni a dinnyeszelettel s íme, a búbájos dinnyétől minden mondata verssé lett. Alig hogy a lány megette a szeletet, ö is költővé vált, sőt annál is többé, látnokká, s elmondta az emirnek, hogy az a lovas az ő imámja volt, 'Ali Ibn Abi Tálib. Az emir azonnal utána rohant s a juhász által utba igazítatva el is érte épen azon pillanatban, midőn az egy folyón akart átkelni, melynek medrében víz helyett tűz folyt. A lovas oda kiáltott neki, hogy ne kövesse, mert megég; de az emir e verssel felelt:

Tih cihreh behfubi gel-i áteséneh
Men sümmeh beátes eger átes ineh,

¹⁾ Csinos szójáték van ebben: kecsé és kúss közt; az előbbi vonzalom, származik kezidén igéből, az utóbbi erőkődés, innen: kússiden, megkíserten, erőködni.

²⁾ V. 6. a mázenderini népdalok XIII. számát, ahol még két sorral van megtoldva. Található még e költemény Dorn, Beiträge, I. 153. 1. a 126. költeményszám alatt, csupán a 3. sor tért el némi leg a népdalok XIII. száma alatt közöttük: Dehen helkéh-i mim u leb engebineh, szád a mim karikája s ajkad méz. Mirzá Muhammed Šafi'i költőiesen fordította perzsára;

Arczod szépégé kital lángszínű rózsa,
Én tűzbe mennék, ha ílyen a tűz.³⁾

Merészen haladt át a folyón s megcsökolta az imám lábat; az megáldotta s azóta költő lett az emir. Szeretője neve Gúher volt, s ezután valódi imádottját, az imámot is e névvel nevezte; az a juhász szintén szerelmes lett Gúherbe s őt is emirnek nevezték és ez a két emir szerepel ezekben a költeményekben.

I. ¹⁾

Nemâiünəh ser višeḥ beiyeh lámüs,
Mesteh belbel náleh binüe mih güs;
Nâ merde telek helkéh dékerdeh mih güs,
Vineh bemerden bürden échâr kes-i düs.
Este felé elesöndesdt az erdö,
Ittas fülmile panaszá áti meg fülemet;
A gonosz eg gyürüt (karikát) húzott át fülemen,
Meg kell halni s elmeni négy ember vállán.

A fülbevaló keleten szolgáságot jelent; helkéh begüi vagy susgeh güs a. m. szolga. A négy ember alatt azokat kell érteni, kik vállukon viszik ki a koporsót. L. ezt a verset kevés változtatással Dorn Beiträge II. 509. l. 11. v.

II.

Emrûz čend rüze düs-i gemân nedârmeh,
Vehsi beimeh dün u fmân nedârmeh;
Vineh shi bime beled-i ân nedârmeh,
Jekhâr bevînem dîger ermân nedârmeh.

Ma néhány napja, hogy semmi sem tudok kedvesemről,
Elvadultam s nincs sem vallassom, sem hitem;
Magam akarok menni (hozzá), kalauzom nincs,
Hadd lássam egyszer, más vagyam nincs.

E veresszak a *redif* szép példáját adja. Redifnek nevezetik az a fölösleges rím, a mely a rendes rím után még a következő sorokban változatlanul ismétlődik. Itt pl. a káfiheh, a rendes rím, egyszótagú, az ân szótag; a redif pedig a nedârmeh-

Ruhâr-i jár-i men éuh gul-i átesin buved,
Men mirevem beátes eger átes in buved.

Ez a redif csinos példáját is adja.

³⁾ A következő négy darabot Dorn Beiträge I. kötetéből vettettem; ott 14, 30, 67 és 123 a számuk.

meh. Redifet I. Flügel, Die arab., pers. u. türk. Handschriften I. 497., 583. l. Wahr mund Hdb. I. 422., 425., 428., 429. l. Zlēeck, A concise grammar of the Persian lang. 76. l. és a 2. rész 98. l. v. ö. Eastwick Gul. kiad. 40. l. Journal asiatique IV. série tome 9. (1847.) 309., 310., 325. l. Ezek a redifek gyakran igen szép csengést, rimhelyezést hoznak létre, pl. Hátignál:

Ćū áftáb-i mej ez īerk-i pījāleh ber ījed,
Zi bāgi īrid-i sūki hezār lāleh ber ījed;
Nesim der ser-i gol bišikened kūtāleh-i sunbul,
Ćū ez mijān-i ēmen būi ân kūlāleh ber ījed.

Midōn a bor napja a serleg keletéből fölkel,
A csapíros aveza kertjéből ezer tulipán hajt ki ;
A zéphir a virág tetején fodorítja a júczint haját,
Midōn a virágzó mező közepéből anna haj illata fölszall.

Itt az álekh a rim és ber ájed a redif; ez itt már 2 szóból áll, egyszavu redif pl. ez Nizāminál:

Zāg beferr-i tū humājī kuned,
Ser-i kih resed piš-i tū pāji kuned ;

A holló nagylelkűséged miatt humá lesz,
A hozzád érkező fej tābbá lesz.

Vagy ugyanerre példa e vers Kāimnál :

Demikih bā ḥedd-i dīlgūt tū nīgāt kuned,
Ze pā der uftem u bī ištijār āh kuned.

Azon pillanathan, mīdōn szivkereső alakodra nézek,
Leesem lábamról s önkénytelenül fölshajtok.

Kétszavu redif ez Gāmī J. u. Z.

Rihājet ānūmān bād ez ǵudājī.
Kih hergiz nījājedet jād ez ǵudājī.

Ugy menekülj meg a vātástól,
Hogy soha eszedbe se jusson a vātás;

és ugyanott van példa háromszavú redifre is:

Dil-i mārā ze ġem būn mī kuni tū,
Kih kerdest in kih eknūn mī kuni tū ?

Szívünket fajdalomtól vérzövé teszed,
Ki tett olyat, a minöt te most téssz?

Kétszavu redifhez hasonló e csinos rimjáték Avhad-eddintől:

Ger mūnis u hemdemī demī jástemī,
Zū ēāreh u merhemī hemī jástemī ;
Ez atés-i dil sūltemi ser tā pā,
Der dideh eger nemī nemī jástemī.

Ha pillanatig leltém volna társat és barátot, általa gyógyulást és írt leltém volna; szívem tüzétől tetőtől talpig megégett volna, ha szemében nem leltém volna nedvet. Még égtem volna, ha szemében nem leltém volna nedvet. Még bonyolódottabb rimjáték e vers:

Kej bāsed u kej bāsed u kej bāsed u kej,
Men bāsem u vej bāsed u mej bāsed u nej,
Geh men leb-i vej bāsem u geh vej leb-i nej,
Men mest ze nej bāsem u vej mest ze mej.

vagy Fr. Rückert, Gram. Poetik u. Rhetorik d. Perser, herausgegeben v. W. Pertsch, (Gotha 1874.) 38. l.

Wann wird's sein und wann wird's sein und wann wird's sein, wann sein?
Dass ich da und er ist da und Wein ist da und Flöt' ;
Bald küsst' ich die Lippen ihm und er Lippe der Flöt',
Ich trunken vom Flötenspiel und er trunken vom Wein.

L. Heft Kulzum, a hét tenger, egy hét kötetes szótár, kiadta az audhi király, Abū 'Imuẓaffar vagy Abū'zzafar Mu'izz-eddin, megjelent Luknowban, 1231-ben (1815. Kr. u.) Az ilyen rimjátékokban azonban utolérhetetlen volt Raṣid Vatvāt Belhī (a feeske, így nevezve, mert kora legékkesszólóbb embere volt; a perzsa Boileau), aki murassa'áiban, azaz olyan költémenyekben, a melyekben minden sornak minden szava rimel a következő sor megfelelő szavával, páratlan volt. Hammer Redekünste 120. l. csak egy pár verset hoz föl például, de megjegyzi, hogy e kāsiđeh 70 párversből állott:

Ej munever beiū nuğüm-i gelâi,
Vej mukerrer betū rusüm-i kemâi,

Hej átalad ragyognak a dicsőség csillagai,
S hej átalad állapítvák meg a tökély szabályai.

V. Wahrmund Hdb. I. 431. l. és kulesa 104. l. Ugyane kules 111. lapján van e költő teljesebb neve: Raṣid-eddin

Vaṭvāṭ. Flügel, Die arab., pers. u. türk. Hdschr. I. 125. l. adja legjobban nevét: Muḥammad Bin Muḥammad Bin ‘Abdalgaṭil arraṣid alkātib alvaṭvāṭ, v. ö. I. 205. l. Ilyen murassā’ā Wahrmund Hdb. I. 426. l.

Ej nāzinān der kūjī mā guđer kun
Ej mālgebin der rūjī mā nezer kun,

Oh kedves, menj el a mi utezánkon,
Oh holdhomlokó, nézz arezunkba!

Ilyen redif Sa‘di Gulistánjában (Eastwick 67. l.)

Gūji reg-i gān migusiled zejmeh-i sāzeš,
Nā hūster ez āvāz-i mirg-i peder āvāzeš.

Azt mondanád, a lélek erét tépi szét hangszeré vonója, nem kellemesebb atyád halála hangjánál az ő éneke. Ugyane vers egy jeles új kiadásban: The Gulistan, a new edition with a full vocabulary by John Platts, London, 1874., így van az 55. l.

Gūji reg-i gān migasiled negmeh-i nā sāzeš,
Nā hūster ez āvāzeh-i mirg-i peder āvāzeš.

Azt mondanád, a lélek erét tépi el széthangzó dallama,
Nem kellemesebb atyád halála hirénél az ő hangja;

ez helyesebb olvasás is, mint az Eastwické, mert a szótár szerint āvāzeh: rumour, report, news, és āvāz; voice, sound, noise, cry, shout; report, s chlez hozzáteszi, hogy arab, a mi hibás, mert āvāzeh, āvāz és āvāz perzsa szó. Eastwick szótára nem említi e szót: āvāzeh. Ugyancsak Platts kiadása 115. lapján is van egy példa a redifre, teljesebb az előbbinél, a melyben Platts 130. l. 3. jegyzete szerint csak az -es szótág képezi a redifet:

Ez dest-i tū mušt ber dīhāni hūrden,
Hūster kih bedest-i hūr is nānī hūrden,

Kezdetl kapni ütést a szájra,
Kellemesebb, mint önkézével kenyeret enni,

a mihez hasonló az arab: ḥarb ulhabib zabib, a kedvestől kapott ütés aszalt szóló vagy datola. Ez egész hikájet nincs benn Eastwickben. — L. a redifről Vullers, Lexicon Persico-Latinum II. 28. l. redif-i saraṭān, a rák követője, azaz az oroszlán,

mint égi jel; Quatremère, Hist. des Mongols de la Perse I. 28. l. 41. jegyz.

Végre hadd álljon itt a redif szép példájakép Firdūsi kevés lantos költeményeinek ketteje, a 3. számu Dr. Ethé Firdūsi als Lyriker című dolgozatából:

Felk ger bezir-i níkāb ender est,
Ve ger zir-i peri' ukāb ender est,
Me pendár gū ez pej-i kár-i tū,
Bebend-i bat̄' u şavâb ender est;
Eger bed kuni keiferei hûd beri,
Neh češm-i zemâneh bēyâb ender est.
Ber civânhâ nâm-i Bižen henûz,
Rezindân-i Efrâsjâb ender est.

Akár fátvol borítja be az eget,
Akár a sas szárnya alatt leheted,
Né légy nagyra tetteiddel soha sem,
Elkövettel egyként jó, rosz tetteket;
Ha vétkezel, magadé a buntetés,
A sors szeme álmot soh'sem élvezett,
Várak fölött Bizsen neve fönragyeg,
Bár Efrâsjâb börtönében szenvedett.

És ugyanott a 8. számu:

Düs ez ser-i luſf u bendeh perverden-i hūr is,
Binumajd terik-i merdumi kerden-i hūr is:
Gurmeh hemeh 'efv kerd u destem bigirift,
Uendân hēdān fekend ber gerden-i hūr is.

Tegnap kegyét s mikép tarja a rabját:
S irgalmának megmitatta a módját:
Megbocsátja bündöm' s fogja kezemet,
Mosolyg, mosolyg s vele nyakát fúzi át.

L. Egyetemes phil. közlöny II. 35. és 36. l. — Ztschr. d. D. M. G. IV. 61. l. Gámi redifjeit nem utánozza fordításában Rückert; azonban August von Platen, ki a formatükelyre igen sok gondot fordított s a keleti költészettel foglalkozott, gázelei számtalan példát nyújt a redifre; ilyen gázelei elérte jellegéje (l. e kiadást Ph. Reclam jun. Universal-Bibliothek 291. 292. sz.) a 79. lapon:

Im Wasser wogt die Lille, die blanke, hin und her,
Doch irrst du, Freund, sobald du sagst, sie schwanke hin
und her :
Es wurzelt ja so fest ihr Fuss im tiefen Meeresgrund,
Ihr Haupt nur wiegt ein lieblicher Gedanke hin und her !

Ilyenek vannak a 2., 3., 4., 6., 7., 9., 12., 28., 48., 55. stb.
számú költeményben; különösen sok szótagú a 14. és 44. ga-
zelben. Lenaunak is van egy szép rödifes gazele, Gedichte
(Stuttgart, Cotta 1877.) 7. l.

III.

Mirâz menî mîhr u vesâ verzien,
Tih 'âdet mîh gâureh gesâ jennien.
Mîh pîreh tih gemzeh ve nâz kešien,
Tih sîveh mîh delreh berâgennien.

Az én örökségem szerelmet s hüséget táplálni,
A te szokásod lelkemet bajnak oda vetni,
Az én dolgom kacsintásodat s enyelgésedet fölfogni,
A te szokásod szívetet kinozni.

IV.

Bebel begel dûr u gel bebelbel dûreh
Bebel beh men, gel éch teh sâlib nûreh;
Dé â beresen dûst-i kelâleh mûreh,
Dil bâ tû nezdike, éibreh ez tû dûreh.

A csalogány a rózsától távol távol van s a rózsa n
csalogántól távol,
A csalogány olyan mint én, a rózsa oly tümlüklő
mint te ;
Kérlek, juttass barátodonak egy hajfüröt,
Szívem közel van hozzád, arezom távol töled.

V.

Eger gem kesi dîreh terikennijá,
Hezár pîreh shî vissek mîh dil bájvá ;
Eger osî gümehrî rágennivá,
Esâ vissek mîh gümehrî rengin bájvá.
Ej vej bemen vej bomen vâ merâ vâ !
Dir vâ kih menih ée betû vâ bájvá !
Her gâ kih dûst-i pâ beresih jekî sâ,
Cû zemin meni Mekkâe gâh u bigâ.

Ci vâ dil tenih 'eik giriftâr nájvâ ?
Ci bû kih dil bi dîden-i tû gâ deivâ ?
Tâ pâ mi beket tih kû diger gâ nešivâ,
Tâ éir tih beket mîh dîreh kesirâ nedivâ.

Ej shî bejti-i ser hekendijeh dibârâ,
Ten merû ázürneb mîh veleb bûreh tâ bâli.
Gul-i velgreh beh tih ten kâdâm jekî gâ ,
Burheneh tureh mîh hûr s mûng-i vála !
Tû hûs beseni náz u serîn shî lá,
Hû nijeh mereh ej hûreh éir beh tih vâ !
Men tih nûmreh vorneh her rûzeh sî gâ,
Tû sengel dîl mîh nûmreh zebûn guni nâ.

Ha a füjðalom valakinek szívét széttépi,
Kell, hogy szívem ezer darabra szakadjon :
Ha a szem könye az öltönyt megfesti,
Kell, hogy most ruhám színes legyen.
Jaj jaj nekem, jaj nekem, jaj nekem, jaj !
Régóta nem kacsintott szemem râd !
Bárhova lépjén kedvesem lába egy órában,
Az a föld az én Mekkám örök ilöre.
Hogy volna az, hogy szívem szerelmed foglya ne lenne ?
Hogy volna az, hogy szívem téged nem láva megnynygodnák ?
Mítön lábam a te ntczâdra bukkant, máshova nem ment,
Mióta arezod szemembe tünt, mási nem látok.

A te szerencséd fejedre von aranyos szöveget,
Az én testemet kinozza, jujszaram fôhangzik.
A rózsa levelet hintem tereád,
Ha meztelem vagy, oh napom : szépareczu boldam !
Édesdeden alszol a gyönyör párna-ján ágyadban,
Engem kerül az ádom miattad, oh napareczu !
En nevedet kiáltom naponkint harmínccsor.
Te köszívű, nevemet nem veszed nyelvedre.

Ezt s a következő költeményeket Dorn, Beiträge zur
Kenntniss der iranischen Sprachen című mûve 2. részébôl
vettem, a melybôl csak az 1. és 3. füzet jelent meg, a mit csak
sajnálmi lehet, mert az elôszôban a kiadó azt igéri, hogy a 2.
füzet tartalmazni fogja az Emir-i-Pâzevâri néhány dalának
mystikus magyarázatát, terjedelmes értekezést e költôról és
a mûzenderâni költészetrôl átalában stb. Az 1. füzet egészen
az emir divânját tartalmazza, azaz 426 költeményt, s azok for-

dítását vonal alatt; a 3. füzetben ugyane költőnek 26 verse van, melynek rime z, s, 4 és g betű; 43 vers ugyanettől, összegyűjtötte Agá Muhammed szádik Valad 'Abd-illah Maskatí Bársfurusi, azután az 1. részben levő 168 vers perzsa fordítása, úgy szintén a más költőktől vett 22 tréfás apróság is; az 1. függelékben az emiraek 15 dala van Brugsch codexéből, a 2.-ban pedig 35 dala Dittel sz.-pétervári egyetemi tanár papirjaiból, s így összesen 713 költeményt birunk az emírtől, vagy legalább annyit tulajdonítanak neki, 14 lapon végre a 2 rész sajtóhibái és varia lectioi soroltatnak föl, s az egészet egy 9 lapra terjedő személy- és helynévjegyzék zárja be. — Az 5. sorban egyéb nincs jajgatásnál, ép úgy mint Hafiznál egy helyen:

Ej derigā, ej derigā ve ej derig !
Kih heméñi māh penhāñ ūnd zir-i m'g.

Oh jaj, oh jaj, oh jaj !
Holdként rejtőzött el felhő mögē.

L. Malcolm Sketches of Persia 142. I. Wilken, Institutiones ad fundamenta linguae Persicae (Lipsiae 1805.) 82. I. Gelâeddin Rûmînak tulajdonítja e két sort s így adjá:

ej derigā ve ej derigā ve ej derig
kiánémán-máhí nihán ūnd zir-i m'g,

és ez a helyes olvasás, mint azt a remel-i mehđuf mértéke mutatja: — — — | — — — | — — |, Wahrmund Hdb. I. 425. l. — L. ezt az V. költeményt Dorn, Beiträge II. 12—13. l. 15. száma alatt.

VI.

Emir ganeh tih ver ūmmeh men in ſehr-i der,
Kehū díl kehū gümehreh beireh áder;
Muğik gâdû ūsâ sinâneh meger,
Kih meh kušten ver hâ kerdi beráber.
Ferdâ 'iriyât ūmmeh bedâver-i der,
Câk zemneh men iñh gümehrâ pâi tâ ser.
Mereh perzen in ſehr kijeh tih dilázer,
Gûher gummeh, gûher gummeh, gummeh gûher.
Tih țereh-i kân-i nemek fitneh-i ſeher,
Gelâñ mâh dáreneh, siziñ-i ázer.

Az emir azt mondja: Miattad megyek el e városból,
Kék szívet kék ruhámát tűz kapja meg;
Pilláid olyanok mint a bûvészök, azonban lándzsák hegye,
Melyet rám szögeztél, hogy megölj.
Holnap a harczterekre megyek, az isten kapujához,
Széthasítom öltönyömöt tetötöl talpig.
Kérdik tőlem, e városban ki a te szíved kinzőja,
Azt mondom Gûher, azt mondom Gûher, azt mondom Gûher.
Fürtöd nôbánya, a város lízitôja,
Holdként ragyog, éget mint a tisz.

Dorn Beiträge II. 50. l. 65. költemény. Az emir alatt Emir-i Pázevári értendő. Nevezetes a gyász leírása. A mi a ruha eltépését illeti, ez megvan Beiträge II. 53. l. 70. költeményben is:

Buvârem, buvârem čend zemni bemih ser ?
Bevâs beselâmet, kes nemirneh tih ver.
Čâk zemneh iñh gümehreh ze pâi tâ ser,
Men hûdreh derjû dimmeh tineli esik ver.

Sirok, sirok, meddig ütsz fejemre ?
Légy nyugton, senki sem hal meg előtted.
Széthasítom köntösömet tetötöl talpig,
A tengerbe vetem magam a te szerelmedért.

Itt is szerelmeért gyászsol költönk, azért a szerelembert, melyről majd minden dala zeng. A gyász színe kék; ezt már Gâmi is mondja, J. u. Z. 133. l.

Kih surjí der hûr ūmed hurremirâ,
Nebâied gûz kebûdi mâtumirâ,

Mert piros szín illik örvendöhöz,
Nem illik csak kék szomorkodóhoz.

A Sâhnâmeh I. 15. l. 40—41. v. gyászolja Geismert, az első perzsa király, fiát Sijameket:

Ferûd ūmed ez teht veileh kunâñ,
Benâlun tenes güst pâreh kenâñ,
Dû ruhsâreh pur-i hûn u dîl súgvâr,
Dízem kerdeh ber hîsten rûzgâr.

Leszállt trónjáról jajgnitva,
Körmevel teste husát széttépte,
Két orczája tele várrel s szíve bánnatos,
A bû ucalkodott fölötté.

E hely a gyász természetes nyilvánulatait irja le; azonban a Sâhnâmehben az első gyász tartatott Sijávnért, Kei Kâns fiát, ki Turkistánban elesett;

Beber gâmeh biderid u rujrâ bikend,
Behâk ender ûmed ze teht-i bulend.

Keblén ruhját összetépte s arczát marczangolta,
Le a porba szálta magas trónjáról.

Igy gyászol Afrasiáb is:

Nigün ñud ser u tâg-i Afrasiáb.
Hemi kend mûj u hemi riht áb.
Herhân u ber ser perâgendeh þák.
Hemeh gâmeh-i þosruvân kerdeh áák.

Megbomlott Afrasiáb feje s koronája,
Tépte haját s könyeket öntött,
Jajveszékelve a fején szétszórva por,
Mindenn királyi öltönye darabra tépve.

A régi perzsák nevezetes halálesetnél port szórtak fejükre vagy egész testükre, s az előbbi idézeten kívül erre mutat a Sâhnâmeh I. 16. l. 46. v. ze dergâh-i kei zâh ber hâst gerd, a kei király palotájából por emelkedett föl; (a rím mutatja, hogy itt *gerd*, por olvasandó, nem *gird*, kör, körül, vagy *gurd*, hős) v. ö. Királyok II. 19. 1. Jeremia sir. II. 10. Daniel IX. 3. Nehemia IX. 1. stb. Nizâmi Iskendernâmeh II. részében:

Begâi gubâri kih ber ser kunid,
Beâmurzî-i men zebân ter kunid.

A helyett hogy port tesztek fejetekre,
Hogy megbocsássatok, nedvesítétek meg nyelveteket.

A gyász kék színe mellett, melyről oly szépen mondja Gâmi J. u. Z. 173. l.

Bunefieh der kebûdi sâgvârist,
Az ibolya kék színében gyászol,

a Sâhnâmeh I. 16. l. 44. v. a gyászruha türkiz-szinűnek, azaz égszin kéknek is neveztetik:

Hemeh gâmehâ kerdeh pînzreng,
Mindenn öltöny türkizszínű lett.

Az arabok, 'abbásidák, fátimiták s 'otmán sultánok fekete gyászt viseltek, melyről szép hasonlatot mond Gâmi J. u. Z. 173. l.

Sijeh pûs ûmedeh der mâtumeš zâg,
Fekete öltönyben jött gyászolva a holló.

Végre I. Ibrâhim sultân végleg eltörölte a gyász külső kifejezését. Az arabok a halotta virágot szórnak, a perzsák pedig indigóval festett mandolát. I. Gâmi J. u. Z. 170. l.

Buved resm-i meşibet hein-i mebhût,
Sijeh bâdâm efsândeñ betâbût.

A balsorban szokás szegény gyászolóknak
Fekete mandolát szórni a koporsóra.

A Sâhnâmeh többször idézett helye szerint a gyász tartamára isten egy évet engedett, akkor elküldte angyalát, hogy az végét vesse. Mos. I. 50. 3. szerint Jákobért 70 napig gyászoltak Aegyptusban; különben az aegyptusiak gyászáról említést tesz Diodorus Siculus és Herodot. Majd Mos. I. 50. 10. szerint 7 napos a gyász s ez lett a mérvadó, I. Mos. IV. 9. 11. Sir. 22. 13. Királyok I. 31. 13. Judith 16. 29. A gyászoláshoz tartozott a haj lenyirása is, I. Jesaja 15. 2. Jerem. 41. 5. és 48. 37. Ezt az aegyptusi papok is tettek, I. Mos. III. 10. 6. Gyászt említi a Gul. Eastwick 113. l. Gâmehâ-i kuhn bemerg-i û bideridend u hazz u dimjâti biburidend, régi öltönyeiket halálakor széttépték és durva selyem- és gyapotszöveteiket szétvagadták. Hammer, Redekünste 260. l. lefordítja gelál-eddin Adhad tavaszi dalát s ebben is így szól a gyászról:

Die Fürsten sind vom schwarzen Loos bedrangt,
Sie kleiden sich aus Furcht in Trauer blau,

és alább:

Wie Veilchen und Narcissen sei dein Hemd,
Im Staub begraben, oder traure blau.

VII.

Dûnû ûneh kih meğeneh zemûnch-i cem;
Nâdûn ûneh kih lûrneh zemûnch-i gem;
Dil gem mehûr tû, ineh zemûnch-i cem,
Bâr-i hiğreh kih kâmet-i cérh bûn hem.
Ârzû mih kulli ten beten betih pîcem,
Zebûn bedehûn, lav belavhâ mekiéem.

Okos az, ki a szerencse (sors) utján jár,
Esztelen az, ki a sorsadta búba merül ;
Szívem, ne busulj, mert ez a szerencse útja,
A válás súlya az oka, hogy az ég bolttá görbült.
Összes vágyam az, hogy testemet a te testedre hajtsam.
Nyelvemet szádra, ajkamat ajkaidra szorítsam.

Dorn, Beiträge II. 84. l. 120. v. Keleti költőknél gyakori az a képlet, hogy az ég bujában hajlott meg ivvé, bolttá. Költőnk ugyancsak buján festi az ölelést. Mekiéem volna a perzsában mekem, innen: mekiden, szívni, szopni, nyalni. A rövidülés egészen rendesen történik, mint ezt láthatnai Wahr mund Hdb. I. 96. l. 172. §. E szó: *ber mekiden* adott nevet a Barmekidák hires nemzetiségenek, mint azt Vullers, Fragm. über d. Relig. d. Zoroaster 107. s köv. l. a Burhān-i ḫāṭī¹⁾ és Heft kulzum nyomán elmondja: Barmek Ġā'far mellékneve, ki Ḥāled atyja volt; perzsa királyoktól származott s nagybírű volt mint rendkívül adakozó és jószívű ember. Eleinte mágus volt, a belhű naubehű tűztemplom öre s a tűzimádásnak hódolt. Némelyek szerint minden ilyen őrnek Barmek volt a neve. Mások szerint Ġā'far az islám keletkezete után elment családotostól Damaskusba, az omajjad halifák székhelyére. Egyszer Suleimán Bin 'Abd-ilmelek palotájába jött; midőn ez észrevette, elhalaványult s meghagyta, hogy a gyülekezetből eltávolitsák. Suleimán meghittjei csodálkoztak ezen s okát kérdezték. Suleimán azt felelte: Ennél az embernél méreg van; a két muhrehről veszem azt észre, mely karomon van, mert valahányszor mérgét vagy megmérgezett ételt vagy italt hoznak a társaságba, ez minden nyugtalankodik bizonysos benne levő erőnél fogva. A jelenlevők tudakozódtak Ġā'farnál s ő azt mondta: Igen, van gyűrűm köve alatt méreg, s pedig azért, hogy végső szükség esetén *kissizjam*. Azért adták neki s fiainak a Barmek nevet. Vullers a muhrehről megjegyzi, hogy az Meninski, Thesaurus linguarum orientalium, szerint: 1) lapis serpentarius, qui in serpentum seu draconum capite vel cerebro reperitur, 2) concha veneris, 3) corallii aut márgaritarum instar vitreae res, aut sphærulae, conchulæ. Vullers a ber mekiden tövét, mek, összeköttetésbe hozza az arab mkk tövel. A Barmekidák jeles családjáról l. böven S. de Sacy

Chrestomathie arabe I. 7. 25. s köv. s 372. s köv. l. A. v. Kremer, Culturgeschichtliche Streifzüge auf d. Gebiete d. Islams 41. l. azt mondja, hogy a Fihrist szerzője szerint a Barmekidák, egyet kivéve, titokban manichaeusok lettek volna. Flügel, Die arab. pers. u. türk. Handschriften II. 117. l. említi e munkát: ՚lām unnâs bimâ vaqâ'a ilbarâmikati min bani ՚labbâs, az emberek tudósítása arról, a mi a Barmekidákkal történt az 'Abbásidák részéről.

VIII.

Imrûz tû men-i šâh u men tih dervîsem,
Hâr bû dekit áteš tih ver bevišem ;
Ettâ árzû menzil hâ kord behûsem,
Rûzi veneh tih ՚iroreh tû šey lišem.
Kemûn berseh nergeseh ՚evi mih dil šem.
Âv-i zindegâni kih beutinéh bo ՚alem.
Tih bûreh kemen mih derd u gem kene kem,
Neireh tinh ՚âleh genârehrem nem. ¹⁾

Ma te vagy királyom s én vagyok koldusod,
Tövis (van szívemben), tûz esett bele s érted égek ;
Egy gondolat foglalt helyet képzeletemben,
Lesz nap, hogy arcodat egész estéig lássam.
Szemöldök íve, szemed nárcissa szívem nyugalma,
Az élet ferrája a mint mondjak a világon.
A te rekonszenved töré fájdalmamat s bûmat fogyasztja ;
Nem fogja a zápor álladat megnedvesíteni.

IX.

Hezâr u jekî nûm kih ՚udâreh bijeh,
Nûm bihterin šâh Merdan 'Alîjeh ;
Herkes kih 'Alîreh bedîl 'âlij bijeh,
Ćes dârinéh dû tâ iñû vesü denijeh,
Nemâz bikun kih nemâz tinh velijeh,
Nemâz gujâr-i destgîr 'Alîjeh.
Ún put-i şirâj kih mûi bârikijeh,
Hezâr bi nemâz jekî beh jür neşijeh.

¹⁾ Dorn, Beiträge II. 90. l. 130. v. A 2. sorban kell hogy sajtóhiba legyen: dekif, mert az íge deketen, esni, s csak ebből származhatik az alak.

Ezeregy nónnek, mely isten számára való,
Legjobb neve Sáh Merdán 'Ali;
Mindaz, a ki' Alíba szívében nem szerelmes,
Két szemét kinyitotta, de nincs világossága,
Imádkozzá, mert az ima a te barátod,
Az imádkozó pártfogója 'Ali.
Az a sírtató hidja, mely vékony mint a hajszál,
Ezer nem imádkozó közül egy sem megy ama hidon át.

Dorn, Beiträge II. 197. l. 302. v. A határozatlan nagy szám helyett 1001-et mond a költő, habár tudjuk, hogy istenek csak 99 neve van az islámban, a 100. az alláh. Ugyanez az 1001 előfordul még Beitr. II. 225. l. 348. v. A perzsában határozatlan szám helyett rendesen 40 vagy 100 használtatik. E költemény különben a perzsák kedvelt szentjének, 'Alinak valóságos apotheosisa; hogy mennyire beeszik, már az öreg Oleariusnak is föltárt, I. Vermehrte Moscowitzische vnd Persianische Reisebeschreibung. Zum andern mahl herausgegeben durch Adam Olearium. Im Jahr 1656. a 189. l. Die Perse von Aaly ihrem grossen Heiligen vnd Patron schreiben: Dasz, wo er nicht selbst Gott, doch Gott gar nahe verwand wäre; és a 701. l. Aly choda nist, amma ne dur es choddai. Azonban Sejjid Hímjári, szenvedélyes si ita, megátkozza azokat, kik 'Alit istennek tartják. L. Kremer, Culturgeschichtliche Streifzüge II. l. Ugyancsak e régi utazó mondja az ő eredeti modorában a határozatlan számról, a 721. lapon: Wann die Mahumedisten eine grosse Zahl liegen wollen, thun sie es nach art ihres Mahumeds gemeinlich mit 40. A 6. sor így is ordítható: Az imádkozó foglya 'Ali, a mint t. i. ugy fogjuk, föl, hogy 'Ali fogja az ő kezét, azaz kalauza, vagy ő fogja meg 'Alit; a perzsában a fogoly elnevezése a kézről vétekik, a görögben a dárdától: *αἰγάλωτος*; innen *αἴγαλος*, lánya; a fogás fogalma mind a kettőben közös: giristen és *ἀἴστην*, *αἴγεων*, *ἀἴλισονα*. A sírtató hidja az islámba a parsismusból ment át a midrasch utján; az óperzsában a Demávend hegycsúcs van a cénted, cénted vagy cénvád hidja, mely vékony mint a hajszál, s két angyal őrködik mellette (az arabban Munkir és Nekir); 3000 évig kell rajta menni s a gonoszok a pokolba hullanak róla. Az negyptusi mythologiában is van ehhez hasonló. L. Kremer id. műve lev. VII. l. A tudomány rózsaviránya 25. l.

X.

Herkih velgeh rízün gel bedár bedijeh,
Vej dúnneh kih mih hál bekugá resijeh.
Perivecéh, tih éireh gel meciéh,
Tih bál-i merghün dágreh mih díl decijeh;
Tû iem' u mih ten tih perváneh degiéh,
Pák besüteh tih dág u neúti éijeh.

A ki látna, hogy hullatja a rózsafa virága levelét,
Az tudja, az én állapotom mire jutott.
Tündér lánya, a te arczed hasonló a rózsához,
A te kezed gyöngye hélyegét sütött szivembé;
Te gyertya vagy * az én testem a te őrült pillangód,
Tisztára megégett s nem mondta, mi az.

Dorn Beiträge II. 199. l. 306. v. Kedvesének, kiról majd minden dala zeng, ismét azt a nevet adja: peri beçeh, mint a 408. dalban is. A perizádeh szó mint jelző előfordul pl. Hátim Tâ'i meséiben, Bleek, A concise gram. of the Persian lang. 2. része 70. l. perizádeh gurihteh hûdrá der tâláb endáhát, a tündér szülötte elfutya, a tóba vetette magát. Ztschr. d. D. M. G., III. 256. l. A tudomány rózsaviránya 15. l. Végtelen szerelmét zengi ebben is költönk, melyet kedvese és védszentje közt oszt meg; azt a szerelmet, melyről II. 190. l. 291. v. azt mondja:

Her dilreh kih düst 'esk denijeh merdáleh,
Čn díl díl nijeh, vej sengeh já sefáleh.

Minden szív, melynek nem bárítja a szerelem, dögtest,
Az a szív nem szív, az kő vagy téglá;

azt a szerelmet, mely minden búval jár, mely minden és mindenütt kinezza a szivet:

Kedám lehreh kih 'ásék-i náleh nijeh,
Kedám dilreh kih tireh hürneh u pâreh nijeh?

Melyik az a város, hol nem szól a szerelmes jaja,
Melyik az a szív, melyet nyíl átjár s nem hasad meg?

Beiträge II. 506. l. 3. v. azt a szerelmet, melynek fájdalmára a legjobb ír a zene,

'Im-i müsiči derd-i' eskereh devájí.

A zene művészete a szerelem fájdalmának írja; II. 246. l. 379. v. — A 4. sort Mírzâ Muhammed Šafi' és Dorn nem a leghelyesebben fordítja perzsára: dâgrâ bedil-i men cideh est; helyesebb volna zedeh est. Az utolsó sor sokkal tisztább perzsasággal van az emir költeményében, mint a perzsa fordításban: bekulli súlt ez derd-i tû u negustî éih éiz est; töröl metszett perzsa kifejezés a pâk súltén, tisztára elégni; ép úgy mint a magyarban is; v. ö. Gul. Eastwick 146. l. nágâh duzd-i hefâech ber kârvân zedend u pâk biburdend, hirtelen arab rablók ütötték a karavánon tisztára kirabolták; nevezetes ebben még más magyaros kifejezésre emlékeztető perzsa sajátság is: ber kârvân zeden, rajta ütni a karavánon; v. ö. Gul. 4. l. in biguft u ber sipâh-i du-men zed, így szölt s rajtütött az ellen-ség seregén; vagy Gâmi J. u. Z. 166. l. reh-i bâdâries zed rehzen-i h'âb, ébersége utján rajtütött az álom utonállója; látni való, hogy a rehzen fónév is úgy keletkezett, hogy rajtút az uton a zsivány. Szintoly rosz perzsasággal fordítja a két kiadó a fenemilitett 408. v. 3. sorát: ân âb-i gul-i surhrâ kih berâi hûd zedeh-i, azt a rózsavizet, melyet arczodba öntöttél, holott az eredeti: ûn surjeh gel âvreh dîm sih depâti, már mutatja a helyes szót: pâsiden, fecscsenteni, locsolni, vagy râlten, önten. A lepke és gyertyaláng szerelmi allegoriáról I. Hammer, Redekünste 26. l. 210. l. Sa'di Jâ rabb ân rûjest já berg-i semen kezdetű dalából fordítja e sorokat:

Vernunft ist nur ein Schmetterling,
Ein Schmetterling und blind;
Du bist die Kerze in dem Kreis
Und Tausende umher.

És a 251. l. Gegeg Tebrizinek Mâ der gemet besâdi
gân bâz neuigerim kezdetű gazelból:

Wie schön, wie schön ! der Schmetterling
Ist meiner Liebe wahres Bild,
Wenn ich die Seele mir verbrenn,
Werd ich doch nicht zurücke sehn !

V. ö. Erödi Béla, Leila és Medsnun 9. 10. l. a török költészettel való helyét mutatja ki ez allegoriának.

XL

Ânvekt kih ljudi besâtch ej besât tih,
Gel-i hešt behiştreh áverdeh âv-i hejtâ tih ;
Firisteh be orš kunnch hemin du'â tih ;
Jâ rabb neressh mest ecimrel hîjtâ tih ;
Tih derreh-i hûbi eger be'âlem pâtih,
Nevimmeh be'âlem bû jekî hemtâ tih.
Zuleihâ u Jûsuf bendeh u âkâ tih ;
Men kimeh kih sîh gânreh kenem fidâ tih ?
Ci hâr bijeh rûz kih geit kerdemeh hempâ tih,
Nitjâr kerdemeh zulfrâ pe'i pe'i tih.
Bürdemeh definem nerd u séréné berâ tih,
Hâlî gumi hecîn kih tih sâh matih.
Hemîsh gumi bûmmeh dord u devâ tih ;
Gân dâremeh jekî summeh verch bepâ tih.
Emir bûe pâbend-i dord u devâ tih ;
Ej keg nezer mih dîleh besüteh vâ tih !

Akkor, midön isten megvetette ágyadat,
A nyolcz élen rózzsiit hordta össze az élet vizével számodra ;
Az angyal a trón előtt így imádkozik érted :
Oh uram, ne jusszon az ittas szemre bûn miattad !
Ha szépséged egy parinya jutna a világra,
Nem látnám, hogy a világban csak egy hozzá hasonló van.
Zuleihâ és József szolgáld a te vagy az úr ;
Ki vagyok én, ki lelkemet áldozatodul hozom ?
Mily szép nap volt az, midön egyáltáttal valed,
Fris ibolyát szórtam fürteidbe.
Mentem, hogy fölállitsam a nerdet és sakkot számodra,
Most azt mondod : Dobd össze, mert a té királyod matt.
Mindig azt mondod : Én vagyok a té bántod és gyógyszered ;
Egy lelek van, azt lábadhoz vetem.
Az emir a fájdalom foglya és te vagy írja ;
Oh te hamis tekinteth, szívem érted ég !

Dorn, Beiträge II. 210. l. 322. v. Az egész költeményt kölönk imámjára, 'Alira kell érteni; alig 1—2 sor, miut a 9., 10. és utolsó, mutathatna arra, hogy kedvesére vonatkoznak szavai. Ép e képletek kifejezésmód azt kívánja, hogy fordításomat is némileg magyarázzam. Az első sor 'Ali életére vonatkozik. Paradicsom nyolcz van, ellenben pokol csak hét, a miből szintén az isten irgalma és szeretete az emberek iránt meglátszik. Az angyal imája ugy értendő, hogy az isten ne

büntesse meg azt a szemet, mely "Ali szemlélésétől megitthasodott. A 6. sor magyarosan így fordítandó: Akkor látnám, hogy a világon egyetlen bozzád hasonló sincs. A 9. és 10. sort a perzsa fordítás nyomán kellett adnom, mert csekélyke szótárában nincs meg minden szó; nem tudom, mit tesz hár és valószínű, hogy e kettőzettsé: pećā pećā egyebet jelent ibolyánál. A perzsa fordítás így szól:

Čih rôz-i hûbi bûd kih gest mikerdem bâ tu,
Niŷâr mikerdem bezulf-i tû bunefsch-i tâzehrâ,

A *nerd* Johnson perzsa szótára szerint csak egy neve a sakknak, azonban úgy látszik, más játék. A játék neve: šétreng, šétreng, vagy šétreng. Szellemes, de helytelen az az etimológia, mely szerint e név azt jelentené: šed reng, száz gond, vagy šâh reng, mert a király a legtöbb gondot adja; helyesebb šéi reng, mert csakugyan hat rang van a bábok közt: šâh, király; ferzin, ferzân, ferzi (a. ferzân, több. farázin) vezér, (mint a magyar sakkozók sokkal helyesebben nevezik, mint egyebütt szokták; más nyelvükben királynénak hiják, holott e játék szellemes föltalálója keleti ember létére nem adhatott oly nagy szerepet nőnek; arabul különben amir ulkabîrnak is nevezik), fil, futó; esp, sevár vagy a. faras, huszár; ruh, bánya; pijádeh, paraszt. A játék neve azonban szkr. čaturanga, négytagú, a sereg négy elemétől: elefánt, ló, kocsi, gyalogság; hind: catarandsha khêla, v. ö. Čaropízor, Čaropízor. Z. f. d. K. d. M. IV. köt. (1842) I. füz. 12. I. a filból lett a franczia fou, a spanyol arfil, alfil elarabosítva, portugal alferes, olasz alfiero. A perzsák szerint a sakk feltalálója Leglág; Hammer, Redekünste 3. I. szerint Ḥosrū Nūširvân uralkodása alatt Buzurg-mihr vezér sürgetésére Barzujeh orvos kiküldetett Indiába, hogy a sakkot és Bidpâi meséit elhozza. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches (Pest, 1827.) I. 260. I. szerint Timûrleng találta föl az ugynevezett rochirozást, s kedvezenc fiának s játszótársának is ezt a nevet adta: Šâh Rôh; más helyen, I. 314. I. azt mondja Hammer, hogy midön az angorai csata után Bâjezidet fogva vitték Timûr sátrába, az sakkozott fiával és ez utóbbi épen rochirozott; erre Timûr azt mondta, hogy ime a király föleseréli trónját toronynal és lón a királyfi

és huzás neve roh. Sa'di Gul. 170. I. szép hasonlatot vesz a sakkról: Pijâdeh-i 'âg éùn 'arşah-i šétreng beser miburd ferzin miševed, ja'nî bih ez ûn miševed kih bûd u pijâdegân-i hâg 'arşah-i bâdjehrâ beser burdend u beter 'udend, az elefántcsont paraszta végig megy a sakktáblán, vezér lesz, azaz jobb annál, a mi volt, és a bucsujáró gyalogok végig mentek a sivatagon s roszabbak lettek. Az eredeti szójátékait nem voltam képes visszaadni. Gul. 183. I. her 'âhi kih bily'âudi beserzin bipû'sidem, minden sakkot, a melyet mondott, vezérrel fodoztam; azonban a sakkmondás perzsául: kušt. 'Omar Hejjám 231. négyese:

Mâ la' batgânîm u felek la' batbâz,
EZ rû-i haķîki neh ez rû-i mugâz;
Bâzîcîh hemîkunîm ber naş-i vuğûd,
Reftîm beşendûk-i edem jekjek bâz.

Vagy Dr. Erödi Béla fordításában:

Bárok vagyunk s játszik velünk a nagy ég,
Való biz ez, nemcsak ábránd, nem árnyék;
Valóban a sakktáblán mi báb vagyunk,
S játszma végén a szekrénybe csukatunk.

Itt Erödi nagyon szabadon fordít, mert az eredeti csak bábokról beszél; körülbelül marionettekről lehet szó. V. ö. a sakkról Palmer Diet. 383. I. és igen körülményesen N. Bland. On the Persian game of chess (Journal of the Royal Asiatic Society, vol. 13. part. I. pag. 1—70. 1851. Ismertetve Ztschr. d. D. M. G. VII. 251. I.). Ouseley Travels III. 66—8. I. említi a sakkot, továbbá a nerd, pećis és gengefeh nevű játékokat. Ez utóbbi így is mondattik: gengifeh, és a. m. kártya. Tévesen említi Graf, Sa'di Büstânjának kiadásában (145. I. 6. v.) egy Abû Zeid nevű hires sakkozót; I. Journal asiatique V. série, tome 13. (1859.) 468. I. V. ö. Hammer, Gesch. d. osmanischen Dichtkunst I. 177. I. Flügel II. 184. I. említi Vassâf (?) ez értekezését: Risâlet-i muhâdirât-i nerd u šétreng, s a nerdet Würfelnek fordítja. U. a. II. 172. I. szerint Farzin (vagy Farrazin), a mi, mint láttuk, a vezért jelenti, egy kastély neve, mely Hamadân közelében van. Z. d. d. m. G. XXVII. 121—9. I. Streifzüge in d. Gebiet der Geschichte d. Schachspieler von K. Himly; XXVIII. 682—698. I. van ismertetve e munka:

Geschichte u. Literatur d. Schachspiels v. Antonius van der Linde (1., 2. köt. Berlin 1874.); XXIX. 148—156. I. Algebr. über d. Schach bei Birûnî v. E. Sachau. Spiegel, Die heiligen Schriften d. Parsen I. 29. l. és Turner Macan Sâhnâmeh kiadása IV. köt. 1719. l.

XII.

Bedimeh teni éireh bûrdeh mî hûs,
Dû muškine kemendreh dezendî benâgûs;
Âteš vîgâlemch hergeh hû ksmî gûs;
Guđer kemmeh fûn tes' kih kerd bû Sijâvûs.
Ân pîr kih mereh helkeh dekerdeh bû gûs,
Nehilleneh teni esk' bemen bû ferâmûs.
Ger dien mereh tâg u teht-i sâk' Kâvûs,
Her hefteh hefteh bûr kemmeh sî gânreh pâbûs.

Littam arczodat s önkivületbe estem,
Két pézsmás ívet vontál füled czimpájába;
Mindennütt fölgyujtod egyesüléshnk tüzét,
Âtmegek ama tűzön, melyet Sijâvûs gyujtott vala.
Az, a ki nekem a karikát fülembé huzta,
Nem engedi, hogy szerelmedet elfelejtsem.
Ha nekem adnák Kâ'ús király koronáját s trónját,
(Mégis) minden héten hétszer csókolnám meg, lélkem, lábadat.

Dorn, Beiträge II. 501. l. 21. v. Ez már azok közöl való, melyek czime: énd as'ár-i emir-i Pâzevâri, kih կայիշ-ի հնհա հերփâ-i z u s u s u g est, az emir azon verseiből való, melyek ríme z, s, š vagy g. A 2. sorban az ívek alatt a fülön függöt értem, mert erőltetett magyarázat kellene ahhoz, hogy a kedves szemöldjeit értsem, habár azokat gyakran nevezik a perzsa költök pézsmás ijaknak. Sijâvûs kei Kâús perzsa király fia volt; l. a Sâhnâmeh. Az 5. sort nagyon szabadon fordítja Mirzâ Muhammed Šâfi': ân kesikih helkeh-i mihr u muhibbet-i turâ der gûs u gerden-i men endâh. Fönnebb említettem, hogy helkeh begûs rabszolgát jelent. Kâvûs vagy Vullers helyesírása szerint Kâ'ús a fennemliteitt Sijâvûs atya, perzsa király, l. J. B. Fraser, Darstellung von Persien, deutsch v. J. Sporschill, I. 86. s köv. l. Vullers Sâhnâmeh I. 315. laptól végig; Dorn Beiträge II. 52., 86., 107., 501. és 267. l. A 8. sorra megjegyzi a kiadó, hogy helyesebben így olvasandó: her hefteh heft bûr. Nevezetes az a szerep, melyet a hetes szám keleten

s egyebütt is játszik; Vullers Sâhnâmeh I. 11. l. 201. v. van hétszáz, s még gyakran, csupán Rustem hét kalandját említettem: heft h'ân-i Rustem I. 335—357. l. Dâstân-i geng-i heft gurdân, a hét hős csatájának története, I. 415—421. l. Nâjer király hét évig uralkodott, I. 243. l. Karshvan, Karshvaré pâ. Késhvar, p. kişver, világész, földöv, ország, szintén hét van a Chorda-Avesta szerint, l. Wollheim, Nationalliteratur, II. 33., 35., 36., 43. l. Tóbias XIII. 15. a hét arkangyal, ki az Ur színe előtt áll. A szent iratban számtalansor fordul elő a hetes szám; pl. I. Mozes 41. 1—7 v., a Pharaó álma a hét tehénről, ugyanez Gámi J. u. Z. 143. l. A görögöknel hét bölc volt, s ugyanezkról l. Dr. W. Bacher, Nizami's Leben und Werke 86. l. Már Homernél gyakori a hetes szám: II. IV. 406. VI. 421. VII. 220. XI. 545. XII. 20. XV. 729. Od. III. 305. VI. 259. IX. 202. XI. 263. XIV. 258. 434. stb. Müller Miksa ujabb fôlolvásásai, ford. Dr. Simonyi Zs. 395. és 407. l. Fragmens relatifs à la religion de Zoroastre 3. l. heft dív, u. a. 5. l. divân-i heftgâneh; v. ö. Vullers Fragmente über die Relig. d. Zoroaster, 49. és 52. l. a fordítást. A 6. l. s Vullers-nél az 55. lapon van a hét áhermeni tulajdonság. A Zend-Avesta 21 nuskja, része, szintén három részre oszlik, mely minden hét fejezetet tartalmaz, l. Fragmens 9. l. és Vullers 65. l., Fragmens 15. l. és Vullers 35. l. egy imarészlet hétszer ismétlendő vagy hét ember által recitálandó. Actes de la société philologique, tome VI. nro 4. (Paris, 1877.) 222. l. szerint a chinai és chald symbolica egyaránt a hetes számot használja az ég jelyénye gyanánt. V. ö. u. ott a 240. l. Wollheim, Nationalliteratur II. 10. l. szerint a Vendidad 1. fargardjának 73. versében van: Hapta-Hendu, India, a hét folyó országa. Kaşidat-ulburdâ, C. A. Ralfs kiadása, 110. verse. Van ezenki-vül heft sultân: İbrahim Edhem ہرâsân'ból, Bâizid Bastâmî, Abû Sa'îd, Abû 'Iheir, Mahmûd Gâzi, Sangar Mâdi, Isma'il Sâmâni; heft fîrîteh-i ejjâm-i hefteh, a hét napjainak hét angyala: Uriâjîl, Gesgiâjîl, Semâjîl, Rafâjîl, 'Anâjîl, Gebrâjîl, 'Azzâjîl; heft қalam, a hét írásnem: چلت, muhakkâk, tauķî reihân, rukâ', nesh, ta'lik; heft ټاټ a گemsid kupaján levő hét kör; heft derjâ v. heft muhit, a hét tenger; heft merd, a hét alvó, l. bővebben Reinaud, Monumens musulmans I. 184,

s köv. I., II. 59—62. I. Journal Asiatique (1841) III. série, tome XI., pag. 185. Heft bánu, a hét bolygó; heft buráderán, heft dáderán, a benát-unna⁴, a koporsó leányai, a nagy medve csillaggata; heft cé-m-i éről, a hét bolygó; heft perdeh, a szem hét hártyája; heft hézineh, a hét belső rész az emberben; heft dáneh, hét fű- és gyümölesből álló étel, melyet Muhamram 10-én elosztanak szomszédoknak s szegényeknek Husein, 'Ali fia, halála emlékére. Ha ezekben lehet is talán némi okot találni arra, hogy épen a hetes számnak kell mellettük lennie, minden esetben teljesen indokolatlan a betűk következő osztályozása: heft herf-i ábi, a hét vizes betű: گ, ژ, կ, ս, կ, է, զ; heft herf-i átes-i, a hét tüzes betű: ա, հ, տ, մ, ֆ, ժ, դ; heft herf-i isti'lá, a hét magas betű: ի, ս, դ, ց, է, կ, զ; heft herf-i háki, a hét földi betű: դ, ի, լ, ՛, ր, ի, ց; heft herf-i heváj, a hét légi betű: բ, ւ, յ, ն, ս, տ, դ. Hammer, Redekünste 340. l. szintén a hét írásfajról ír; Gámi egy erre s az éden hét forrásra vonatkozó versét le is fordítja; Wahr mund, Hdb. I. 11. l. csak négyet említi: nesh', ta'liş, nastáliş, sikesteh, (törökül kırma, törött). Hammer azon kívül Redekünste 428—429. l. a tárgymutatóban igen sok helyet idéz e művből, hol a hetes számról szó van. V. ő. Hammer, Duftkörner aus pers. Dichtern (1. kiad. 1836.) VII. 3. s köv. I. 101., 102. l. Dorn, Beiträge II. 204., 209., 511. és 573. l. Fundgruben des Orients I. 3. s köv. I. V. 135—7. l.

XIII.

Rúšeni meger նi zelále տi zelf,
Śirini meger kend-i ḥerváre տi zelf,
Tárikí meger շեb-i táre տi zelf;
Vineh beherem girán behac տi zelf.

Fürtöd ragyogása olyan mint a kristálytiszta víz,
Fürtöd édessége olyan mint őgy halom czukor,
Fürtöd sötét színe olyan mint a sötét ej;
Meg kell vennem, (bár) drága fürtöd.

Dorn, Beiträge II. 516. l. 35. v. A kend a. m. nálunk a jegeczedett, sárga czukor. ḥervár ebből van összetévé: her, szamár és bár, teher, tehát a mennyit a szamár vinni képes; Palmer Dict. 221. l. így szól: khavár, arabic, pronounced

halvár, a measure of about 700 lbs. Wahr mund Hdb. II. 102. l. szerint a halvar, herbár, hervár 100 tcheráni betmán v. men, azaz 615 vámfont v. 534 bácsi font. Kedvese fürtjeinek, a mellett, hogy majd minden költeményében említi a költő, pl. 3., 6., 23., 32., 35., 36. l. 8., 37. l. így: gisú, még egész költeményeket is szentel, mint a fönnebbi; azonkívül a 60—62. lapon a 82., 83., 84. v. Kétszavú redíf is van e versben.

XIV.

Emir geneh, dest-i felek vâj vâj!
Neh ábjiret-i kár hekerdemeh neh denjâi;
Dâr-i zerde velgemeh pâjize mâj,
Hâl-i tek bendemeh intizârmeh vâj.

Az emir azt mondja: Az ég keze, jaj jaj!
Sem a tulvilág számára nem tettem semmit, sem e
világ számára,
Olyan vagyok, mint üsszel a fa sárga lombja,
Az ág végéhez vagyok kötve s várom a szelet.

Dorn, Beiträge II. 517. l. 39. v. Ez, valamint a megelőző vers is Muhammed şâdiq gyüjtéséből való, e cím alatt: ćend as'ár-i emir-i Pâzevâri kih ığât Muhammed şâdiq Valad. 'Abd-illâh Maskâti Bârfurûsi ćem kerdeh est. Az 1. sor úgy értendő: az ég keze súlyosan rám nehezedett; a perzsa fordítás: ez dest-i felek vâj vâj, az ég keze miatt jaj nekem. A két utolsó sorban kifejezett gondolat igen szép; nyugati költőknél is gyakran fordul elő, pl. már Homérnél, II. VI. 146. v.

ἄηπερ φύλλων γένεται τάχη δὲ καὶ ἀνδρῶν,
φύλλα τὰ μέρη τρέπετος χαμαδίς χέι —

Idézi Télfy, Γρῦπαι Ελληνῶν συγγραφίαι, 34. l. V. ő.

ez ámeden-i behár ez reften-i dei
aurák-i baját-i mű műgerded tei.

A tavasz közlelétével, a tél tisztával
A mi életünk levelei összezsugorodnak (ellhervadnak.)

L. Wilken, Institutiones ad fundamenta linguae Persicae 104. l. Bleek, A concise gram. of the Persian lang. 81. l.

XV.

Ej húrives mesteh écím áhű Lár,
Tí návek-i 'oák hú kerdeh ní dílrá kár ;
Mi ser setemí seng húrnah rúzí si vár,
Géfí keš hemin ménemeh tűji géfá kár.
Evi dús begiti devá jekí vár !
Sírin hosrú ver nemerd bá hecéti vár.
Dús i komend ser bekeši evi tár,
Her gúch jekí sehr u miján jekí Lár.

Hej te húri alaku, ittas szemed Lár gazellája,
Szerelmed köldöke belyegét nyomott szívembe ;
Fejémre hull a szonvedés köve napjában harminezzsor,
Igy kinlódom én és te vagy kinzóm.
Találjon valaki írt a világban szerető nélkül !
Sírin Chosrhét nem halt meg soha sem.
Ha kedvesem (fűrtje) törét befonja,
Mindenn gyűrűje egy város s közepén van Lár.

Dorn Beiträge II. 562. l. 8. v. Ez már a qeil-i kitâb, a függelékból való. Húr vagy húri az az égi örökkel szűz leány, ki az igazhívőnek jut a paradicsomban; itt az arab többes egyesnek van használva, a mi gyakori tûnemény a perzsában és törökben. Fleischer Gram. 255. l. haurâ', töb. húr, fekete szemű leány. Lár vagy Láristán egy perzsa tartomány, l. Fraser, Darstellung, I. 17. l. A 2. sor idegenszerű hasonlata így magyarázandó: szerelmed szivemet betöltötte, mint a pézs-más szarvas hólyaga illattal tölt be minden; l. Erödi B. Hafiz dalai I. 87. l. A 3. sorban Dorn hibásan si-t ir. Az 5. sorhoz Dorn evi helyébe bû bi-t ajánl s csak ez által lesz értelme: Legyen szerető nélkül a világgyeregy szerepe valakinék, szó szerint. A 7. sor evi szavához megint megjegyzi Dorn, hogy bû beh teendõ helyébe, a mikor is így fordítandó: ha befonta vala fonállal; a tár fonatát jelent; kešiden betár, befonni. Az utósó sort egészben szétmossa fordításában a kiadó: her gúch gújá sehri mibud u der miján-i her sehr éün sahra-i Lári sebz u hurrem mibud, azt mondánád minden gyűrűje egy egy város volt s minden város közepén mintha a zöldelõ s vidám Lár pusztája volna. Ezen fölül még ú-val is írja hurre-

met, a mi szokatlan. Hosrû alatt Perviz királyt kell érteni, kinck szerelmét, melyet a szép Sírin iránt érzett, sok költő énekelte meg. Hosrû és Sírin, Leilâ és Meğnûn, Jûsuf és Zuleihâ (vagy helyesebben Zalihâ, l. Nöldeke, Geschichte d. Qorâns 277. l. Goldziher, Mythology among the Hebrews 168. l. szerint Zalihâ: a gyorsan menő) a három szerelmes pár, melynek történetét minden jobb költő Keleten földolgozta. L. Erödi B. Leila és Medsnun, 10. l. Hammer Redekünste 110. 111., 241., 325., 358. l. Erödi B. Hafiz dalai I. 55., 87. l. 11. 3., 22., 107. l. Az emir-i Pázevárinál is gyakran fordul elő e hat hires név: Hosrû II. 85., 563. l. Sírin II. 139., 270., 563. l. Ferhâd, a szobrász, ki szintén szerelmes volt Sírinbe, II. 205., 270. l. Leilâ II. 78., 139., 158., 160., 172., 205., 210., 270., 533., 536. stb. l. Meğnûn II. 61., 78., 132., 225., 270., 502., 536. stb. l. Keis, (mert ez volt Meğnûn valódi neve, az utóbbi annyit tesz, mint örölt, mert szerelmében megtébolyodott; a. gnn, beföndi, t. i. az észt befödi a téboly homálya) II. 205. l. ahol azt mondja: 'Esł fù 'eskeh kih Keisreh Meğnûn besáteh, a szerelem az a szerelem, mely Keist Meğnûnná tette; így Hammer Redekünste 360. l.

Nám kâs est u geštah eknûn
EZ ÁSUFTEGI-I 'ISK Ma'nûn,

Mein Nahm' ist Kais, aber nun
Heiss ich aus Liebeswahn Medschnun.

Igy irja 'Abd-Ullâh el Hâtifi.

Jûsuf II. 3., 4., 8., 48., 56., 57., 63., 132., 143., 540. stb
l. Zalihâ II. 4., 132., 139., 210., 269., 544. l. Jûsufnak van elnevezése a Korân 12. súrája; v. ö. Mózes I. 39—50. fejezet. Zalihâ Ouseley Travels I. 248. l. olvasása szerint Zelikhâ; Tassy, Grammaire persane de Sir William Jones (2. éd. française, Paris 1845.) 11., 13. és 50. l. így olvassa: Zulikhâ, Zu-lîkha. Hammer, Geschichte d. osman. Reichs II. 536. l. szerint Jûsuf a. m. Sinân a törökben; ennek azonban arabul az az értelme, hogy dárda hegye, tehát József a. m. beauté frapante, stechende Schönheit!

XVI.

Dílm háltemeh hú dímh tih ésemnureh,
Húj déleh men hú dímh tih lebúnreh ;
Tú melmeleh bál mest hú kerdi mergánreh, —
' Ásik menmeh kih gür vermek tih ármúnreh.

Az éjjel álmoltam, álmomban láttam szemedet,
Álomlátásom középén csókot adtam ajkadra ;
Te tele fogtad erős kezedet gyönggyel, —
A szerelmes én vagyok, ki siromba viszem az utánad
való vágyódást.

Dorn, Beiträge II. 568. l. 2. v. a második függelékből.
Nevezetesek a többesek, melyek ánnal vannak képezve hā helyett, ésemán, lebán ; l. 16. l. A perzsa bűseh, bús helyett hú, húj van használva, épen ugy a latinban suavium, a görögben *ηδυσμα*. L. 38. l. Melmeleh nincs a rendelkezésemre álló szógyűjteményekben ; a perzsa fordítás után adtam vissza, mely azt mondja: dest-i cák ; cák Palmer szótára 182. l. vigorous, healthy, active ; Pater Angelus a St. Josepho, Gazophylacium linguae Persarum, (Amsterdam 1684.) s. v. sano, cák ; l. Fleischer Gram. 162. l. Dorn Beiträge II. 504. l. Vámbéry, Török-tatár nyelvük etymologiai szótára 117. l. szerint a csagataj sag, sao : egészséges, helyes, *jobb* kéz, szintúgy az oszmanliban : sagh, saa, egészséges, jobb, *jobb* kéz ; e szerint fenu is ezzel lehetne fordítani. Nevezetess a nyelvük sajátságainak találkozása e kifejezésben: *álmودنی*. Perzsául h'áb diden, álmot látni, der h'áb díden, álomban látni; csagataj: tüz körmek (Vámbéry id. műve 194. l. a német kiadás 189. l. 201. §.) oszman: dús görmek, röhjá görmek ; a németben is némi hasonlóság maradt fen e szóban ; Traum-gesicht ; a görögben: ἀλλ ἐγώ εἰδον ὅραο, Aristophanes Lovagjai 1090. vers rezuaiooua δὲ ἔξ τινος ἐννετίου, ὁ ἴωραζα ὄλιγον πούτρον ταιτης τῆς ρεντρός, Platon Kritonja II. 44. Ezt Ficinus (Marsilio Ficino, 1433—1499. a neoplatonizmus buzgó híve, Platon és Plotinus fordítója) így fordítja: Coniecturam vero ex somnio quod facio, quod paulo ante hac nocte vidi. A magyarban is mondják: álmot látni, álomlátás ;

Álom, álom, édes álom,
Édes a hajnal álom !
De édesebb az az álom,
Melyben galambomat látom.

L. Erdélyi Válogatott magyar népdalok 43. sz. Ezt Aigner Lajos, Ungarische Volksdichtungen 29. l. lefordítja :

Träum, o Traum, o süßer Traum !
Süß ist wohl der Morgentraum,
Süßer aber ist der Traum,
Wo mein Liebchen ich kann schauen.

Kriza, Vadrózsák I. 43. l. Az éjön á'momba ojan á'mot láttam, s ugyancsak Aignernél a 31. lapon. Az arabban: ra'ajtu fi manámi. V. ö. Mózes I. 41., 22. Egyet. Philol. Közl. II. 228. l.